

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในรัฐเคตตะห์ ค.ศ. 1842-1905

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ แผน ข ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในรัฐเกดะห์ ค.ศ. 1842-1905

โดย
นายรัฐวัฒน์ ทัพคง

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ แผน ข ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ECONOMIC CHANGES IN KEDAH, 1842-1905 A.D.

By

MR. Nuttawat TUPKONG

A Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for Master of Arts (HISTORY)

Department of HISTORY

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2018

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในรัฐเคดะห์ ค.ศ. 1842-1905
โดย นัฐฐาวัดน์ ทัพทง
สาขาวิชา ประวัติศาสตร์ แผน ข ระดับปริญญาโท
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก รองศาสตราจารย์ ดร. ชูลีพร วิรุณหะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)
พิจารณาเห็นชอบโดย
..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร. เพชรดา ชุนอ่อน)
..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร. ชูลีพร วิรุณหะ)
..... ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรอนงค์ ทิพย์พิมล)

57205208 : ประวัติศาสตร์ แผน ข ระดับปริญญาโทบัณฑิต

คำสำคัญ : เศรษฐกิจของเกะหะ, ไทรบุรี, การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ, ปัญหาการเงินของเกะหะ, บทบาททางเศรษฐกิจของจีน

นาย นัฐฐาวัดน์ ทัพทง: ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในรัฐเกะหะ ค.ศ. 1842-1905 อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : รองศาสตราจารย์ ดร. ชูสิทธิ์ วิรุณหะ

การค้นคว้าอิสระฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของรัฐเกะหะระหว่างค.ศ. 1842-1905 โดยพิจารณาว่า กลุ่มผู้นำของเกะหะมีการบริหารจัดการรัฐอย่างไรที่ทำให้เกะหะสามารถฟื้นฟูเศรษฐกิจให้ดีขึ้นหลังค.ศ. 1842 และเหตุใดจึงไม่สามารถรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นนั้นไว้ได้ รวมทั้งศึกษาผลกระทบของการเข้ามาจับบทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีนว่าส่งผลหรือไม่อย่างไรต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลังทศวรรษ 1880 และศึกษาการปัญหาทางการเงินของเกะหะที่นำไปสู่การแทรกแซงของสยามอีกครั้งในค.ศ.1905

ผลจากการศึกษาพบว่า การอธิบายถึงสาเหตุปัจจัยที่ทำให้เกะหะประสบความสำเร็จในการฟื้นฟูเศรษฐกิจหลังค.ศ. 1842 ต้องอาศัยความเข้าใจสถานะแวดล้อมทางการเมืองเป็นอันดับต้น ทั้งนี้ สาเหตุที่ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางการเมืองเกิดจากทั้งปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งกับศูนย์อำนาจอื่น โดยเฉพาะสยาม ซึ่งนำไปสู่การทำสงคราม และยังเกิดจากความขัดแย้งภายใน โดยเฉพาะภายในกลุ่มพระราชวงศ์ที่แย่งชิงความเป็นใหญ่ ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษาพบว่า ปัญหาทั้งสองประการ ได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้นในระดับหนึ่ง

ความมั่นคงทางการเมืองเปิดโอกาสให้ฟื้นฟูเศรษฐกิจ ซึ่งในส่วนนี้ชาวจีนที่อพยพมายังเกะหะและปีนังมีส่วนสำคัญในการทำให้เศรษฐกิจของเกะหะขยายตัว โดยทำหน้าที่เป็นทั้งเจ้าภาษีนายอากร แรงงาน ผู้ผลิตและผู้บริโภค อย่างไรก็ตาม ขณะที่เศรษฐกิจของเกะหะเพิ่งได้รับการฟื้นฟู การเงินของเกะหะกลับประสบปัญหาหนี้สิน ซึ่งผลงานการศึกษาที่ปรากฏเสนอว่าเป็นผลมาจากระบบบริหารการเงินที่ไม่ได้แยกระหว่างรายได้ของรัฐกับรายได้ส่วนพระองค์ของสุลต่านซึ่งมีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินรายได้ อย่างไรก็ตาม งานศึกษาชิ้นนี้เพิ่มคำอธิบายว่าปัจจัยที่ทำให้รายได้ของเกะหะไม่มากเท่าที่ควรยังมาจาก โครงสร้างการปกครองและ โครงสร้างเศรษฐกิจของเกะหะเองในขณะนั้น ได้แก่ ปัญหาที่ดินและระบบไพร่ ปัญหาที่มาจากระบบเจ้าภาษี-นายอากร นอกจากนี้ การที่เกะหะเป็นรัฐเล็กที่อยู่ระหว่างอังกฤษกับสยาม ก็ทำให้ไม่มีอิสระในการเลือกรับผู้ลงทุน

57205208 : Major (HISTORY)

Keyword : KEDAH ECONOMY, SAIBURI, ECONOMIC CHANGES, FINANCIAL PROBLEMS OF KEDAH, OVERSEAS CHINESE ECONOMIC ROLES

MR. NUTTAWAT TUPKONG : ECONOMIC CHANGES IN KEDAH, 1842-1905
A.D. THESIS ADVISOR : ASSOCIATE PROFESSOR CHULEEPORN VIRUNHA, Ph.D.

The aim of this independent study is to study economic changes in Kedah during 1842-1905 A.D. The study examines the way in which the elite of Kedah managed to restore the state's economy after 1842, and their failure to maintain economic stability after that. The study also asks whether and in what way the overseas Chinese involvement in Kedah affected her economy after the decade of 1880. Finally, the study aims at studying financial problems of Kedah that heralded Siamese interference again in 1905.

The result suggests that the better understanding of political circumstances is imperative to the explanation of Kedah's success in restoring her economy. Factors that determined political instability in Kedah were outside as well as internal factors. The former was characterized by conflicts with other power centers, particularly with Siam. This led to several wars between the two. Internally, Kedah suffered from dynastic conflicts. For the period under study, it becomes clear that these two factors had been somewhat sufficiently resolved.

Political stability paved the way toward economic restoration. For this part, the contribution of overseas Chinese in Kedah and Penang was crucial for the expansion of Kedah's economy. They contributed as revenue farmers, laborers, producers and consumers. Nevertheless, while Kedah's economy was recently restored, Kedah was faced with financial problems and debts. Existing works suggest that Kedah financial problems arose because the public and private expenditures are not separated, and there existed a tendency of Kedah Sultan and royalty to overspent. However, this study further suggests that there were other factors which made state income less than it should have been, including corvee labor, land ownership, revenue-farm, and the competition between England and Siam which prohibited free movement of investment into Kedah

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาหลาย ๆ บุคคล ผู้ศึกษาขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ชวลีพร วิรุณหะ อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ต่าง ๆ ของผู้ศึกษาให้ได้รับความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และวิธีคิดที่เป็นระบบ เพื่อนำไปปรับใช้ในการทำงานในชีวิตจริง อีกทั้งได้มอบความเมตตาและกรุณาในการผลักดันให้ผู้ศึกษาทำสารนิพนธ์เล่มนี้จนสำเร็จ ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรอนงค์ ทิพย์พิมล ภาควิชาประวัติศาสตร์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก และอาจารย์ ดร.เพชรดา หุ่นอ่อน ประธานกรรมการสอบสารนิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำต่าง ๆ เพื่อให้สารนิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณศาสตราจารย์สัญญาชัย สุวังบุตร ศาสตราจารย์อนันต์ชัย เลาหะพันธุ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พวงทิพย์ เกียรติสหัสกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ ที่ให้ความรู้ด้วยความเมตตาและเอื้อเฟื้อต่าง ๆ นานาต่อผู้ศึกษาตลอดมา

ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์ อาจารย์ที่ปรึกษาทั่วไป และคณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ทุกท่าน ที่คอยช่วยเหลือ และให้กำลังใจอย่างสม่ำเสมอ และขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วราพร ภูวงศ์พันธุ์ ที่สนับสนุนทุนการศึกษาให้แก่ผู้ศึกษาในช่วงว่างงาน

ขอบคุณเป็กกี้และต่อ ที่คอยรับฟังปัญหาและให้คำปรึกษากันเสมอมา ขอบคุณพี่มูตา พี่แสดมπί ขอยอ หนึ่ง มะปรารักษ์ และรุ่นพี่ รุ่นน้อง จากภาควิชาประวัติศาสตร์ ที่คอยถามไถ่และสร้างพื้นที่แห่งความทรงจำที่ดีร่วมกัน และขอบคุณพี่จรรยาที่คอยให้ความช่วยเหลือทั้งในและนอกเวลาราชการมาโดยตลอด

ขอบคุณนุ๊ก พลอย การ์ด นัค โอเลี้ยง ข้าวเหนียว ที่ช่วยให้ผู้ศึกษาลดทอนความเหนื่อยล้าและความเครียดลง ด้วยการสนทนาเรื่องต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาทางวิชาการ

ท้ายที่สุด ขอขอบคุณแม่ ที่ยอมให้เรียน และสมาชิกในครอบครัวที่สนับสนุนกันมาตลอด

นัฐฐาวัฒน์ ทัพทง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
ตารางสารบัญ	ญ
บทที่ 1	1
บทนำ.....	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
2. ทบทวนวรรณกรรม.....	6
3. วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	11
4. ขอบเขตของการศึกษา.....	11
5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	12
บทที่ 2	13
ปัจจัยทางการเมืองกับการฟื้นฟูเศรษฐกิจของเกาะไห่ ค.ศ. 1842-1905	13
1. สภาพที่บ่งชี้การฟื้นตัวทางเศรษฐกิจของเกาะไห่หลังค.ศ. 1842	13
2. ปัจจัยภายนอก ความสัมพันธ์ระหว่างเกาะไห่กับสยามในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19.....	23
2.1 ลักษณะการปกครองหัวเมืองมลายูของสยาม	24
2.2 ความขัดแย้งระหว่างกับตมกบฏกับการฝักใฝ่ฝ่ายพม่า	27
2.3 การกระชับอำนาจของสยาม.....	28
2.4 สงครามปราบกบฏเกาะไห่ของสยาม.....	30
2.4.1 กบฏเกาะไห่ ค.ศ.1831.....	30

2.4.2 กบฏเกะห้ ค.ศ. 1838.....	32
3. ปัจจัยภายใน: การสร้างความมั่นคงและความสืบเนื่องของราชสำนักเกะห้.....	36
3.1 แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจกษัตริย์และ โครงสร้างการปกครอง	36
3.2 การแก้ปัญหาคความขัดแย้งภายในราชวงศ์และการสืบทอดราชสมบัติ	41
บทที่ 3	49
ชาวจีนกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของเกะห้.....	49
1. การอพยพของชาวจีนมายังคาบสมุทรมลายู	49
1.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการอพยพของคณจีน	50
1.2 การเข้ามาของคณจีนในป็นัง.....	53
1.3 การเข้าไปมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจในเกะห้.....	55
2. เครื่องข่ายความสัมพันธ์ระหว่างคณจีนที่ป็นังและเกะห้.....	58
3. ดิบุกและฝิ่น กับการเติบโตทางเศรษฐกิจ.....	61
บทที่ 4	74
การเสื่อมถอยทางเศรษฐกิจของเกะห้สู่ภาวะล่มละลายใน ค.ศ.1905	74
1. ข้อสังเกตเกี่ยวกับรายรับและรายจ่ายของเกะห้.....	75
2. สาเหตุของปัญหาทางการเงินของเกะห้	84
2.1 ค่าใช้จ่ายของเกะห้.....	84
2.2 การกู้เงินของสุลต่าน	88
2.3 ปัจจัยที่ทำให้รายได้ของเกะห้มีจำนวนน้อย	91
2.3.1 ระบบไพร่และปัญหาการถือครองที่ดิน	92
2.3.2 ระบบเจ้าภาษี-นาอากร	93
2.3.3 นโยบายของอังกฤษต่อเกะห้	96
บทที่ 5	98
บทสรุป.....	98

รายการอ้างอิง102

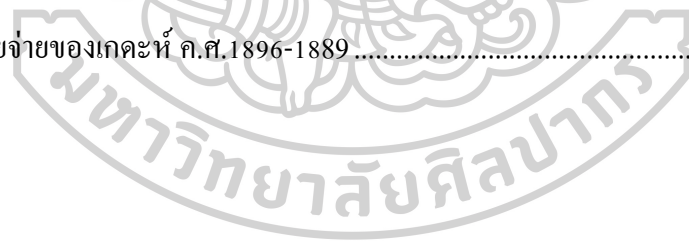
ประวัติผู้เขียน105

ตารางสารบัญ

หน้า

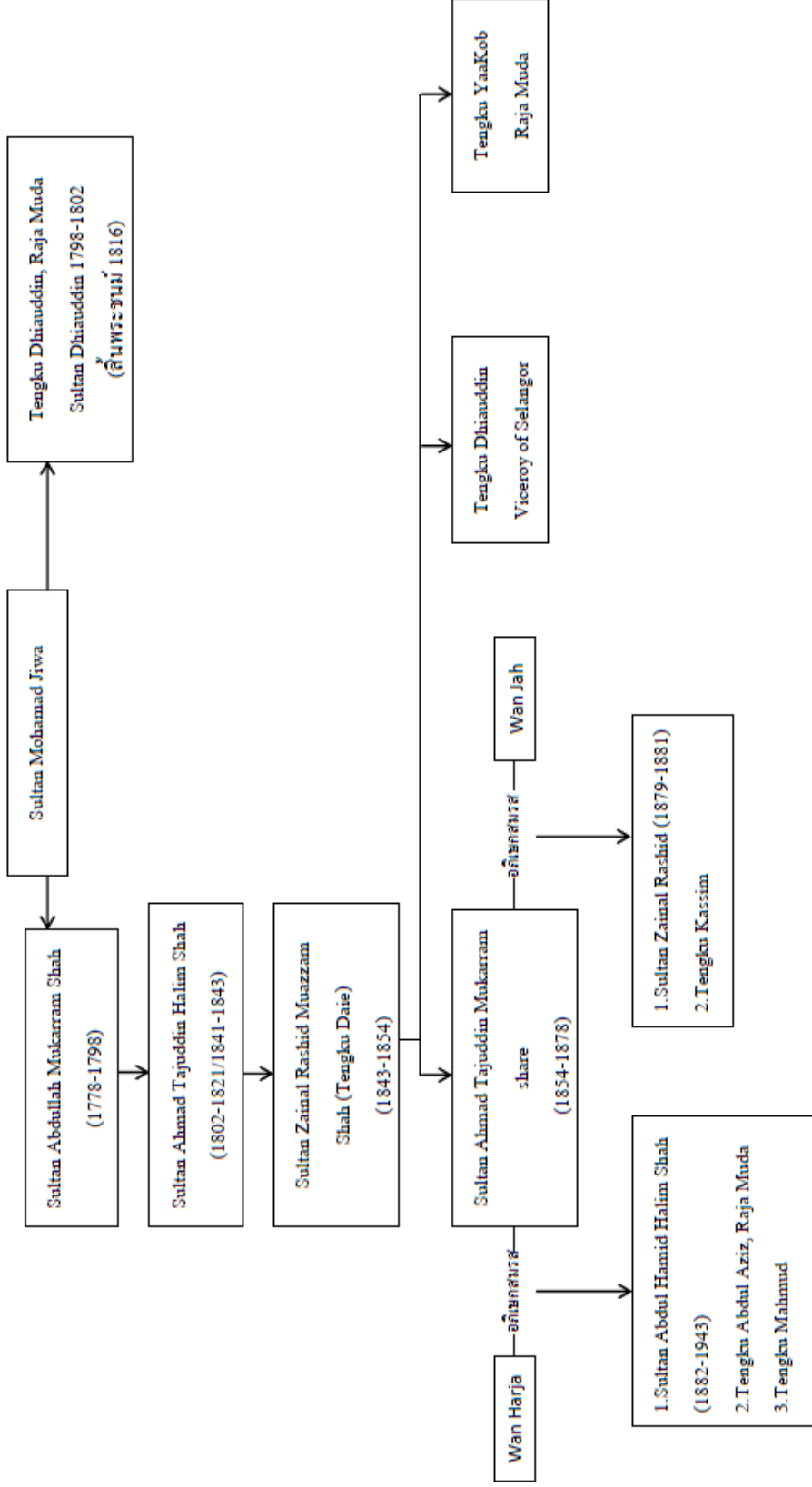
ตาราง 1: การเพิ่มจำนวนประชากรมลายูในโพรวินซ์ เวลสเลย์ ระหว่าง ค.ศ. 1812-1860	17
ตาราง 2: ตัวเลขประมาณการรายได้จากการประมงภาก่อนปี 1909 ของเกดะห์	22
ตาราง 3: ตารางเปรียบเทียบกลุ่มประชากรในแหลมมลายูช่วงปลายศตวรรษที่ 19	56
ตาราง 4: ข้อมูลการสัมปทานข้าวในเกดะห์ ระหว่าง ค.ศ. 1897-1901	59
ตาราง 5: ประมาณการการขายนิกในรัฐมลายูช่วงต้นศตวรรษที่ 19	62
ตาราง 6: รายได้จากการประมงภาก้าวและนิกในเกดะห์ ระหว่างค.ศ. 1897-1901	63
ตาราง 7: รายนามเจ้าภากี่พื้น ระหว่างค.ศ. 1895 -1909	70
ตาราง 8: สัมปทานในเกดะห์ภายใต้กรรมสิทธิ์ของ Choong Cheng Kean	71
ตาราง 9: รายรับและรายจ่ายของเกดะห์ จาก Sultan's Account Book ค.ศ. 1896-1889	76
ตาราง 10: ตารางรายรับ-รายจ่ายแต่ละเดือนของ กัวลามูดา และ เมอร์บีอก ค.ศ.1883-1886	79
ตาราง 11: รายได้ของเกดะห์ ค.ศ.1896-1889	82
ตาราง 12: รายจ่ายของเกดะห์ ค.ศ.1896-1889	86

อภิธานศัพท์

Daerah	-	เขตหรือแคว้น
Dualat	-	อำนาจความเป็นกษัตริย์
Derhaka	-	การทยศ
Kampong	-	หมู่บ้าน
Kerah	-	การเกณฑ์แรงงาน
Kerajaan	-	รัฐบาล
Kota	-	เมือง, ป้อมปราการ
Kuala	-	ปากแม่น้ำ
Menyurat	-	สภา
Mukim	-	ตำบล, ท้องถิ่น
Negeri	-	ประเทศ หรือ รัฐ
Neraka	-	นรก
Pawah	-	รูปแบบการ
Penggawa	-	หัวหน้าเขตแดน
Penghulu	-	หัวหน้าหมู่บ้าน
Sejarah	-	ประวัติศาสตร์
Surat	-	หนังสือ, จดหมาย
Temenggong	-	เสนาบดีทำหน้าที่ดูแลสถานการณ์ในเมืองหลวงและ ราชสำนัก

ฝั่งหนกรสูสานแห่งกคะห้ระหัง ค.ศ. 1778-1934

ที่มา : Kobbua suwannathat-Pian, Thai-Malay relations traditional Intra-regional Relations from the Seventeenth to the Early Twentieth Centuries, East Asian Historical Monographs. Singapore: Oxford University Press, 1988.

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เกดะห์ (Kedah) หรือที่รู้จักกันในนามของเกดะห์ เป็นรัฐที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของแหลมมลายู ติดกับตอนเหนือของช่องแคบมะละกาซึ่งถือเป็นเส้นทางผ่านสำคัญของการค้าทางทะเลที่เชื่อมต่อการค้าจากทางตะวันตก ได้แก่ ยุโรป ตะวันออกกลาง และอินเดีย กับการค้าทางตะวันออก ได้แก่ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จีน และญี่ปุ่น ในช่วงปลายศตวรรษที่ 18 จนถึงต้นศตวรรษที่ 19 เกดะห์เป็นรัฐที่พึ่งพาการเกษตรเช่นเดียวกับรัฐอีกหลายรัฐในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สินค้าเกษตรกรรมที่เป็นผลผลิตสำคัญของเกดะห์คือ พริกไทยและข้าว เกดะห์ได้ชื่อว่าเป็นแหล่งส่งออกข้าวที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในแหลมมลายูในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 และ 19 โดยมีเมืองคู่ค้าสำคัญได้แก่ เมืองท่าบันเตน (Banten) ของดัชชีบนเกาะชวา ในช่วงศตวรรษที่ 18 และเมืองท่าปีนังของอังกฤษช่วงต้นศตวรรษที่ 19 ซึ่งทั้งสองเมืองท่าเป็นตลาดนำเข้าและส่งออก ทั้งยังเป็นเครือข่ายการค้าที่สำคัญของเกดะห์ นอกจากนี้เกดะห์ยังมีการค้ากับจีนและรัฐอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่อยู่ใกล้เคียงอีกด้วย¹

เกดะห์ขึ้นชื่อว่าเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวแห่งหนึ่งในแหลมมลายู เนื่องจากมีแม่น้ำสายหลักหลายสายที่ไหลมาจากแนวเทือกเขาตอนในของรัฐสู่ที่ราบลุ่มชายฝั่งทางตะวันตก เกิดเป็นแม่น้ำสายย่อยอีกมาก² นอกจากข้าวแล้ว ยังมีมันสำปะหลังและพริกไทยที่เป็นพืชสำคัญของเกดะห์เช่นกัน การที่เกดะห์เป็นรัฐเกษตรกรรม ระบบการชลประทานและการจัดการน้ำจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งทั้งในแง่ของการใช้น้ำในการทำการเกษตรและการคมนาคมขนส่ง ดังนั้นจึง

¹ Cheng Siok Hwa, "The Rice Industry of Malaya: A Historical Survey," *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society* 42, no. 2 (216) (1969), 51.

² Sharom Ahmat, *Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923*, (Kuala Lumpur: Art Printing Works Sdn. Bhd, 1983), 17.

มีการขุดคลองชลประทานเพื่อรองรับเศรษฐกิจที่กำลังฟื้นตัวในช่วง ทศวรรษ 1870³ นอกจากนี้ เกะหังจะเป็นรัฐที่เหมาะสมกับการทำเกษตรกรรมแล้วยังพบว่าเกะหังเป็นพื้นที่ที่มีสายแร่ธาตุที่สำคัญ โดยเฉพาะดีบุกซึ่งเป็นสินแร่ที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจเนื่องจากเป็นที่ต้องการทั้งในตลาดจีนและตลาดยุโรป แม้จะไม่ได้มีสายแร่มากเท่ารัฐมลายูอื่น ๆ เช่น เประ (Perak) และสลังงอร์ (Selangor) แต่ในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เกะหังมีพื้นที่ที่ยังไม่ได้ทำการขุดแร่หลายแห่ง เช่นที่ กุลิม (Kulim) และกัวลา มุดา (Kuala Muda)⁴ เป็นต้น

แม้จะมีทรัพยากรและทำเลที่ตั้งที่ดี แต่จนถึงตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เศรษฐกิจของเกะหังยังไม่พัฒนาเท่าที่ควร เนื่องจากความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐในบริเวณแหลมมลายูและตอนใต้ของสยาม โดยเฉพาะในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 เกะหังภายใต้การปกครองของสุลต่านอาหมัด ตาจูดดิน ฮาลิม ชาห์ (Sultan Ahmad Tajuddin Halim Shah : ครองราชย์ 1803–1821 และ 1842-1843) หรือสุลต่านอาหมัด ตาจูดดินที่ 1 ประสบกับปัญหาด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองแบบจารีตกับสยามหรือความสัมพันธ์ในรูปแบบรัฐบรรณาการกับเจ้าประเทศราช ส่งผลให้เกะหังถูกสยามเข้ารุกราน เป็นเหตุให้สุลต่านอาหมัด ตาจูดดินที่ 1 ต้องหลบหนีไปยังปีนัง⁵ ใน ค.ศ.1821

เหตุการณ์ในครั้งนั้นทำให้สยามเข้าควบคุมกิจการภายในของเกะหังอย่างใกล้ชิด พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงโปรดเกล้าฯ ให้บุตรชายเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) 2 คน คือ พระภักดีบริรักษ์ (แสง) เป็นเจ้าเมืองไทรบุรี และแต่งตั้งนายอนุบุตรชายอีกคนเป็นปลัดเมือง⁶ สิ่งที่ตามมาคือการก่อกบฏอีกถึง 2 ครั้งในสมัยรัชกาลที่ 3 (ค.ศ. 1831 และ ค.ศ. 1838) จากเชื้อสายพระราชวงศ์ของเกะหังเพื่อเรียกร้องให้สยามยุติการแทรกแซงกิจการภายในของเกะหังเป็นที่แน่นอนว่าการทำสงครามกับสยามย่อมส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของเกะหังโดยตรง ทั้งจากการสูญเสียชีวิตพลเมืองและการถูกกวาดต้อนเกณฑ์ไพร่พลไปสู่สยาม ซึ่งไพร่พลเหล่านี้ถือว่าเป็น

³ Ibid., 2.

⁴ Ibid., 24.

⁵ Sharom Ahmat, "Kedah-Siam Relations, 1821-1905," *Journal Malayan Branch Royal Asiatic Society* 30, no. pt 3 (1957), 97.

⁶ ศรีสมร ศรีเบญจพลาญกุล, ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา, (สถาบันราชภัฏสงขลา: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 20 กันยายน 2544), 96.

แรงงานสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของเกดะห์ นอกจากนี้ ยังเกิดการปล้นสะดมทำลายทรัพย์สินและที่สำคัญที่สุด คือ การค้าของรัฐได้ถูกเบนเข็มจากปีนังไปยังนครศรีธรรมราชแทน⁷ ความขัดแย้งระหว่างสยามกับเกดะห์ดำเนินไประหว่างช่วง ค.ศ. 1821-1842 รวมระยะเวลา 21 ปี จนท้ายที่สุดสุดต่านอาหมัด ตาจูดินที่ 1 แห่งเกดะห์ขอกลับมายอมรับอำนาจเหนือกว่าของสยามอีกครั้ง ขณะเดียวกันสยามเองก็ตระหนักว่าการเข้าแทรกแซงกิจการภายในเกดะห์ซึ่งก่อให้เกิดการต่อต้านจากชาวเกดะห์จนนำไปสู่การจลาจลอยู่เสมอซึ่งไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์อันใด⁸

หลัง ค.ศ. 1842 ประวัติศาสตร์ทางการเมืองและเศรษฐกิจของเกดะห์มีการกล่าวถึงไว้ไม่มากนักแต่ก็มีบทความวิชาการหรืองานเขียนบางชิ้นที่น่าสนใจโดยมีการกล่าวถึงการกลับมาฟื้นฟูได้ดีของเกดะห์ในช่วงทศวรรษ 1860⁹ อันเกิดจากระบบบริหารจัดการที่ดีของสุลต่านอาหมัด ตาจูดิน มุการรัม ชาห์ (Sultan Ahmad Tajudin Mukarram Shah: ครองราชย์ ค.ศ.1854-1878) หรือสุลต่านอาหมัด ตาจูดิน ที่ 2 ผู้สามารถใช้อำนาจผ่านผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ หัวหน้าแคว้น (Daerah) หัวหน้าตำบลหรือมุคิม (Mukim) และหัวหน้าหมู่บ้าน (kampong) ผู้นำท้องถิ่นเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการดูแลราษฎร รักษาความสงบ ตัดสินคดีความและเรียกเก็บส่วย-ภาษีเพื่อส่งไปยังศูนย์กลาง ทั้งนี้สุลต่านอาศัยระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์ช่วยยึดความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางและท้องถิ่นเอาไว้

นอกจากความสามารถในการบริหารจัดการของศูนย์กลางที่ช่วยฟื้นฟูรัฐให้กลับมาขับเคลื่อนต่อไปได้อย่างรวดเร็วแล้ว ตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดการอพยพเข้ามาของผู้คนซึ่งเป็นกำลังผลิต คือ การมีปฏิสัมพันธ์ด้านการค้ากับปีนัง ซึ่งเป็นเมืองท่าการค้าเสรีในภูมิภาค ทำให้เกิดความต้องการสินค้า โดยเฉพาะข้าวซึ่งเกดะห์เป็นแหล่งผลิตที่ดีดังที่กล่าวแล้ว นอกจากนั้น บทเรียนจากการขัดแย้งกับสยามในอดีตเมื่อครั้งที่สยามส่งคนเข้าไปปกครองเกดะห์ระหว่าง ค.ศ.1821-1842 ซึ่งสร้างความไม่พอใจแก่ชาวเกดะห์จนเกิดกบฏอีก 2 ครั้งยังส่งผลให้สยามเรียนรู้และเลือกที่จะไม่เข้ายุ่งเกี่ยวกับเรื่องการเมืองภายในของเกดะห์ ราชสำนักเกดะห์ในระยะนี้จึงค่อนข้างมีอิสระในปกครองทำให้การดึงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางมีศักยภาพมากขึ้น จนอาจกล่าวได้ว่าช่วงทศวรรษ 1860

⁷ Sharom Ahmat, "Kedah-Siam Relations, 1821-1905," 98.

⁸ Ibid., 98-100.

⁹ Cheng Siok Hwa, "The Rice Industry of Malaya: A Historical Survey," 49-50.

เป็นระยะเวลาที่เกะหะสามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีกับสยามซึ่งส่งผลให้บ้านเมืองสงบสุขและ ขณะเดียวกันก็สามารถดำเนินความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจกับอังกฤษได้อย่างดีเช่นกัน

แม้ข้อมูลเกี่ยวกับเกะหะช่วงทศวรรษ 1860 มีไม่มากนัก แต่ในช่วงทศวรรษ 1880 เป็นต้นมา ประวัติศาสตร์เกะหะเริ่มปรากฏชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากมีหลักฐานที่เพียงพอทั้งจากฝ่ายอังกฤษและหลักฐานที่เป็นบันทึกพื้นเมือง ส่งผลให้เกิดผลงานการศึกษาขึ้น สำคัญจากนักวิชาการในปัจจุบัน เช่น งานของ ชารอม อาหมัด (Sharom Ahmat) เรื่อง 'Tradition and Change in a Malay State: The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923' และ ผลงานของ วู เซียว อัน เรื่อง 'Chinese Business in The Making of The Malay State, 1882-1941: Kedah and Penang' เป็นต้น ผลงานการศึกษาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าในช่วงทศวรรษ 1880 เกะหะเป็นรัฐหนึ่งในคาบสมุทรมลายูที่มีพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่ดี และภายใต้บริบทที่แวดล้อมด้วยมหาอำนาจอย่างอังกฤษและสยามนั้น เกะหะยังคงสามารถดูแลกิจการภายในทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจของตนได้ดี แต่สิ่งที่โดดเด่นที่สุดในช่วงทศวรรษนี้ คือ การอพยพเข้ามาของคนจีน

คนจีนนับว่ามีบทบาทสำคัญในฐานะกลุ่มคนที่ควบคุมระบบเศรษฐกิจแบบครบวงจร¹⁰ ตั้งแต่การเป็นเจ้าภาษีนายอากรไปจนถึงเป็นแรงงานในการผลิต ผลงานการศึกษาซึ่งรวบรวมหลักฐานที่อยู่ในช่วงเวลาดังกล่าว ชี้ให้เห็นถึงรายได้หลักของเกะหะซึ่งมาจากระบบเจ้าภาษีนายอากร เครื่องขายธุรกิจการค้าและการลงทุนของกลุ่มตระกูลแซ่ที่สำคัญในเกะหะ ซึ่งเชื่อมโยงกับตลาดปีนัง บทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีนยังถูกเน้นย้ำให้เห็นชัดขึ้นเมื่อเชื้อสายพระราชวงศ์ที่ได้รับพระราชทานเขตปกครองหรือพื้นที่ผลประโยชน์ (Ampun Kernia หรือ Royal Gift) ที่สามารถใช้แรงงานผู้คนในการทำการผลิตและเก็บภาษีอากรเป็นผลประโยชน์ให้กับตัวเองได้ กลับนิยมให้คนจีนเช่าสัมปทานที่ดินหรือประมุขภาษี-อากรแทนการลงมือทำการเพาะปลูกหรือทำเหมืองแร่ด้วยตนเอง เนื่องจากการกระทำอย่างแรกอาจจะสร้างรายได้มากกว่าด้วยวิธีที่ง่ายกว่า ยิ่งส่งผลให้ชาวจีนกลายเป็นกลุ่มคนที่มีอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างมากซึ่งมีผลต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของเกะหะอย่างมีนัยสำคัญ

¹⁰ ชาวลี ฌ ถกลาง, ประเทศราชของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), 270.

อย่างไรก็ตาม ช่วงเวลาที่เกะหมีมีความโดดเด่นด้านพัฒนาการทางเศรษฐกิจก็เป็นเพียงชั่วระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้นคือช่วงทศวรรษที่ 1880-1890 แต่หลังทศวรรษ 1890 เกะหมีภายใต้การปกครองของสุลต่าน अबดุล ฮามิด ฮาลิม ชาห์ (Sultan Abdul Hamid Halim Shah : ครองราชย์ 1881-1934) เริ่มประสบปัญหาด้านการเงินจนเข้าสู่ภาวะถดถอยอย่างเต็มตัวใน ค.ศ. 1905 ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าระหว่างช่วงเวลาดังกล่าวรายได้ของรัฐลดลง เกะหมียังคงเป็นรัฐที่โดดเด่นด้านรายรับ ทว่าเป็นเพราะรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นจากการใช้จ่ายส่วนตัวของสุลต่านและเชื้อสายพระราชวงศ์ ทั้งจากการใช้จ่ายเงินไปกับการเล่นพนัน และซื้อเครื่องประดับมีค่า ล้วนเป็นสาเหตุสำคัญที่นำพาเกะหมีไปสู่สถานะหนี้สินอันสืบเนื่องจากการกู้ยืมเงินจากสยาม สยามจึงเห็นเป็นโอกาสในการให้กู้ยืมครั้งนี้ด้วยการตั้งเงื่อนไขต่อเกะหมีให้ยอมรับที่ปรึกษาชาวยุโรปที่สยามแต่งตั้ง เพื่อเป็นหลักประกันว่าการเงินของเกะหมีจะได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม ข้อตกลงในครั้งนี้จึงนับเป็นการสิ้นสุดของความเป็นอิสรภาพทางเศรษฐกิจของเกะหมีที่ดำเนินมาตั้งแต่ ค.ศ.1842¹¹

แม้ว่าผลงานการศึกษาส่วนใหญ่จะให้เหตุผลต่อการถดถอยทางเศรษฐกิจของเกะหมีว่าเกิดจากการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยของสุลต่านอันเนื่องมาจากอำนาจเบ็ดเสร็จในการบริหารรัฐอยู่ที่การตัดสินใจของสุลต่านเพียงผู้เดียว แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าการเข้าครอบงำทางเศรษฐกิจของคนจีนก็อยู่ในช่วงเวลาเดียวกันกับที่เกะหมีเริ่มมีปัญหาด้านการเงิน นอกจากนั้นโครงสร้างการปกครองแบบจารีตของเกะหมีก็ยังไม่เปลี่ยนแปลง เช่น ยังคงมีระบบไพร่ เป็นต้น ดังนั้นผลงานศึกษาลบนี้จึงมุ่งหมายที่จะอธิบายสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจตั้งแต่ ค.ศ. 1842 ถึง 1905 โดยพิจารณาว่าช่วงที่ เกะหมีกลับสู่ความสัมพันธ์ที่ดีกับสยามหลังค.ศ. 1842 กลุ่มผู้นำของเกะหมีมีการบริหารจัดการรัฐอย่างไรที่ทำให้เกะหมีสามารถฟื้นตัวและฟื้นฟูเศรษฐกิจไปในทางที่ดีขึ้นและเหตุใดจึงไม่สามารถรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นนั้นไว้ได้ ปัญหาเกิดจากราชสำนักโดยตรงหรือมีปัจจัยอื่นด้วย นอกจากนี้ศึกษาผลกระทบของการเข้ามาทับทาทางเศรษฐกิจของชาวจีนว่าส่งผลหรือไม่อย่างไรต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลังทศวรรษ 1880 และศึกษาการเข้าสู่ภาวะเสื่อมถอยทางเศรษฐกิจของเกะหมีที่นำไปสู่การแทรกแซงของสยามอีกครั้งในค.ศ.1905

¹¹ Ibid.

2. ทบทวนวรรณกรรม

งานเขียนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับรัฐเคดาห์ในหลังค.ศ. 1842 จนถึง 1905 เป็นการศึกษาโครงสร้างการเมืองและเศรษฐกิจ โดยแบ่งกลุ่มได้ 2 กลุ่มได้แก่ ด้านการเมืองและด้านเศรษฐกิจ

กลุ่มที่ 1 งานเขียนที่เน้นการอธิบายเกี่ยวกับการเมืองของเคดาห์

งานเขียนที่อธิบายถึงการเมืองของเคดาห์ส่วนใหญ่มักให้ภาพที่แสดงให้เห็นความพยายามของเคดาห์ซึ่งเป็นรัฐเล็ก ๆ ที่แวดล้อมไปด้วยรัฐเพื่อนบ้านที่มีอำนาจเหนือกว่า ได้แก่ สยามและอังกฤษ ในขณะเดียวกัน เคดาห์เองก็มักประสบกับการทะเลาะเบาะแว้งในพระบรมวงศานุวงศ์ อย่างไรก็ตาม เคดาห์กลับมีความโดดเด่นในด้านการบริหารจัดการรัฐได้ดี ตัวอย่างของงานเขียนกลุ่มนี้ได้แก่

งานเขียนเรื่อง ‘Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1878-1923’. ของ ชารอม อาหมัด กล่าวถึงโครงสร้างทางการเมืองของเคดาห์ที่มีระบบการทำงานแตกต่างไปจากรัฐมลายูอื่น ๆ กล่าวคือภาพรวมด้านการเมืองของรัฐมลายูอื่น ๆ ได้แก่ เประ สลังงอร์ เนกรี เซมบิลัน (Negri Sembilan) นั้นมักมีความขัดแย้งและแก่งแย่งกันเองระหว่างอำนาจส่วนกลางคือสุลต่านกับหัวหน้าเขตแดนในแต่ละพื้นที่ (territorial chief) ชารอม อาหมัด เสนอว่า เคดาห์เป็นรัฐที่ให้ภาพของการบริหารที่มั่นคงและสามารถดูแลควบคุมหัวหน้าเขตแดนซึ่งในทางปฏิบัติเป็นผู้ออกกฎในแต่ละพื้นที่ที่ตนดูแลแทนสุลต่าน ดังนั้นราษฎรในแต่ละพื้นที่ของเคดาห์จึงมีความหวั่นเกรงและเชื่อฟังหัวหน้าเขตแดนมากกว่าที่จะเกรงในอำนาจจากส่วนกลางที่ไม่เคยพบเห็น งานเขียนชิ้นนี้กล่าวถึงการยอมรับอำนาจจากสยามเพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์ซ้ารอยใน ค.ศ.1821 ในส่วนความความสัมพันธ์กับอังกฤษ เคดาห์เรียนรู้ว่าไม่สามารถพึ่งพาอังกฤษได้หากเกิดเรื่องขัดแย้งกับสยาม ดังนั้น เคดาห์จึงเรียนรู้ที่จะแข็งแกร่งขึ้นจากบทเรียนในอดีตและปรับสภาพการเมืองให้เข้ากับทั้งสองฝ่ายถึงแม้บางครั้งจะขัดกับหลักทางศาสนา เช่นเดียวกับบทความเรื่อง ‘Some Aspects of The Political and Economic Systems of The Nineteen Century Northern Malay States : Kedah, Kelantan and Trengganu a Comparative view’ ของ พรรณงาม เน่าธรรมสาร (Phan-Ngam Gothamasan) ได้อธิบายเกี่ยวกับการใช้อำนาจในการบริหารรัฐในทำนองเดียวกันกับชารอม อาหมัด

บทความเรื่อง 'Kedah-Siam Relations, 1821-1905' ของ ชารอม আহมัด ได้อธิบายถึง การอ้างสิทธิ์ของสยามต่อเกดะห์ ภายใต้ระบบความสัมพันธ์แบบรัฐบรรณาการ โดยกล่าวว่าเกดะห์ เป็นรัฐที่มีแนวทางด้านเศรษฐกิจที่ค่อนข้างเป็นอิสระจากสยาม ส่วนด้านการเมืองสยามก็มิได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวมากนักเพียงแต่บางเรื่องต้องผ่านการเห็นชอบและอนุมัติจากสยามก่อน งานเขียนเรื่องนี้ ชี้ให้เห็นถึงความเป็นอิสระทางการเมืองและเศรษฐกิจของเกดะห์จากสยามค่อนข้างมาก

นอกจากนี้ งานเขียนเรื่องนี้ยังเสนอมุมมองที่ว่าเกดะห์เริ่มมีแนวทางในนโยบายทางการเมืองเป็นของตัวเอง (ค่อนข้างมีอิสระจากสยาม) มาตั้งแต่ค.ศ. 1842 และความเป็นอิสระจาก สยามก็เป็นเหตุให้เกดะห์ไม่สามารถรับมือกับปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองภายใน และปัญหาต่าง ๆ ที่ เกิดจากปัจจัยภายนอกได้ นับเป็นสาเหตุให้สยามต้องเข้ากลับมาแทรกแซงเกดะห์อีกครั้งโดยการให้ เกดะห์กู้เงินใน ค.ศ. 1905 ซึ่งนับเป็นปีที่เกดะห์หมดบทบาทที่จะดำเนินการใด ๆ อันเป็นอิสระตั้งแต่ก่อน

งานเขียนทั้งสองชิ้นต่างพูดถึงประเด็นเรื่องสิทธิทางการเมืองของสยามต่อความเป็น เอกเทศทางการเมืองของเกดะห์ อย่างไรก็ตามงานเขียนทั้งสองก็ได้ให้ภาพความขัดแย้งทาง การเมืองภายในของเกดะห์ที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ แต่ในภาพรวมไม่ได้กระทบต่อการปกครองราษฎร มากนัก อันเนื่องจากการใช้อำนาจบริหารในระหว่างการคัดเลือกสุลต่านองค์ใหม่จะอยู่ในดุลพินิจ ของกลุ่มข้าราชการชั้นสูงตำแหน่งอื่น และการปกครองส่วนท้องถิ่นมีระบบหัวหน้าเขตแดนซึ่ง หัวหน้าแต่ละพื้นที่มีสิทธิขาดและอำนาจในการออกกฎ จึงส่งผลให้ความวุ่นวายจากส่วนกลางมีผล ต่อการการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจและการปกครองของส่วนท้องถิ่นมากนัก

บทความของกอบเกือ สุวรรณทัต-เพียน (Kobkua Suwannathat-pian) เรื่อง 'Kedah-Siam Correspondence 1890-1898' ได้วิเคราะห์จดหมายที่เขียนถึงกันระหว่างเกดะห์และสยาม บทความนี้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน โดยเน้นให้เห็นว่าช่วง ค.ศ. 1890-1898 ความสัมพันธ์ของทั้งสองเป็นมิตรภาพที่จริงใจ ทั้งการที่เกดะห์ส่งบุตรไปกรุงเทพฯ เพื่อศึกษาเล่าเรียน และการเสด็จไปยังกรุงเทพฯ หลายครั้งของสุลต่านเกดะห์

ความสัมพันธ์อันดีในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเกิดจากการลดบทบาทลงของ นครศรีธรรมราชซึ่งเป็นตัวกลางที่เข้าแทรกแซงและมีอิทธิพลในเกดะห์ เมื่ออิทธิพลของ นครศรีธรรมราชลดลง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเกดะห์และกรุงเทพฯ จึงปรากฏขึ้นอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม

ก็ตาม จดหมายที่เกะห้เขียนไปยังกรุงเทพฯ ก็แฝงไปด้วยเรื่องของการเมือง กล่าวคือ เกะห้มักขอความช่วยเหลือจากสยามอยู่บ่อยครั้ง บทความนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจสยามเหนือเกะห้ที่ยังคงส่งอิทธิพลถึงเกะห้ และได้พยายามเสนอความสัมพันธ์อันดีของทั้งสยามและเกะห้ที่แฝงไปด้วยผลประโยชน์ทางการเมืองซึ่งกันและกันภายใต้การเข้ามาหาผลประโยชน์ในคาบสมุทรมาลายูของอังกฤษ

บทความอีกเรื่องหนึ่งของกอบเกือ สุวรรณทัต-เพียน ได้แก่ ‘The Kedah Succession Crisis 1879-1882’ กล่าวถึงปัญหาการสืบราชบัลลังก์ภายในของเกะห้ซึ่งเกิดการแย่งชิงกันภายในราชวงศ์ สิ่งที่น่าสนใจและเป็นที่น่าสนใจในบทความเรื่องนี้ คือ การเข้ามาบีบบังคับของสยามในการคัดเลือกผู้เป็นสุลต่านแห่งเกะห้ครั้งต่อไป การสืบราชบัลลังก์ในครั้งนี้สะท้อนให้เห็นอำนาจของสยามโดยพฤตินัย แม้ว่าโดยแท้จริงแล้วสยามจะมีอำนาจเพียงแค่นามและให้เสรีภาพในการดูแลบริหารตัวเองแก่เกะห้มาก อันเกิดจากบทเรียนความขัดแย้งระหว่างทั้งสองใน ค.ศ. 1821-1842 แต่ในทางปฏิบัติเกะห้กลับยอมให้สยามเข้ามามีส่วนในการตัดสินปัญหาหรือชี้ทิศทางการเดินนำรัฐมากกว่าเหตุการณ์ความขัดแย้งในอดีต (ค.ศ.1821-1842) ปัญหาการสืบราชบัลลังก์ของเกะห้ครั้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงกลยุทธ์ในทางการเมืองของเกะห้ที่รู้จักเข้าหาศูนย์อำนาจใหญ่เพื่อใช้ประโยชน์หนุนหลัง นับเป็นสิ่งที่เกะห้ควรทำในสถานะที่แวดล้อมไปด้วยมหาอำนาจรอบด้าน

จากการศึกษาประเด็นด้านการเมืองของเกะห้ให้ภาพของเกะห้เป็นรัฐที่โดดเด่นทางการเมืองทั้งภายในและภายนอก กล่าวคือ เป็นรัฐที่สามารถจัดการระบบบริหารภายในได้ดี สามารถดึงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางผ่านระบบอุปถัมภ์และเครือญาติ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้เศรษฐกิจของรัฐเกะห้หลังจากสิ้นสุดสภาวะสงคราม ขับเคลื่อนไปได้อย่างคล่องตัวและรวดเร็ว ส่วนด้านการเมืองภายนอกแม้เกะห้จะต้องเผชิญกับการกระทบกระทั่งกับสยาม ซึ่งเป็นรัฐที่มีอิทธิพลเหนือเกะห้ โดยเฉพาะหลังจากการกบฏครั้งใหญ่ถึง 2 ครั้ง แต่หลังจาก ค.ศ.1842 ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับเกะห้กลับมีความแนบแน่นกันมาก สิ่งเหล่านี้สะท้อนได้จากการไปมาหาสู่ระหว่างเกะห้กับสยาม รวมถึงพระราชสาร ทั้งที่เป็นทางการและส่วนตัวของผู้นำของทั้งสอง อย่างไรก็ตาม เอกสารเหล่านั้นก็แฝงไปด้วยเหตุผลทางการเมืองทั้งสิ้น อาทิ การใช้สยามหนุนหลังในการสืบราชบัลลังก์ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้นำของเกะห้มีความสามารถในการบริหารรัฐและการแก้ปัญหาภายใน ทั้ง

ยังมีความเฉลียวฉลาดในการที่จะผูกมิตรและใช้อำนาจของรัฐเพื่อนบ้านหรือปัจจัยภายนอกเพื่อสร้างความเข้มแข็งและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและการเมืองให้กับเกาะหัดได้อย่างเหมาะสม

กลุ่มที่ 2 งานเขียนที่เน้นการอธิบายเกี่ยวกับเศรษฐกิจของเกาะหัด

งานเขียนที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจของเกาะหัดมักให้ภาพเศรษฐกิจของเกาะหัดช่วงทศวรรษที่ 1880 เป็นต้นไป เนื่องจากเป็นช่วงเฟื่องฟูทางด้านเศรษฐกิจของเกาะหัดและเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นผลอย่างชัดเจน เช่น การเข้ามามีอิทธิพลของคนจีนในฐานะเจ้าภาษีนายอากรและการผ่อนปรนระบบไพร่ รวมถึงการรวบรวมสถิติ ปริมาณการส่งออกของเกาะหัดเพื่อวิเคราะห์ให้เห็นภาพในฐานะเป็นรัฐที่โดดเด่นด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการส่งออกข้าว

งานเขียนเรื่อง ‘Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1878-1923’ ของ ชารอม আহมัด เป็นงานเขียนที่มีประโยชน์ต่อผู้ศึกษา มาก เนื่องจากเต็มไปด้วยเนื้อหาและการวิเคราะห์เหตุการณ์จากหลักฐาน ในแง่เศรษฐกิจ งานเขียนเรื่องนี้บอกภาพเคลื่อนไหวเศรษฐกิจของเกาะหัด รวมทั้งข้อมูลสินค้าและรายได้ของรัฐต่อปี และยังสะท้อนปัญหาเศรษฐกิจของเกาะหัด งานเขียนนี้ใช้อเอกสารชั้นต้นในการวิเคราะห์ ได้แก่ Burney Paper และ Sultan’ Letter Books (บันทึกเอกสารที่เกี่ยวกับคำสั่งต่าง ๆ ของสุลต่าน) อธิบายพื้นหลังทางประวัติศาสตร์ เช่น ระบบเศรษฐกิจของเกาะหัด ซึ่งบรรยายถึงวิถีชีวิตเกษตรกรรม ระบบไพร่ของเกาะหัด และสินค้าเกษตรกรรมที่สำคัญของเกาะหัดตามช่วงเวลาที่แตกต่างกันไป อาทิ ข้าวและฝิ่น ในช่วง ค.ศ. 1880 ข้อมูลดังกล่าว มีประโยชน์ในการหาความสำคัญของเกาะหัดด้านเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังอธิบายและวิเคราะห์รายรับรายจ่ายของเกาะหัดและปัญหาด้านเศรษฐกิจอันเกิดจากการค้าใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยของสุลต่านจนนำไปสู่สภาวะการเสื่อมถอยทางเศรษฐกิจและการถูกแทรกแซงจากสยามและอังกฤษ ถือเป็นจุดสิ้นสุดประวัติศาสตร์แบบจารีตของเกาะหัด

บทความเรื่อง ‘Some Aspects of The Political and Economic Systems of The Nineteenth Century Northern Malay States : Kedah, Kelantan and Trengganu a Comparative View’ ของ พรณงาม เกษธรรมสาร ได้เปรียบเทียบระบบเศรษฐกิจของเกาะหัดกับรัฐมาเลย์อื่นอันได้แก่ ตรังกานูและกลันตัน เสนอว่า ระบบเศรษฐกิจและการเมืองของเกาะหัด ที่มีความแตกต่างไปจาก กลันตันและตรังกานู กล่าวคือ สุลต่านมีความสามารถในการดึงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางได้ดีและยังสามารถกระจายอำนาจไปยังเขตแดนต่าง ๆ โดยผ่านหัวหน้าเขตแดน (Territorial Chief) ซึ่งมีหน้าที่

รวบรวมรายได้ให้แก่สุลต่าน ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างสุลต่านและกลุ่มชนชั้นนำในระดับล่างถูกผูกมัดไว้ด้วยระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์อย่างมั่นคง ส่งผลให้เกะหะเป็นรัฐที่มีความโดดเด่นแตกต่างจากกัลันตันและตรังกานู งานเขียนนี้ได้ให้ภาพเศรษฐกิจที่ดี อันเกิดจากระบบการเมืองและการบริหารงานของเกะหะซึ่งสามารถเชื่อมโยงการเมืองกับเศรษฐกิจและทำงานควบคู่ไปอันเป็นผลให้เกะหะในครึ่งหลังศตวรรษที่ 19 เป็นรัฐที่มีความโดดเด่นรัฐหนึ่งในแหลมมลายู

ผลงานเรื่อง ‘Chinese Business in the Making of a Malay State 1882-1941’ ของ วู เซียว อัน กล่าวถึงเครือข่ายทางธุรกิจครอบครัวคนจีน ซึ่งมุ่งเน้นกิจกรรมทางธุรกิจอันได้แก่ ระบบเจ้าภาษีนายอากร เช่น ภาษีฝิ่น การค้าข้าว บ่อนพนัน และรวมไปถึงการค้าแรงงานอย่างถูกกฎหมาย ซึ่งงานชิ้นนี้ต้องการชี้ให้เห็นถึงบทบาทของกลุ่มธุรกิจคนจีนที่เป็นส่วนสำคัญอย่างมากต่อการเจริญเติบโตของรัฐมลายู และแสดงให้เห็นถึงการสร้างพลวัตทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มธุรกิจของคนจีนที่เข้ามาเป็นตัวเชื่อมโครงสร้างทางธุรกิจและ สังคม เพื่อการพัฒนาของภาครัฐ

ชาวจีนในอาณานิคมมาลายามีบทบาทและมีส่วนเกี่ยวข้องในระบบเจ้าภาษี การค้าข้าว การทำเหมืองแร่ การอสังหาริมทรัพย์ และบ่อนพนันผิดกฎหมาย อย่างไรก็ตามการปรากฏตัวของจีนก็ยังมีนัยสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคมในวงกว้าง ความมั่งคั่งและอำนาจของชุมชนชาวจีนช่วยกระตุ้นรัฐอาณานิคมเกิดขึ้นใหม่และการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้เขียน วู เซียว อัน ต้องการชี้ให้เห็นว่ากิจการทางธุรกิจที่เป็นของคนจีนมักประสบความสำเร็จจากความยืดหยุ่นในการคบค้ากับทั้งอังกฤษและชาวมลายูพื้นเมืองรวมถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มตระกูลซึ่งเป็นเครือข่ายทางเศรษฐกิจของกลุ่มจีน

บทความเรื่อง ‘The Rice Industry of Malaya: A Historical Survey’ ของ เชน ซก ฮวา (Cheng Siok Hwa) อธิบายสภาพเศรษฐกิจโดยรวมของรัฐมลายูตอนบนเป็นศูนย์กลางการค้าขาย โดยเฉพาะข้าว รวมถึงอธิบายสภาพภูมิศาสตร์ของแต่ละรัฐในแนวทางที่เอื้ออำนวยต่อการทำเกษตรกรรมนอกจากนี้ยังใช้สถิติจำนวนประชากร ตัวเลขจำนวนสินค้ามาอธิบายบริบทการค้าในช่วงศตวรรษที่ 19-20 ในส่วนของเกะหะได้อธิบายสภาพเศรษฐกิจของเกะหะที่นำเอาหลักทางภูมิศาสตร์ และการอพยพของกลุ่มคนหลายเชื้อชาติ จำนวนประชากรในแต่ละเขตแดนของเกะหะ อย่างไรก็ตามสิ่งที่เด่นชัดของบทความนี้คือการนำหลักฐานขั้นต้นเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจมาเรียบเรียงและศึกษา

อย่างไรก็ดีงานเขียนที่กล่าวมาข้างต้นยังไม่สามารถอธิบายถึงภาพการฟื้นฟูบ้านเมือง และเศรษฐกิจของเกะห้ในช่วงที่สิ้นสุดสงครามกับสยาม ค.ศ. 1842 ซึ่งงานเขียนส่วนใหญ่ที่อธิบายถึงเศรษฐกิจของเกะห้จะอยู่ในช่วงทศวรรษที่ 1880 เป็นต้นไป ซึ่งเป็นช่วงที่เกะห้มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและมีความเสื่อมถอยในเวลาอันรวดเร็ว ตามทัศนะของผู้ศึกษาเห็นว่าการศึกษาการฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจของเกะห้ในช่วงหลังสิ้นสุดสงครามกับสยามควรได้รับการอธิบายเพิ่มเติมเพื่อให้เห็นพลวัตของเกะห้ก่อนที่จะอธิบายต่อไปว่าเกะห้มีพัฒนาการอย่างไรในการก้าวสู่การเป็นรัฐที่มีความโดดเด่นด้านเศรษฐกิจในปี 1880 ตลอดจนการเสื่อมถอยทางเศรษฐกิจในปี 1905

3. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจของเกะห้ระหว่าง ค.ศ. 1842-1905 สาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เศรษฐกิจขยายตัวหรือถดถอยในช่วงเวลาต่าง ๆ
2. เพื่อศึกษาบทบาทการบริหารจัดการของกลุ่มผู้นำมลายูในแต่ละช่วงที่มีต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเกะห้ในช่วงฟื้นฟูตัวหลังจากการสงบศึกกับสยามใน ค.ศ. 1842-1905
3. เพื่อศึกษาบทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีนและชนพื้นเมืองในเกะห้ที่มีต่อพลวัตทางเศรษฐกิจของรัฐระหว่างทศวรรษ 1880-1905

4. ขอบเขตของการศึกษา

งานศึกษาชิ้นนี้จะศึกษาภาพรวมของการฟื้นฟูตัวทางเศรษฐกิจของเกะห้หลังจากสงบศึกกับสยามใน ค.ศ. 1842 มาซึ่งเกะห้สามารถทำได้ดีและเด่นชัดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1860 โดยมุ่งเน้นไปยังบทบาทของกลุ่มผู้นำมลายูเช่น สุลต่าน เบนดาฮารา รามมูดา ซึ่งเป็นตำแหน่งข้าราชการชั้นสูงของรัฐไปจนถึงการเข้ามาของคนจีนในแต่ละช่วงจนถึง ค.ศ. 1905 ซึ่งเป็นปีที่ราชสำนักเกะห้เข้าสู่สภาวะล้มละลายและถูกสยามกลับเข้าแทรกแซงอีกครั้ง

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงลักษณะการฟื้นฟูและความเสื่อมถอยทางเศรษฐกิจของเกาะห้
2. ทำให้ทราบถึงบทบาทการบริหารจัดการของกลุ่มผู้นำมลายูในแต่ละช่วงที่มีต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเกาะห้ในช่วงฟื้นฟูตัวหลังจากการสงบศึกกับสยามใน ค.ศ. 1842-1905
3. ทำให้ทราบถึงถึงบทบาทของคนจีนและชาวพื้นเมืองที่มีต่อเศรษฐกิจของเกาะห้
4. ทำให้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างเกาะห้กับสยามระหว่าง ค.ศ. 1842-1905 ซึ่งจะ
เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

บทที่ 2

ปัจจัยทางการเมืองกับการฟื้นฟูเศรษฐกิจของเกาะห์ ค.ศ. 1842-1905

1. สภาพที่บ่งชี้การฟื้นตัวทางเศรษฐกิจของเกาะห์หลังค.ศ. 1842

เกาะห์ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นรัฐขนาดเล็กทางตะวันตกเฉียงเหนือของคาบสมุทรมลายู มีพื้นที่ประมาณ 5,870 ตารางกิโลเมตร มีพรมแดนทิศเหนือติดกับรัฐเปลิส (Perlis) ทิศตะวันออกเฉียงเหนือติดกับสยาม ทิศตะวันออกเฉียงใต้ติดกับรัฐเประ และทิศใต้กับทิศตะวันตกติดกับปีนังและโพรวินซ์ เวลสเลย์ (Province Wellesley) ของอังกฤษ มีลักษณะอากาศแบบร้อนชื้นใกล้เส้นศูนย์สูตรมีฝนตกชุกตลอดปี ทำให้ลักษณะทั่วไปเป็นป่าดงดิบและหนองบึงเป็นจำนวนมาก ลักษณะภูมิประเทศเป็นแนวเทือกเขาทางตะวันออกซึ่งเทราบไปสู่ที่ลุ่มทางตะวันตกจึงเกิดเป็นแม่น้ำสายสั้น ๆ หลายสายไหลผ่านสู่ทะเลทำหน้าที่เป็นเส้นทางคมนาคมระหว่างทะเลกับพื้นแผ่นดินตอนใน¹²

บริเวณที่ตั้งหลักแหล่งสำคัญของเกาะห์คือลุ่มแม่น้ำที่ปากแม่น้ำเปิดออกสู่ทะเล (Coastal and Riverine Area) ของแม่น้ำหลัก 3 สาย ได้แก่ เขตโกตา เซตาร์ (Kota Setar) บนลุ่มแม่น้ำ เกาะห์ซึ่งเป็นที่ตั้งของราชสำนักที่เมืองอลอร์ สตาร์ (Alor Star) เขตกัวลา มูดา บนลุ่มแม่น้ำมูดา และเขตเยน (Yen) บนลุ่มแม่น้ำเยน สูงขึ้นไปคือบริเวณตอนในและเชิงเขา (Inland Area) มีเขตสำคัญได้แก่ กูบัง ปาสู (Kubang Pasu) และกูลิม แม่น้ำมีความสำคัญสำหรับเกาะห์มาโดยตลอด เป็นแหล่งน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูกทำนาทำไร่ และเป็นเส้นทางค้าขายและติดต่อกันระหว่างหมู่บ้านที่ปลูกติดกับแหล่งน้ำ ทำให้มีความสำคัญทางการเมืองและเศรษฐกิจต่อผู้นำด้วย เพราะการควบคุมผู้คนที่ระจุกตัวตามแหล่งน้ำทำได้ง่ายและสามารถตั้งด่านเก็บภาษีผลผลิตต่าง ๆ ที่เคลื่อนที่ขึ้นลงตามลำน้ำ และที่ปากน้ำออกสู่ทะเลได้สะดวก ลักษณะภูมิประเทศทำให้เกาะห์เป็นรัฐที่มีความเหมาะสมในการทำกรเกษตร มีดินที่อุดมสมบูรณ์ที่เอื้อต่อการเพาะปลูก ลุ่มแม่น้ำเกาะห์ทางภาคเหนือของรัฐมีเนื้อดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยปุ๋ยและสามารถระบายน้ำได้ดี ลักษณะทางภูมิศาสตร์

¹² สมมาตร เพ็ญสุตร, "พัฒนาการของกลุ่มอิสลามนิยมในมาเลเซียตะวันออกระหว่าง ค.ศ. 1900-1957" (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530), 7.

ทำให้เกะห้เป็นบริเวณเดียวในหมู่รัฐมลายูที่ผลิตข้าวได้เป็นจำนวนมากจนมีเพียงพอที่จะส่งออกได้

เกะห้ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 เป็นหนึ่งในเมืองท่าสำคัญของคาบสมุทรมลายูตอนเหนือเนื่องจากตั้งอยู่ติดช่องแคบมะละกาซึ่งเป็นเส้นทางเชื่อมต่อการค้าระหว่างซีกโลกตะวันออกและซีกโลกตะวันตกและยังมีเส้นทางทางบกเข้ามายังสยามผ่านคอคอดกระชั้นไปถึงเขตแดนของพม่าไปสู่อ่าวเบงกอลได้ การค้าที่สำคัญคือพริกไทยซึ่งมีแหล่งผลิตอยู่ในบริเวณคาบสมุทรมลายูและเกาะสุมาตรา อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงคริสต์ศตวรรษที่ 18 บทบาทการเป็นเมืองท่าของเกะห้ลดลง เช่นเดียวกับการค้าพริกไทย แต่เกะห้ก็ยังมีการค้านำเข้า-ส่งออกที่ราชสำนักสามารถเก็บภาษีการค้าเป็นรายได้ กล่าวคือ ในรัชสมัยสุลต่านอับดุลละห์ มุการ์รัม ชาห์ (Sultan Abdullah Mukarram Shah ครองราชย์ ค.ศ. 1788-1798) ปรากฏสินค้าที่ผูกขาดโดยราชสำนัก 9 อย่าง เป็นสินค้าออก 5 อย่าง ได้แก่ ช้าง ดีบุก ไขผึ้ง (beeswax) เหล็ก และดินประสิว และสินค้าเข้า 4 อย่าง ได้แก่ เกลือ ยาสูบ ฟีน และฝ้าย สินค้าแต่ละอย่างจะถูกเรียกเก็บภาษีด้วยอัตราต่าง ๆ กัน โดยสุลต่านจะเป็นผู้กำหนดและใช้รายได้จากการผูกขาดการค้าเหล่านี้ รวมทั้งแบ่งเป็นผลประโยชน์ให้กับเชื้อพระวงศ์และขุนนางชั้นสูง หรือไม่ก็อนุญาตให้เจ้านายและขุนนางบางคนขายสินค้าเหล่านี้เพื่อเก็บผลประโยชน์เอง¹³

สำหรับข้าวเป็นสินค้าผูกขาดโดยราชสำนักเช่นกัน แต่ที่มากไปกว่านั้นคือเป็นผลผลิตต้องห้ามไม่อนุญาตให้คนที่เดินทางออกจากเกะห้ นำข้าวติดไปเกินกว่าที่จะใช้กิน และจะส่งออกขายได้เฉพาะเฉพาะเวลาที่มีการร้องขอเข้ามา ส่วนใหญ่จากผู้ปกครองรัฐอื่น ๆ หรือจากชาวตะวันตก ทั้งนี้เพราะข้าวเป็นผลผลิตที่รัฐต้องแน่ใจว่ามีการเก็บกักตุนไว้พอเพียงกับการบริโภคภายในเวลาที่เกิดนาล่ม หรือเกิดสงคราม ข้าวจึงไม่ถือเป็นสินค้าพาณิชย์ แต่ถึงกระนั้นก็เป็นรายได้หลักของสุลต่านมาโดยตลอด มีการส่งออกให้โปรตุเกสที่มะละกา ดัตช์จากบันเตนหรือปัตตาเวีย และหลังจากที่อังกฤษเข้าครอบครองปีนังในค.ศ. 1786 ก็ได้ร้องขอให้เกะห้ค้าข้าวไปยังปีนัง มีการประมาณว่าในแต่ละปีมีข้าวจากเกะห้ส่งออกมาจากเขต (Dearah หรือ District) ต่าง ๆ ซึ่งภาษีส่งออกที่ได้จะถูกส่งให้สุลต่าน แต่เนื่องจากข้าวจำนวนครึ่งหนึ่งจะมาจากบริเวณที่เป็นพื้นที่กินส่วย

¹³ Khoo Khay Jin, "Revenue Farming and State Centralisation in Nineteenth-Century Kedah," ใน *The Rise and Fall of Revenue Farming* (Springer, 1993), 125.

ของราชวงศ์หรือขุนนาง (Ampun Kernia) สัดส่วนของสุลต่านจะเหลือประมาณครึ่งหนึ่งซึ่งทำรายได้ให้ตกปีละ 9,600 เหรียญ เมื่อถึงรัชสมัยสุลต่านอาหมัด ตาจูดินที่ 1 ก่อน ค.ศ. 1821 พบว่ามี การส่งออกข้าวทำเงินให้สุลต่านประมาณ 13,000 เหรียญ¹⁴

ไม่มีหลักฐานว่าในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 รายได้ของเกะหะทั้งหมดจะตกประมาณเท่าไร แต่มีรายงานของอังกฤษกล่าวว่าการก่อตั้งเมืองท่าปีนังของอังกฤษทำให้การค้าที่เคยเข้ามาที่เกะหะ เช่นจากปัตตานี กลันตันและตรังกานูเปลี่ยนไปค้ากับปีนังแทนซึ่งทำให้เกะหะต้องสูญเสียรายได้ปีละประมาณ 20,000 เหรียญ¹⁵ และยังมีการเปรียบเทียบรายได้ที่เคยได้จากสินค้าสำคัญที่กล่าวมาข้างต้นว่าลดลงอย่างมาก เช่นรายได้จากการค้าซังลดจาก 23,000 เหลือ 4,000 เหรียญ ไผ่ผึ่งและดินประสิวลดจาก 5,400 เป็น 1,000 เหรียญ และเกลือกับยาสูบลดจาก 9,000 เหลือ 2,400 เหรียญ ส่วนการค้าดิบก็ไม่มีการค้าถึงเลย¹⁶

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจของเกะหะถูกระทบแล้วจากการก่อตั้งปีนังตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ซึ่งทำให้ราชสำนักต้องหาวิธีอื่นในการทำรายได้ให้รัฐ นั่นคือการนำระบบเจ้าภาษี-นายอากร (Revenue-Farm) มาใช้ โดยมีหลักฐานแน่นอนว่ารัชสมัยของสุลต่านอาหมัด ตาจูดินที่ 1 ก่อน ค.ศ. 1821 มีการประมูลภาษีเกิดขึ้นแล้วแน่นอน (มีการกล่าวถึงคำว่า Pajak ซึ่งแปลว่าภาษี แต่ใช้ในประโยคอย่างเช่น ชาวจีนได้ “Dibeli Pajak” คือ “ซื้อภาษี” ซึ่งต่างจากคำว่า ภาษี (Cukai) ที่ใช้ในการผูกขาดการค้า)¹⁷ อย่างไรก็ตาม สงครามและความขัดแย้งกับสยามระหว่าง ค.ศ. 1821-1842 ยิ่งส่งผลทำให้เศรษฐกิจของเกะหะจะงังกันมากขึ้น ซึ่งสาเหตุสำคัญคือการสูญเสียประชากรทั้งจากการเสียชีวิต ถูกกวาดต้อนเป็นเชลยศึก และการอพยพย้ายถิ่น เนื่องจากเศรษฐกิจหลักของเกะหะคือการทำการเกษตร โดยเฉพาะการทำนา การเพิ่ม-ลดของจำนวนประชากรจึงเป็นเครื่องบ่งชี้ที่ดีของการเสื่อมถอยหรือการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจ ซึ่งผลงานการศึกษาที่มีอยู่ก็ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นนี้

¹⁴ Ibid., 126-28.

¹⁵ Sharom Ahmat, *Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923*, 10.

¹⁶ Khoo Khay Jin, "Revenue Farming and State Centralisation in Nineteenth-Century Kedah," 128.

¹⁷ Ibid.

การสำรวจสำมะโนประชากรของเกดะห์เพิ่งเริ่มขึ้นในค.ศ. 1911 ก่อนหน้านั้นจึงเป็นการยากที่จะหาข้อมูลจำนวนหรือสถิติที่แน่ชัดเกี่ยวกับจำนวนประชากร ดังนั้น การตีความเกี่ยวกับจำนวนประชากรเกดะห์ซึ่งจะสะท้อนแง่มุมของสภาพบ้านเมืองและเศรษฐกิจจึงต้องอาศัยบันทึกการเฝ้าสังเกตของนักเดินทาง พ่อค้า เจ้าหน้าที่อังกฤษในปีนังและโพรวินซ์ เวลสเลย์ ที่จดบันทึกไว้เกี่ยวกับจำนวนพลเมืองในเขตแดนของตน ผู้ศึกษาได้หยิบยกงานของซาราะห์ มาห์มุด (Zaharah Mahmud) เรื่อง *The Population of Kedah in the Nineteenth Century* ซึ่งเป็นผลงานที่รวบรวมจำนวนประชากรในเกดะห์จากเอกสารชั้นต้นซึ่งส่วนใหญ่เป็นบันทึกของนักเดินทางและชาวอังกฤษในปีนังในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 มาพิจารณาประกอบกับการศึกษาของซารอม อามัด การบุกกรุกของสยามใน ค.ศ. 1821 ทำให้เกิดความสูญเสียครั้งใหญ่ต่อจำนวนประชากรของเกดะห์ ช่วงสงครามสยาม-เกดะห์ระหว่าง ค.ศ. 1821-1823 ตามรายงานของ เจมส์ โลว์ (James Low) เจ้าหน้าที่อังกฤษประจำโพรวินซ์ เวลสเลย์ เชื่อว่ามีชาวเกดะห์อพยพไปยังปีนังประมาณ 11,000 คน ซึ่งส่งผลให้ปีนังมีประชากรเพิ่มขึ้นจากเดิมเป็น 40,000 คน และอีกส่วนอพยพไปยังโพรวินซ์ เวลสเลย์ ประมาณ 4,000-5,000 คน¹⁸ การอพยพในครั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านที่หลบหนีสงครามกับสยาม ตามงานเขียนของซารอม อามัดดังที่แสดงในตารางที่ 1 พบว่าระหว่าง ค.ศ. 1820 ถึง 1833 ประชากรมลายูในโพรวินซ์ เวลสเลย์เพิ่มขึ้นประมาณ 36,030 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 730¹⁹ ต่อมา รายงานของ เจมส์ โลว์ ที่เขียนไว้ใน ค.ศ. 1837 กล่าวว่ามิชาวเกดะห์ไม่ต่ำกว่า 70,000 คนอพยพมายังดินแดนใกล้เคียง ทำให้เหลือประชากรอยู่ในเกดะห์เพียง 20,000 คน จากจำนวนที่นิวโบล (Newbold) เคยประมาณการไว้ว่าก่อนการรุกรานของสยาม ประชากรของเกดะห์น่าจะมีประมาณ 100,000 คน²⁰

¹⁸ Maziar Mozaffari Falarti, *Malay Kingship in Kedah: Religion, Trade, and Society*, (Rowman & Littlefield, 2013), 5.

¹⁹ Zaharah Mahmud, "The Population of Kedah in the Nineteenth Century," *Journal of Southeast Asian Studies* 3, no. 2 (1972), 195.

²⁰ C.M. Turnbull, *ประวัติศาสตร์มาเลเซีย สิงคโปร์และบรูไน*, แปลโดย. ทองสุข เกตุโรจน์ (กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2540), 162-63.

ตาราง 1: การเพิ่มจำนวนประชากรมลายูในโพรวินซ์ เวลสเลย์ ระหว่าง ค.ศ. 1812-1860

ค.ศ.	จำนวนประชากร
1812	3,350
1820	5,390
1827	17,805
1833	41,072
1844	44,271
1851	53,021
1860	52,836

ที่มา: Sharom Ahmat, *Tradition and Change in a Malay State: The Economic and political Development of Kedah 1878-1923*, 4.

จำนวนประชากรมลายูที่เพิ่มขึ้นของปีนัง และ โพรวินซ์ เวลสเลย์สะท้อนให้เห็นถึงภาพกว้างโดยทั่วไปของเกาะที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเศรษฐกิจที่ขาดทรัพยากรหลักอย่างทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของรัฐ หลังภาวะสงครามสิ้นสุดลงการดึงกำลังคนและการฟื้นฟูเศรษฐกิจให้กลับมาดังเดิมจะเป็นสิ่งที่ท้าทายต่อผู้ปกครองอย่างสุดด้านไชนัล ราซิด มูอาซซัม ซาห์ (ครองราชย์ ค.ศ. 1843-1854) ซึ่งขึ้นเสวยราชสมบัติต่อจากสุลต่านอาหมัด ตาจูดดินที่ 1 สถาปนาเมืองโดยรวมของเกาะที่ในขณะนั้นได้รับการกล่าวว่าเป็นช่างเชื่อมโทรมบ้านเมืองแทบจะกลายเป็นป่ารก้าง²¹ การตกอยู่ในอำนาจของสยามอย่างสมบูรณ์ในช่วงระยะเวลา 21 ปี อำนาจทางการเมืองของเกาะที่อยู่ภายใต้การดูแลของเจ้าพระยานครฯ (น้อย) ในฐานะเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชและผู้สำเร็จราชการเกาะที่ เจ้าพระยานครฯ (น้อย) มีอำนาจสิทธิขาด

²¹ John Michael Gullick, "Kedah 1821-1855: Years of Exile and Return," *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society* 56, no. 2 (245 (1983), 64.

ในเกาะที่ทั้งหมด²² ส่วนตำแหน่งสำคัญทางการเมืองอื่น ๆ ก็ปกครองโดยชาวสยามโดยมีพระยาอภัยธิเบศร์ (แสง) ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองเกาะ และพระเสนาสุจิต (นุช) เป็นปลัดเมืองเกาะ นับเป็นครั้งแรกที่มีชาวสยามเข้านั่งเมืองอิสลาม²³ การปกครองโดยสยามส่งผลกระทบต่อโครงสร้างราชสำนักเกาะซึ่งถูกผูกไว้กับความเชื่อทางศาสนาและคติใน ซาฮาระห์ มลายู (Sejarah Melayu) ซึ่งสร้างความไม่พอใจต่อราชรัฐเกาะนำไปสู่การก่อกบฏต่อมา

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่แสดงว่าเศรษฐกิจของเกาะเริ่มฟื้นฟูหลังจากที่ความขัดแย้งกับสยามลดลงคือจำนวนประชากรของเกาะที่เพิ่มขึ้นอีกครั้ง ช่วงทศวรรษที่ 1830-1850 มีการอพยพของชาวมลายูกลับไปยังเกาะบ้าง แต่ไม่ทั้งหมด ตามบันทึกของโลแกน (Logan) ข้าหลวงอังกฤษกล่าวว่า “เมื่อหัวหน้าชาวมลายูกลับสู่เกาะ จำนวนชาวบ้านเก่าของพวกเขาที่ติดตามพวกเขา..... แต่มีชาวมลายูจำนวนมากที่ได้ที่ทำการใน โพรวินซ์ เวลสเลย์หรืออพยพออกจากที่นั่นไปยังพื้นที่ที่ห่างไกลมากขึ้น”²⁴ คำกล่าวของโลแกนแสดงให้เห็นว่าในช่วงปี 1850 เป็นช่วงทศวรรษที่ชาวเกาะเริ่มอพยพกลับยังถิ่นฐานเดิมและเมื่อเปรียบเทียบจำนวนการเพิ่มขึ้นของประชากรมลายูใน โพรวินซ์ เวลสเลย์ ในตารางที่ 1 ก็แสดงให้เห็นถึงอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรมลายูลดลงไปมากเมื่อเทียบกับช่วง 2 ทศวรรษก่อน ปี 1833 โพรวินซ์ เวลสเลย์มีประชากรมลายู 41,072 คน ต่อมาในปี 1844 มีประชากร 44,271 คน และปี 1851 มีประชากรชาวมลายู 53,021 คน แสดงให้เห็นจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับทศวรรษ 1820 และ 1830 ที่มีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรค่อนข้างสูง) ในส่วนของเกาะนั้น ซาฮาระห์ มาห์มุด ประมาณการจำนวนประชากรของเกาะในช่วงปี 1830 ถึง 1850 อยู่ที่ระหว่าง 60,000 และ 80,000²⁵

²² พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ : ฉบับตัวเขียน, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2548), 143.

²³ อุคม นิปริยาช, "นครศรีธรรมราชกับการปกครองหัวเมืองมลายู ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2367- 2394" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521), 129.

²⁴ Sharom Ahmat, *Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923*, 4.

²⁵ Zaharah Mahmud, "The Population of Kedah in the Nineteenth Century," 196.

หลังสิ้นสุดความขัดแย้งกับสยามใน ค.ศ. 1842 นอกจากประชากรของเกาะที่จะกลับคืนถิ่นจากโพรวินซ์ เวลสเลย์และรัฐข้างเคียงแล้ว งานของ จอห์น ไมเคิล กัลลิก(J. M. Gullick)²⁶ และ โรนัลด์ เดวิด ฮิลล์ (R. D. Hill)²⁷ กล่าว ถึงการอพยพเข้ามายังเกาะของชาวมลายูตอนเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวปัตตานีที่หนีจากสงครามหลังจากสยามมีนโยบายแบ่งปัตตานีออกเป็นเจ็ดหัวเมือง ชารอม আহมัดยังได้กล่าวถึงการอพยพเข้ามาเกาะในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ของผู้คนจากกลุ่มเกาะอินโดนีเซีย โดยเฉพาะชาวอะเจห์ซึ่งเข้ามาทำไร่พริกไทย²⁸ และแน่นอนว่ามีการอพยพเข้ามาของชาวจีน โดยเฉพาะตั้งแต่ทศวรรษ 1850 จะมีแรงงานจีนอพยพเข้ามาทำดีบุกที่เขตคูลิม เขตกัวลา มูดา และ เกเรียน(Krian) ตัวเลขประชากรจีนนั้นหายาก แต่มีการบันทึกไว้ในเอกสารมลายูว่าปลายทศวรรษ 1860 มีชาวจีนประมาณ 6,000 คน (เทียบกันเมื่อมีการสำรวจสำมะโนประชากรครั้งแรกในปี 1911 มีประชากรชาวจีน 33,746 คน)²⁹ อย่างไรก็ตาม ในภาพรวมประชากรประชากรของเกาะก็คือชาวมลายูและเป็นเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่

การเพิ่มขึ้นของประชากรหลังภาวะสงครามทำให้การผลิตขยายตัวขึ้นอีกครั้ง ทั้งนี้งานเขียนของชาฮาระห์ มาห์มูดได้กล่าวถึงการขยายตัวของประชากรเพื่อทำการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปิดพื้นที่เพาะปลูกข้าวทางภาคใต้ของเกาะที่เป็นแหล่งปลูกข้าวใหม่ ผู้นำของเกาะทั้งคู่จะตอบสนองต่อการเพิ่มขึ้นของประชากรด้วยการขยายพื้นที่ทำนาให้มากขึ้นด้วยการขุดคลอง

ศูนย์กลางแหล่งเกษตรกรรมขนาดใหญ่ของเกาะที่ตั้งอยู่ในเขต โกตา เซตาร์ตอนเหนือของรัฐ เป็นแหล่งดินที่อุดมสมบูรณ์ขนาดใหญ่ พื้นที่ทอดยาวประมาณ 19 กิโลเมตร ไม่เพียงแต่จะมีดินที่เหมาะสมสำหรับการปลูกข้าวเท่านั้นพื้นที่บริเวณนี้ยังสามารถระบายน้ำออกได้ดี ลดปัญหาผลผลิตเสียหายจากอุทกภัยได้อีกด้วย เนื่องจากเส้นทางคลองทางตอนเหนือของเกาะหมีเส้นทางน้ำมากพอที่จะระบายน้ำได้ทันในช่วงฤดูมรสุม ประมาณเดือนกันยายนถึงตุลาคมของทุกปี

²⁶ John Michael Gullick, "Kedah in the Reign of Sultan Ahmad Tajuddin 2 (1854-1879)," *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society* 58, no. 2 (249 (1985), 111.

²⁷ Rom D Hill, *Rice in Malaya: A Study in Historical Geography*, (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1977), 50.

²⁸ Sharom Ahmat, *Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923*, 6.

²⁹ *Ibid.*, 7.

ทั้งนี้การขุดคลองสายแรกเชื่อว่าเกิดขึ้นในรัชสมัยสุลต่านดาอูดดิน มุการ์รัม ชาห์ (Dziaddin Mukarram Shah 1 ครองราชย์ ค.ศ. 1661-1687) เป็นคลองที่ตัดผ่านเขต คายัง (Kayang) ในรัฐปะลิส ไหลสู่แม่น้ำของเกะหะห์ที่ อานัก บุกิส (Anak Bukit) เขตโกตา เซตาร์ คลองสายนี้ไหลตัดขนานไปกับชายฝั่งซึ่งถือเป็นกระบวนการระบายน้ำที่ทำให้แหล่งปลูกข้าวหลายแห่งในพื้นที่ตอนเหนือไม่ถูกน้ำท่วม การขุดคลองสายต่อมาเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1738 ชื่อคลอง สุโหง เกจิล อานัก บุกิต (Sungei Kechil Anak Bukit) ถูกสร้างขึ้นเพื่อเชื่อมเส้นทางภูมิภาคเหนือและใต้ และใน ค.ศ. 1777 คลองอีกสายถูกขุดขึ้นใกล้แม่น้ำกูบัง โรตัน (Kubang Rotan) แม่น้ำสายสำคัญสายหลักอีกสายที่มีทางออกสู่ทะเล นอกจากการขุดคลองดังกล่าวแล้วเกะหะห์ยังขุดคลองอีกหลายสายซึ่งแล้วเสร็จในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 จวบจนทศวรรษที่ 1880 เกะหะห์กลายเป็นรัฐที่มากไปด้วยคลองตั้งแต่เหนือจรดใต้ ซึ่งคลองทั้งหมดถูกใช้ประโยชน์เพื่อจุดประสงค์ด้านการเกษตรเป็นหลักทั้งในแง่ของการเป็นแหล่งน้ำใช้สอยและเป็นที่ระบายน้ำ นอกจากนี้ยังกลายเป็นเส้นทางคมนาคมและแหล่งปลูกบ้านเรือนของชาวพื้นเมืองอีกด้วย อย่างไรก็ตาม พื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับปลูกข้าวมีเพียงสัดส่วนเพียงเล็กน้อยซึ่งส่วนใหญ่อยู่ทางตอนเหนือของรัฐ³⁰

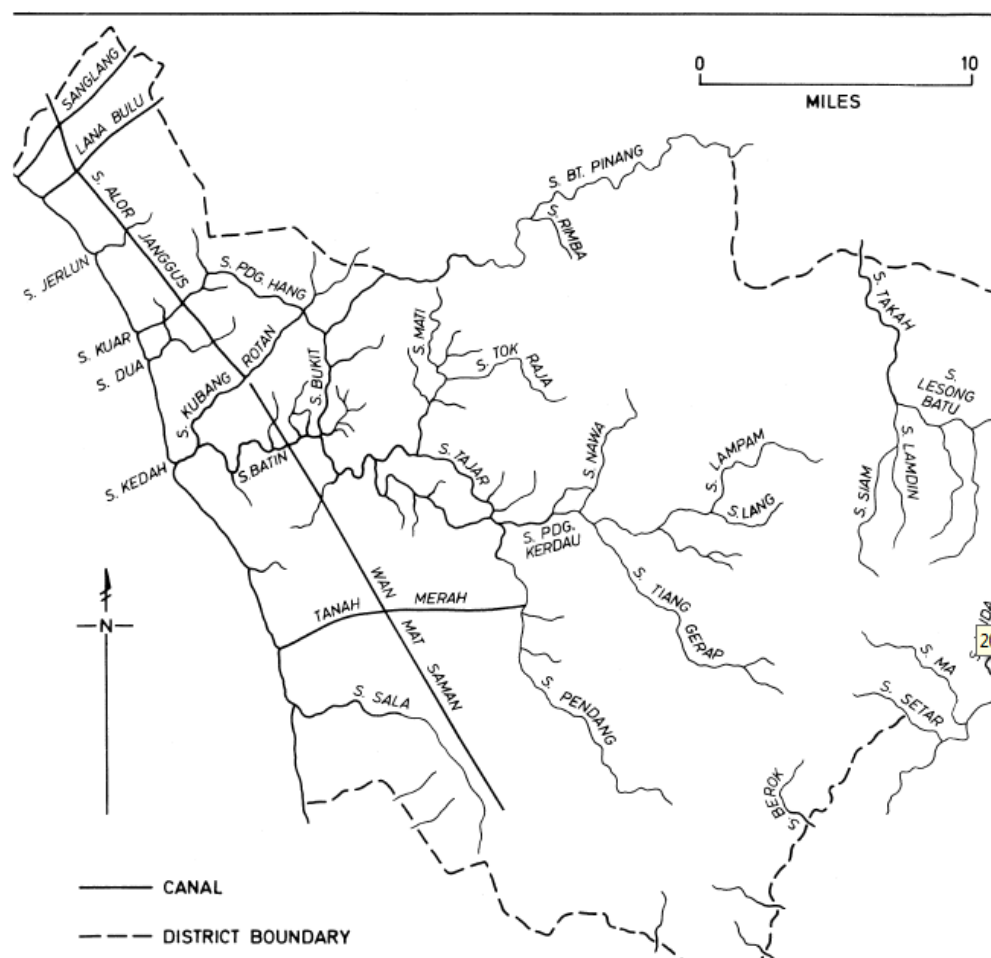
ใน ค.ศ.1885 พื้นที่เพาะปลูกข้าวถูกขยายเพิ่มขึ้นเมื่อวัน โมฮัมหมัด ซามาน (Wan Mohamed Saman) มุขมนตรีของเกะหะห์ตัดสินใจขุดคลองตัดผ่านพื้นที่บึงกร้างจาก อลอร์ สตาร์ (เมืองหลวงของเกะหะห์ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางก่อนมาทางทิศตะวันตกติดชายฝั่งทะเล) ไปยังทางใต้ของเกะหะห์ ความสำเร็จจากการขุดคลองสายนี้ส่งผลให้พื้นที่ทำการเกษตรโดยเฉพาะการปลูกข้าวขยายตัวมากขึ้น ทั้งยังเป็นจุดดึงดูดสำคัญที่ทำให้เกิดการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของผู้คนจำนวนมาก

นอกจากการขุดคลองแล้วในรัชสมัยของสุลต่านอาหมัด ดาอูดดิน มุการ์รัม ชาห์ (ครองราชย์ ค.ศ.1854-1879) หรือสุลต่านอาหมัด ดาอูดดิน ที่ 2 พระองค์โปรดให้สร้างถนนเพื่อขนส่งทางบก การสร้างถนนยังช่วยย่นระยะการเดินทางและช่วยขยายเส้นทางแผ่ดวงป่าเพื่อทำการเกษตรและเพิ่มเส้นทางเชื่อมระหว่างการคมนาคมทางบกกับทางน้ำ ใน ค.ศ.1858 พระองค์ทรงสร้างถนนจาก อลอร์ สตาร์ ถึง อานัก บุกิส เขตโกตา เซตาร์ ห่างจากอลอร์ สตาร์ไปทางใต้ 4.4

³⁰ Phan-Ngam Gothamasan, "Some Aspects of the Political and Economic Systems of the Nineteenth Century Northern Malay States: Kedah, Kelantan and Trengganu a Comparative View," *Journal of the Siam Society* 1970-1980 69, no. 9 (1984), 149.

กิโลเมตรและในปี 1866 ถนนเส้นนี้ถูกสร้างขยายออกไปถึง เกอร์ ปาราบาคัส (Kepala Batas) ติดกับโพรวินซ์ เวลสเลย์ และผลงานชิ้นสำคัญของพระองค์อีกชิ้นหนึ่งคือความสำเร็จในการสร้างถนนจากอลอร์ สตาร์ ถึงเขตแดนสยามเชื่อมกับถนนสายหลักไปยังสงขลามีความยาวถึง 112 กิโลเมตร³¹

รูปที่ 1: แผนที่เส้นทางคลองและแม่น้ำของเกะหะห์

ที่มา: Zaharah Mahmud, "The Population of Kedah in the Nineteenth Century," 206.

อาจกล่าวได้ว่าในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีตัวบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นถึงการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจหลังภาวะสงครามของเกะหะห์ โดยมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น มีการสร้าง

³¹ John Michael Gullick, "Kedah in the Reign of Sultan Ahmad Tajuddin 2 (1854-1879)," 112-14.

สาธารณูปโภคพื้นฐานที่ช่วยขยายแหล่งผลิตทางการเกษตร ได้แก่ คลอง และถนน และมีรายงานว่า ผลผลิตข้าวของโกตา เซตาร์ ทำรายได้เพิ่มขึ้น 67% จาก 30,000 เป็น 50,000 เหรียญต่อปีในช่วง ทศวรรษ 1880³² นอกจากนั้น ราชสำนักเคดะห์ โดยเฉพาะในรัชสมัยสุลต่านอับดุล ฮามิด ฮาลิม ซาห์ (Sultan Abdul Hamid Halim Shah ครองราชย์ ค.ศ. 1881-1934) จะพึงพาระบบเจ้าภาษี-นายอากร มากขึ้นเพื่อกระตุ้นให้เกิดการผลิตและเพิ่มรายได้ให้กับท้องพระคลังหลวง และผู้ที่ประมุขภาษีได้ ส่วนใหญ่คือชาวจีน ระบบเจ้าภาษี-นายอากรมีข้อได้เปรียบในเรื่องของการรับประกันรายได้จำนวน หนึ่งแก่เคดะห์โดยไม่จำเป็นต้องมีระบบการจัดการที่ซับซ้อน จำนวนเงินที่ได้จากการประมุขภาษี ช่วงก่อนปี 1909 ตามตารางที่ 2 ข้างล่างนี้เป็นเครื่องยืนยันว่าเศรษฐกิจของเคดะห์ได้รับการฟื้นฟู ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19

ตาราง 2: ตัวเลขประมาณการรายได้จากการประมุขภาษีก่อนปี 1909 ของเคดะห์

ค.ศ.	ประเภทภาษี	รายได้
1890-1900	ดีบุก และ Chandu	212,400 เหรียญ
-	ข้าว และข้าวเปลือก	102,500 เหรียญ
	บ่อนพนัน	129,750 เหรียญ
1905	ประมาณการรายได้จากภาษีทั้งหมด	800,000 เหรียญ

ที่มา: Phan-Ngam Gothamasan, "Some Aspects of the Political and Economic Systems of the Nineteenth Century Northern Malay States: Kedah, Kelantan and Trengganu a Comparative View," 149.

การอธิบายถึงสาเหตุปัจจัยที่ทำให้เคดะห์ประสบความสำเร็จในการฟื้นฟูเศรษฐกิจหลัง ค.ศ. 1842 ต้องอาศัยความเข้าใจสภาวะแวดล้อมทางการเมืองเป็นอันดับแรก จะเห็นจากการ อภิปรายจำนวนประชากรและการอพยพเคลื่อนย้ายของประชากรที่กล่าวมาข้างต้นแล้วกิจกรรมทาง

³² Khoo Khay Jin, "Revenue Farming and State Centralisation in Nineteenth-Century Kedah," 134.

เศรษฐกิจจะดำเนินไปได้ด้วยดีก็ต่อเมื่อรัฐมีความสงบเรียบร้อย จากการพิจารณาเรื่องราวของเกะห้ก่อนค.ศ. 1842 จะพบว่าสาเหตุที่ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางการเมืองซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตของประชากรเกิดจากทั้งปัจจัยภายนอก ได้แก่ปัญหาความขัดแย้งกับศูนย์อำนาจอื่น โดยเฉพาะสยามซึ่งนำไปสู่การทำสงคราม และยังเกิดจากความขัดแย้งภายใน โดยเฉพาะภายในกลุ่มพระราชวงศ์ที่แย่งชิงความเป็นใหญ่ ในบพนี้ ผู้ศึกษาจะอภิปรายประเด็นการเมืองทั้งภายนอกและภายในของเกะห้ที่ส่งผลทั้งต่อการชะงักงันและการฟื้นฟูกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเกะห้

2. ปัจจัยภายนอก ความสัมพันธ์ระหว่างเกะห้กับสยามในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างเกะห้กับสยามนั้น มีมาอย่างยาวนาน สามารถอธิบายได้ด้วยความข้อมูลความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ที่เคยเกี่ยวโยงมาตั้งแต่อดีต แม้ว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของไทยจะไม่ได้ระบุให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสองรัฐเริ่มต้นขึ้นเมื่อใด มีเพียงระบุไว้ในศิลาจารึกสมัยพ่อขุนรามคำแหงว่า อาณาจักรสุโขทัยขยายอำนาจไปจดแหลมมลายู³³ ในจดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ กรมพระยาดำรงราชานุภาพฯ ได้กล่าวถึงทัศนคติที่สยามมีต่อไทรบุรีหรือเกะห้ว่า “เมืองไทรบุรีเป็นเมืองขึ้นของสยามมาตั้งแต่คึกค้ำบรรพ์แล้ว”³⁴ ส่วนในสมัยอยุธยาความสัมพันธ์ของทั้งสองรัฐนั้น ยังมีความคลุมเครือเพราะอีกฝ่ายคือเกะห้ก็มีหลักฐานระบุว่าตนไม่ได้อยู่ในฐานะประเทศราชของสยามตามที่หลักฐานฝ่ายสยามได้อ้างไว้ และยังระบุอีกว่าความสัมพันธ์ของตนและสยาม (อยุธยา) เป็นความสัมพันธ์ที่อยู่ในสถานะที่เท่าเทียมกัน ไม่ใช่ฐานะประเทศราช³⁵

ความสัมพันธ์ที่คลุมเครือดังกล่าวคลี่คลายและชัดเจนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ รัชกาลที่ 1 ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ไปปราบปราม

³³ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น, (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2516), 1.

³⁴ หลวงอุดมสมบัติ (จัน), จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (ฉบับปรับปรุง), (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, 2554), 395.

³⁵ พรรณงาม เเงาธรรมสาร, "การเมืองไทยในหัวเมืองปักษ์ใต้ในอดีตกับจดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ," ใน คาบสมุทรในราชอาณาจักรไทย. ขงยุทธ ชูแว่น บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: นาคร, 2550), 395.

โดยลงไปตีเอาหัวเมืองมลายูกลับมาอยู่ในชั้นทสิมาดังที่เคยเป็นมา โดยเริ่มที่ปัตตานี จนทำให้ปัตตานีแพ้พ่ายและจำยอมเข้าเป็นประเทศราชแก่สยาม เมื่อหัวเมืองมลายูอื่น ๆ รวมทั้งเกาะหัตระหนักถึงแสนยานุภาพของกองทัพสยามจึงยินยอมเข้าเป็นประเทศราชแต่โดยดี จึงนับได้ว่าในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ นับเป็นจุดเริ่มต้นอีกครั้งของความสัมพันธ์แบบบรรณาการระหว่างสยามกับเกาะหัต

2.1 ลักษณะการปกครองหัวเมืองมลายูของสยาม

ปัญหาความวุ่นวายทางการเมืองของราชสำนักสยามที่เกิดขึ้นในช่วงการรอยต่อสมัยธนบุรี-รัตนโกสินทร์นั้น มีความสัมพันธ์ต่ออำนาจทางการเมืองการปกครอง เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯปราบดาภิเษกขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีและย้ายศูนย์กลางอำนาจมาพักพิงที่สวนนอกของแม่น้ำเจ้าพระยา ครั้งนั้น ทรงปรับเปลี่ยนรูปแบบของเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อลดทอนอำนาจทางการเมืองลง ซึ่งแต่เดิมนั้นสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงแต่งตั้งพระเจ้าหลานเธอ เจ้าอนุวงศ์ราชวงศ์ครองเมืองนครศรีธรรมราชตั้งแต่ ค.ศ.1769 จนถึงแก่พิราลัยใน ค.ศ.1776 แล้วทรงแต่งตั้งเจ้านครศรีธรรมราช (หนู) ให้กลับไปปกครองเมืองนครศรีธรรมราชอีกครั้ง โดยพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระเจ้านครศรีธรรมราช เจ้าชั้นทสิมา ให้มีเกียรติเสมอเจ้าประเทศราช มีอำนาจแต่งตั้งขุนนางตามระบบจตุสดมภ์ได้เช่นเดียวกับราชธานี

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ทรงปรับเปลี่ยนฐานอำนาจทางการเมืองและการปกครองของเมืองนครศรีธรรมราช ดังนี้

1. โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้านครศรีธรรมราช (หนู) พ้นจากตำแหน่ง และให้เข้ามารับราชการในกรุงเทพฯ เมื่อ ค.ศ.1784 ด้วยเหตุผลทางการเมือง แต่งตั้งเจ้าพระยานคร (พัฒน์) ปลัดเมืองนครศรีธรรมราช ขึ้นเป็นเจ้าเมืองแทน โดยได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาศรีโสกราช ชาติเดโชไชย มไหสุริยาบดินทร์พิริยะ ปรากรมพาหุ พระยาศรีธรรมราช

2. ลดอำนาจและฐานะทางการเมืองของนครศรีธรรมราชในการปกครองหัวเมืองภาคใต้ด้วยการลดฐานะเมืองนครศรีธรรมราชจากเมืองประเทศราชลงมาเป็นหัวเมืองชั้นเอก เช่นเดียวกับเมืองพิษณุโลกและลดฐานะตำแหน่งพระเจ้านครศรีธรรมราช ซึ่งมีเกียรติเสมอเจ้าประเทศราชลงเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ทั้งยัง ลดฐานะเสนาบดีจตุสดมภ์เมือง

นครศรีธรรมราชซึ่งจัดตั้งในสมัยธนบุรีให้เป็นเพียงกรมการเมือง และที่สำคัญให้แยกหัวเมืองซึ่งเคยอยู่ใต้การปกครองของนครศรีธรรมราช ได้แก่ เมืองสงขลา³⁶ ปัตตานี ไทรบุรี (เกดะห์) ตรังกาภูมิ และกลันตัน ไปขึ้นต่อกรุงเทพฯ ใน ค.ศ. 1792

สำหรับเกดะห์ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งตะวันตก แม้จะขึ้นตรงกับกรุงเทพฯ แต่สยามยังให้อยู่ในกำกับดูแลของเมืองนครศรีธรรมราช หน้าที่ของนครศรีธรรมราชจะต้องเป็นผู้ดูแลหัวเมืองมลายูที่อยู่ในกำกับดูแล ให้ส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองและเครื่องบรรณาการมายังกรุงเทพฯ ตามกำหนด โดยเมื่อถึงกำหนดส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองและเครื่องบรรณาการ เกดะห์จะต้องแต่งตั้งข้าราชการคุมเครื่องราชบรรณาการมายังเมืองนครฯ เสียก่อน จากนั้นเมืองนครฯจะตั้งข้าราชการของเมืองนครฯ นำข้าราชการไทรบุรีและเครื่องบรรณาการไปถวายยังกรุงเทพฯ³⁷

ในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ รัชกาลที่ 1 สุลต่านอับดุลเลาะห์ มุการ์รัม ชาห์ (Sultan Abdullah Mukarram Shah ครองราชย์ ค.ศ.1778-1798) เสด็จทิวังคต พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งตนกูอับดุลเลาะห์ (พระอนุชา) หรือ ตนกูคิอาอูดดิน (Tunku Dhiauddin) รายามดา ซึ่งเป็นผู้ช่วยราชการอยู่ ขึ้นเป็นพระยาไทรบุรีหรือสุลต่าน คิอาอูดดิน มุการ์รัม ชาห์ ที่ 2 (ค.ศ. 1797-1802) แต่พระองค์ก็ทรงครองบัลลังก์อยู่เพียง 6 ปี ก็ทิวังคต³⁸ สุลต่านคิอาอูดดินไม่มีพระราชโอรส จึงเกิดความขัดแย้ง แย่งชิงบัลลังก์ในกลุ่ม พระราชโอรส 10 พระองค์ของสุลต่านอับดุลเลาะห์ โดยเฉพาะระหว่างตนกูปะแงรันบุตรคนที่ 2 และตนกูปีศนุบุตรคนที่ 3³⁹

เจ้าพระยานครฯ (พัฒน์) ซึ่งสนับสนุนและมีความสนิทชิดเชื้อกับตนกูปีศนุ ได้พาทั้งตนกูปะแงรันและตนกูปีศนุมาเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ที่กรุงเทพฯ ครั้นนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ทรงพระราชดำริเห็นว่าตนกูปะแงรันเป็นพี่ จึงทรง

³⁶ สยามยกเมืองสงขลาขึ้นเป็นเมืองโท ขึ้นต่อกรุงเทพฯ เมื่อแยกเมืองปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมือง ได้แก่ เมืองปัตตานี เมืองหนองจิก เมืองยะลา เมืองรามันห์ เมืองยะหริ่ง เมืองสาขบุรี และเมืองระแงะแล้ว ให้ทั้ง 7 หัวเมืองอยู่ในความปกครองของเมืองสงขลา

³⁷ อุคม นิปริยาช, "นครศรีธรรมราชกับการปกครองหัวเมืองมลายู ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2367- 2394," 77.

³⁸ หลวงอุดมสมบัติ (จัน), จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (ฉบับปรับปรุง), 142.

³⁹ บุตรชายคนแรก ตนกูราเสียดชีวิตไปก่อนหน้านั้นแล้ว ใน จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (ฉบับปรับปรุง), 142.

พระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งตนกูปะแงรันขึ้นเป็นพระยารัตนสงครามภักดี ศรีสุต่านมพะหมัด รัตนวงษาพระยาไทรบุรี (สุต่านอาหมัด ตาจุดดิน ฮาริม ซาห์ ที่ 1 ครองราชย์ ค.ศ. 1803-1821, 1842-1843) และทรงแต่งตั้งตนกูปีสนุเป็นพระยาอภัยนุราช ดำรงตำแหน่งรามูดาหรืออุปราช⁴⁰

ครั้งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ใน ค.ศ. 1811 พม่า ยกกองทัพลงมาตีเมืองถลาง ครั้งนั้นสุต่านอาหมัด ตาจุดดินมีความชอบ ยกกองทัพเกณฑ์ มีจำนวนทหารประมาณ 2,500 คน พร้อมด้วยเรือรบ⁴¹ไปช่วยศึกกับพม่าที่ถลาง เมื่อเสร็จศึกกับพม่าแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงติดตามความเคลื่อนไหวของสุต่านอาหมัด ตาจุดดินเกี่ยวกับความจงรักภักดีกับสยาม ซึ่งมีหลักฐานจากคำให้การของยสาตนะ ชาวพม่าที่ถูกจับเป็นเชลยได้ให้ข้อมูลว่า สุต่านอาหมัด ตาจุดดินมีใจออกห่างสยามเมื่อครั้งทำศึกกับถลาง เพราะจากการให้ปากคำ จะเห็นว่าสุต่านอาหมัด ตาจุดดินมีการจัดเตรียมสิ่งของต่าง ๆ ให้ออเดิงวุ่นแม่ทัพพม่า ในการนี้ ทรงมีรับสั่งให้สุต่านอาหมัด ตาจุดดินยกทัพไปตีเมืองเประ ซึ่งมีพรมแดนติดกับทิศใต้ของเกาะลังกัต บังคับให้พระยาเประยอมเป็นเมืองขึ้นต่อกรุงเทพฯ และหลังจากไปตีเประได้สำเร็จ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาขึ้นเป็นเจ้าพระยาไทรบุรี⁴²

จากเหตุการณ์ข้างต้นพระพุทธรูปเลิศหล้านภาลัยทรงต้องการทดสอบว่าสุต่านแห่งเกาะลังกัตยังคงมีความจงรักภักดีต่อสยามหรือเอาใจฝักใฝ่พม่าจริงตามคำให้การของยสาตนะหรือไม่ ทั้งนี้ การพระราชทานเลื่อนยศแก่สุต่านยังเป็นการโน้มน้าวให้มีความภักดีกับฝ่ายสยามมากขึ้นด้วย แต่ทั้งนี้สยามก็ยังไม่ได้วางใจเกาะลังกัตทีเดียว จึงได้สั่งให้เจ้าพระยาหนครฯ (น้อย) คอยสืบความเคลื่อนไหวและส่งรายงานไปยังกรุงเทพฯ อยู่ตลอด

⁴⁰ หลวงอุดมสมบัติ (จัน), จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (ฉบับปรับปรุง), 142.

⁴¹ อุดม นิปรีชาย, "นครศรีธรรมราชกับการปกครองหัวเมืองมลายู ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2367- 2394," 90.

⁴² ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น, 59-60.

2.2 ความขัดแย้งระหว่างตนกูบีศนุกับการฝักใฝ่ฝ่ายพม่า

หลังจากสุลต่านอาหมัด ตาจูดดินได้เลื่อนยศไม่นานก็ได้เกิดเหตุทะเลาะวิวาทกับตนกูบีศนุ (พระยาอภัยนุราช) ด้วยเหตุที่ว่าตนกูบีศนุจะขอเอามุขิม (ดาบปล) กัวลามุดา เป็นบ้านส่วย⁴³ แต่เนื่องจากกัวลามุดาเป็นตำบลสำคัญมีท่าเลติคปากแม่น้ำ สุลต่านอาหมัด ตาจูดดินจึงทรงพระราชทานตำบลอื่นให้แทนแต่ตนกูบีศนุกลับไม่ยอม⁴⁴ ซึ่งเรื่องการทะเลาะวิวาทนั้นมักเกิดขึ้นอยู่เสมอในหมู่ราชสำนักเกดะห์ และเมื่อทะเลาะวิวาทแล้วมักฟ้องร้องให้สยามเข้ามาแก้ปัญหาให้ ในครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาพัทลุงออกไปไกลเกลี่ยแต่ไม่สำเร็จ สุลต่านอาหมัด ตาจูดดินยังไม่ยอมยกกัวลามุดาให้แก่ตนกูบีศนุ จึงทรงแต่งตั้งตนกูบีศนุไปเป็นผู้ว่าราชการเมืองสตูล การทะเลาะวิวาทจึงสงบลง⁴⁵

ครั้นเมื่อตนกูบีศนุได้แต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองสตูลก็ได้มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับฝ่ายเมืองนครศรีธรรมราชมากขึ้น ตนกูบีศนุว่าราชการเมืองสตูลอยู่ได้ 2 ปี ก็ถึงแก่อนิจกรรมใน ค.ศ.1815 เชื้อสายของตนกูบีศนุได้ว่าราชการเมืองสตูลต่อ และมีความใกล้ชิดกับเมืองนครศรีธรรมราชมากขึ้น จนทำให้สุลต่านอาหมัด ตาจูดดินเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ และไม่พอใจที่เมืองสตูลซึ่งเป็นหัวเมืองหนึ่งในเขตหัวเมืองเกดะห์ไปรับการบังคับบัญชาเมืองนครศรีธรรมราช จึงเป็นสาเหตุให้สุลต่านอาหมัด ตาจูดดินเอาใจออกห่างสยามและหันไปฝักใฝ่พม่าอีกครั้ง⁴⁶ ทั้งนี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเกดะห์กลับไปสมคบกับพม่าเมื่อปีใด แต่มีเนื้อความปรากฏในพงศาวดารพม่าว่าเกดะห์ได้ลักลอบเอาต้นไม้เงินต้นไม้ทอง และเครื่องบรรณาการไปถวายกษัตริย์พม่า และปรากฏหลักฐาน

⁴³ Ibid.

⁴⁴ หลวงอุดมสมบัติ (จัน), จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (ฉบับปรับปรุง), 145.

⁴⁵ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น, 61-62.

⁴⁶ Ibid., 63.

เป็นหนังสือชักชวนเกดะห์ให้เข้าร่วมทัพในศึกสามด้านเข้าตีสยาม⁴⁷ แต่พม่าเกิดกบฏขึ้นภายในที่เมืองอมรปุระเสียก่อนจึงไม่ได้ยกทัพมาตีสยามในครั้งนั้น⁴⁸

ข่าวลือเกี่ยวกับเกดะห์การศึกไฝพม่าในครั้งนี้ สร้างความไม่ไว้วางพระราชหฤทัยต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงทรงมีรับสั่งให้เจ้าพระยานครฯ (น้อย) จัดหาคนลงไปสืบราชการในเมืองเกดะห์ และหลังจากนั้น 3 ปี (ค.ศ. 1821) ก็ปรากฏชัดเจนว่าสุลต่านอาหมัด ตาจูดินได้ไปศึกไฝกับฝ่ายพม่าจริง โดยปรากฏหลักฐานว่า คนกูหม่อม พระอนุชาของสุลต่านอาหมัด ตาจูดินได้เข้ามาแจ้งต่อเจ้าพระยานครฯ (น้อย) ว่าพระเชษฐาของตนเอาใจไปเพื่อแผ่พม่า และ ค.ศ. 1821 ปีเดียวกันนี้ พ่อค้าชาวจีนในเมืองกลางชื่อลิมหอย ได้ไปค้าขายที่ปีนัง จากลับพบเรือพม่า 1 ลำ เห็นมีความพิรุณจึงเข้าตรวจค้น พบพม่าถือหนังสือของกษัตริย์พม่ามีมาถึงสุลต่านแห่งเกดะห์ก็จับตัวทั้งพม่าและหนังสือให้แก่พระยาตลาด⁴⁹ หลักฐานดังที่กล่าวไปชี้ชัดว่าสุลต่านอาหมัด ตาจูดินได้เอาใจออกห่างจากจากสยามจริง สยามจึงต้องจัดการแก้ปัญหาเกดะห์อย่างรัดกุมเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาทางการเมืองอันจะกระทบต่ออำนาจการปกครองของสยาม

2.3 การกระชับอำนาจของสยาม

พระบรมราชาบายในการแก้ปัญหาในเมืองเกดะห์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย คือ การตีเอาเกดะห์มาอยู่ในการปกครองของสยาม โดยเด็ดขาด ตามที่ได้กล่าวไปแล้วเกี่ยวกับหลักฐานว่าสุลต่านอาหมัด ตาจูดินเอาใจศึกไฝกับพม่า พระองค์จึงทรงโปรดให้มีท้องตราลงไปเรียกตัวสุลต่านอาหมัด ตาจูดิน มาเข้าเฝ้าเพื่อสอบสวนแก้คดี สุลต่านอาหมัด ตาจูดินได้

⁴⁷ เมื่อครั้งศึกสามด้าน ค.ศ.1818 พระเจ้าอังวะจักกายเมง เตรียมกองทัพพม่าจะยกเข้ามาตีสยาม พระเจ้าอังวะจักกายเมงได้ชักชวนเกดะห์ยกทัพตีจากทางใต้ขึ้นมา โดยมีพระเจ้าเวียงคานามินห่มางยกกองทัพญวนตีขึ้นมาทางด้านตะวันออก จึงเรียกว่าศึกสามด้าน ใน จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (ฉบับปรับปรุง), หน้า 147.

⁴⁸ อุดม นิปรีชาย, "นครศรีธรรมราชกับการปกครองหัวเมืองมลายู ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2367- 2394," 92.

⁴⁹ หลวงอุดมสมบัติ (จัน), จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (ฉบับปรับปรุง), 147-48.

ทราบท้องตราแล้วจึงตั้งแข็งเมือง ไม่ส่งต้นไม้เงิน ต้นไม้ทองเข้าทูลเกล้าถวายตามกำหนด⁵⁰ เมื่อสุดคำนอามหัด ตาจุดดินไม่ทำตามท้องตราที่ได้รับ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงทรงตระหนักได้ว่าเกะหมีใจออกห่างแน่นอนแล้ว ก็โปรดเกล้าฯ ให้ให้มีตราท้องไปยังเมืองนครศรีธรรมราชว่า “เจ้าพระยาไทรบุรีเอาใจไปเพื่อแม่แก่ข้าศึกแน่แล้ว จะละไว้ให้เมืองไทรเป็นข้าศึกขึ้นอีกทางหนึ่งไม่ได้ ให้พระยานครฯ (น้อย) ยกกองทัพหัวเมืองปักษ์ใต้ไปตีเอาเกะหมีมาไว้ในอำนาจให้เด็ดขาด”⁵¹ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพระองค์ทรงเห็นว่า การให้เกะหมีเป็นเมืองประเทศราช และให้เชื้อสายพระราชวงศ์เกะหมีปกครองนั้น จะนำความยุ่งยากมาแก่ความมั่นคงทางหัวเมืองได้ เพราะไม่มีความจงรักภักดีอย่างแท้จริง คอยหาโอกาสที่จะเป็นอิสระอยู่เสมอ

เจ้าพระยานครฯ (น้อย) ได้ยกทัพไปตั้งมั่นต่อเรืออยู่ที่เมืองตรังและได้ออกอุบายให้มีสาสน์ไปยังสุดคำนอามหัด ตาจุดดิน โดยแสร้งว่าพม่าจะยกทัพมาตีสยามทางภาคใต้ตลอดจนเมืองเกะหมี ทางกรุงเทพฯ จึงให้เมืองนครศรีธรรมราชยกทัพมาต่อเรือที่เมืองตรัง ให้เกะหมีเอาเงินช่วยรังนกจัดซื้อข้าวขึ้นฉางไว้ให้มากจะได้จ่ายแก่กองทัพเพื่อเตรียมรับศึกพม่า ทั้งนี้ เป็นการลงใจสุดคำนอามหัดตาจุดดิน⁵² ต่อมาสุดคำนอามหัด ตาจุดดินได้ตอบมายังเจ้าพระยานครฯ (น้อย) ว่า ได้จัดซื้อข้าวไว้ ตามที่มีพระราชสาส์นออกไปเรียบร้อยแล้ว เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1821 หลังจากที่กองทัพจำนวนพลประมาณ 7,000 คน ถึงเมืองตรังและสตูลเรียบร้อยแล้ว เจ้าพระยานครฯ (น้อย) ให้เรือลงไปจะบรรทุกข้าว แต่ปรากฏว่าไม่ได้ข้าว จึงได้ยกทัพลงไปทางบก กับให้ทัพเรือลงไปทางปากแม่น้ำเมืองเกะหมี ตีเอาเกะหมีพร้อมกัน

สงครามดำเนินไปถึงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1822 สุดคำนอามหัด ตาจุดดินได้หลบหนีไปอยู่ที่ป็นังพร้อมพระราชวงศ์และไพร่พลจำนวนหนึ่ง ประชากรเกะหมีหลายร้อยครัวเรือนถูกฆ่า และอีกหลายพันคนถูกนำไปเป็นเชลย เจ้าพระยานครฯ (น้อย) ได้กวาดต้อนชาวเกะหมีเข้ามายังเมืองนครศรีธรรมราชบ้าง ส่งไปยังกรุงเทพฯ บ้าง เพื่อลดทอนกำลังต่อสู้ให้น้อยลง

⁵⁰ สุดคำนอามหัดตาจุดดินอ้างเหตุผลที่ไม่ส่งต้นไม้เงิน ต้นไม้ทองกับอังกฤษว่า เพราะได้ข่าวว่าที่กรุงเทพฯ เกิดอหิวาตกโรค จึงรอดต้นไม้เงินต้นไม้ทองไว้ มิได้มีเจตนาคิดแข็งเมือง อ้างอิงจาก จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (ฉบับปรับปรุง), หน้า 148 และเชิงอรรถ หน้า 176.

⁵¹ ทวีศักดิ์ ส้อมลิ้ม, ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น, 65.

⁵² Ibid., 66.

จากเหตุการณ์นี้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยา
นครฯ (น้อย) มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการจัดการทางเศรษฐกิจและการปกครองเกะห้เป็นต้นมา⁵³

เจ้าพระยานคร (น้อย) ได้แต่งตั้งให้พระภักดีบริรักษ์ (แสง) และพระเสนานุชิต (นุช) ผู้
เป็นบุตรอยู่ดูแลเกะห้ ต่อมาจึงมีรับสั่งโปรดเกล้าฯ จากกรุงเทพ แต่งตั้งให้พระภักดีบริรักษ์ (แสง)
เป็นพระยาภักดีบริรักษ์ (แสง) ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองเกะห้ หรือ พระยาไทรบุรี และโปรดเกล้าฯ
แต่งตั้งให้พระเสนานุชิต (นุช) เป็นผู้ว่าราชการ สถานการณ์การเมืองในเกะห้ก็สงบเรียบร้อยมา
ตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย⁵⁴

2.4 สงครามปราบกบฏเกะห้ของสยาม

การที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงมีพระราชประสงค์ให้ข้าราชการ
สยามไปปกครองเกะห้โดยตรงนั้น ได้ก่อให้เกิดความวุ่นวายในเกะห้มากขึ้นในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เมื่อสุลต่านอาหมัด ตาจูดินซึ่งอาศัยอยู่ที่ปีนังนั้นได้
คิดที่จะตีเอาเกะห้คืนจากสยาม จึงได้สนับสนุนให้ญาติพี่น้องของตนรวบรวมกำลังยกเข้าตีเกะห้
คืนถึง 2 ครั้ง ดังนี้

2.4.1 กบฏเกะห้ ค.ศ.1831

สาเหตุการกบฏครั้งนี้ สันนิษฐานว่าสุลต่านอาหมัด ตาจูดิน เป็นผู้อยู่เบื้องหลัง เพราะ
ตั้งแต่สุลต่านแห่งเกะห้ลี้ภัยไปปีนังก็ได้ยุยงให้อังกฤษมาตีเกะห้คืนจากสยามอยู่เสมอ เมื่อ
อังกฤษไม่ร่วมด้วยก็แต่งคนไปยุยงชาวเมืองเกะห้และหัวเมืองมลายูอื่น ๆ ให้เกิดความขัดเคือง ดัง
จะเห็นได้จากสาส์นที่สุลต่านมิไปถึงกับตันเจมส์โลว์ ข้าหลวงอังกฤษ ว่า “ข้าพเจ้าได้รับความทุกข์
อย่างมาก มันเป็นการดีที่ข้าพเจ้าจะตายด้วยน้ำมือของสยาม ผู้ช่วงชิงสิทธิ์ของข้าพเจ้า”⁵⁵

⁵³ หลวงอุดมสมบัติ (จัน), จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (ฉบับปรับปรุง), 148.

⁵⁴ อุดม นิปรียาย, "นครศรีธรรมราชกับการปกครองหัวเมืองมลายู ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2367- 2394," 96.

⁵⁵ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น, 69.

นอกจากนี้ สุลต่านอาหมัด ตาจูดดินยังแสดงออกถึงอาการตื้อตึง เมื่อผู้ว่าราชการปีนัง ตั้งย้ายพระองค์ออกจากเกาะปีนังไปอาศัยอยู่มะละกาตามข้อตกลงในมาตรา 13 แห่งสัญญาเบอร์นี ที่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษทำไว้กับรัฐบาลสยามเมื่อ ค.ศ.1826 โดยมีใจความสำคัญว่า

อังกฤษจะยอมรับว่าสยามเป็นผู้ปกครองรักษาเมืองเกะหะห์ จะยอมให้ชาวปีนังกับเกะหะห์ไปมาค้าขายถึงกันโดยสะดวกดังแต่ก่อน และยอมให้ชาวปีนังซื้อเสบียงอาหารจากเกะหะห์ เช่น ปศุสัตว์ ข้าว ใต้ โดยไม่องเสียภาษีอากร จะต้องตั้งเก็บภาษีขาเข้า-ออกปากแม่น้ำ ในอัตราที่เหมาะสม ส่วนฝ่ายอังกฤษเองก็รับสัญญาว่าจะไม่ต้องการเกะหะห์ อังกฤษจะไม่มารบกวนและจะไม่ยอมให้พวกสุลต่านอาหมัดตาจูดดินมารบกวนพระราชอาณาจักรสยาม ทั้งที่เกะหะห์และที่อื่น นอกจากนี้อังกฤษยังรับสัญญาอีกว่าจะจัดการให้สุลต่านแห่งเกะหะห์ซึ่งอาศัยอยู่ที่ปีนังไปอาศัยอยู่ที่อื่น ไม่ให้อยู่ปีนัง หรือเมืองประะ เมืองสลังงอ หรือเมืองพม่า ถ้าหากว่างอังกฤษไม่ยอมเอาสุลต่านอาหมัดตาจูดดินไปไว้ที่อื่น ดังที่กล่าวมานี้ อังกฤษยอมให้สยามเก็บภาษีเสบียงอาหารจากพวกปีนังที่มาซื้อไปจากเกะหะห์อยู่อย่างเดิม⁵⁶

ตามเนื้อความที่ปรากฏในจดหมายเหตุของอังกฤษ ได้เกิดความเห็นต่างเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายแรกไม่เห็นด้วยที่อังกฤษยอมรับกรรมสิทธิ์เกะหะห์แก่สยาม อีกฝ่ายเข้าใจว่าอังกฤษไม่มีความประสงค์ที่จะรบกับสยาม แต่ก็เห็นว่าการที่สุลต่านอาหมัด ตาจูดดิน อาศัยอยู่ที่ปีนังนั้นเป็นสาเหตุให้พวกราษฎรเมืองเกะหะห์พากันอพยพมายังดินแดนของอังกฤษมาก เป็นการทำให้เกิดประโยชน์แก่อังกฤษเอง⁵⁷ ดังนั้น ที่ผ่านมาอังกฤษจึงไม่มีมาตรการที่เข้มงวดต่อสุลต่านอาหมัด ตาจูดดิน เพียงแต่ใช้การพุดจาห้ามปรามเท่านั้น

⁵⁶ หลวงอุดมสมบัติ (จัน), จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (ฉบับปรับปรุง), 156.

⁵⁷ Ibid., 158-59.

ต่อมา หลังจากทำข้อตกลงแห่งสนธิสัญญาเบอร์นี ผู้ว่าราชการเกาะปีนังได้เร่งเร้าให้ สุลต่านอาหมัด ตาจุดดินออกจากปีนังไปอยู่ที่มะละกา แต่สุลต่านอาหมัด ตาจุดดินได้หลบหนีไป โพรวินซ์ เวลเลสเลย์ ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1829 เมื่อมาอยู่ในอาณาเขตใกล้เกาะหัดแล้ว สุลต่านอาหมัด ตาจุดดิน ได้สนับสนุนให้ตนกูดีอาุดดิน หรือที่สยามเรียกว่าตนกูเด่น พระราชนัดดาของ พระองค์ รวบรวมกำลังได้มากพอและเข้าตีเกาะหัดในเดือน มกราคม ค.ศ. 1831⁵⁸ ผลจากความพยายามยึดเกาะหัดคืนของตนกูเด่นเป็นเหตุให้หัวเมืองมลายูอื่น ๆ ทั้งปัตตานี กลันตัน ตรังกานูก่อ การกบฏขึ้นด้วย

เมื่อเจ้าพระยานครฯ (น้อย) ทราบข่าวว่าเกาะหัดก่อกบฏก็มีใบบอกเร่งด่วนไปยัง กรุงเทพฯ เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าอยู่หัวทรงทราบเรื่อง จึงโปรดฯ ให้ยกทัพลงไปช่วยปราบปราม แต่เมื่อกองทัพจากกรุงเทพฯ ลงไปถึงเมืองสงขลาแล้ว เห็นว่ากำลังที่ยกมานั้นไม่เพียงพอปราบกบฏได้ จึงได้รายงานมายังกรุงเทพฯ จึงทรงโปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง⁵⁹ ยกทัพเรือลงไปตามทบอีกทัพหนึ่ง แต่เมื่อพระยาพระคลังยกทัพไปถึงเมืองสงขลา เจ้าพระยานครฯ (น้อย) ก็สามารถเข้าตีเกาะหัดคืนมาได้แล้ว โดยกองทัพของเจ้าพระยานครฯ (น้อย) ได้ล้อมตนกูเด่นไว้ ตนกูเด่นกับพวกเห็นว่าจะหนีไม่รอดจึงพากันฆ่าตัวตายทั้งหมด⁶⁰ ทัพหลวงจากกรุงเทพฯ จึงไม่ต้องยกลงไปช่วยปราบกบฏเกาะหัด

อย่างไรก็ตามการก่อกบฏของเกาะหัดครั้งนี้สร้างแรงกระเพื่อมต่อหัวเมืองมลายูอื่น ๆ ให้ก่อกบฏตาม เมื่อการปราบปรามสิ้นสุดลง เจ้าพระยานครฯ (น้อย) ก็ให้พระยาอภัยธิเบศร์ (แสง) ออกไปว่าราชการเมืองเกาะหัดตามเดิม⁶¹

2.4.2 กบฏเกาะหัด ค.ศ. 1838

หลังจากสิ้นสุดการปราบปรามกบฏใน ค.ศ. 1831 แล้ว เจ้าพระยานครฯ (น้อย) ก็มีหนังสือไปยังนายโรเบิร์ต อิบเบตสัน (Robert Ibbetson) ผู้ว่าราชการเกาะปีนัง ต่อว่าอังกฤษว่าปล่อย

⁵⁸ Ibid., 159-61.

⁵⁹ ดิศ นุนนาค เจ้าพระยาพระคลัง ว่าที่สมุหกลาโหม ดูแลทั้งกลาโหมและกรมท่า ใน จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (ฉบับปรับปรุง), หน้า 179.

⁶⁰ หลวงอุดมสมบัติ (ฉบับปรับปรุง), จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (ฉบับปรับปรุง), 164.

⁶¹ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น, 73.

ให้สุลต่านอาหมัด ตาจูดิน มารบกวนสยาม ซึ่งไม่เป็นการรักษาสัญญาเบอร์นี ผู้ว่าราชการปีนังจึงเตรียมใช้กำลังบีบบังคับให้สุลต่านอาหมัด ตาจูดิน ออกจากโพรวินซ์ เวลสเลย์ ไปอยู่ที่มะละกา ต่อมา ค.ศ.1836 สุลต่านอาหมัด ตาจูดิน ทรงหลบหนีออกจากมะละกามาอยู่ที่บรูแอส (Bruas) ดินแดนเขตประ และได้นำเนินการสนับสนุนให้ตงกู โมฮาเม็ด ซาอิด (Tunku Mohamed Saad) ยกกองกำลังเข้ามาตีเกาะห้ออีกครึ่งหนึ่ง⁶²

ความวุ่นวายในเกาะห้อเกิดขึ้นอีกครั้ง เมื่อ ค.ศ. 1838 เนื่องจากช่วงระยะเวลาที่ข้าราชการหัวเมืองใต้ทั้งเจ้าพระยาฯ (น้อย) และพระยาสงขลา เดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อช่วยงานพระเมรุมาศพระราชชนนีพันปีหลวง กรมสมเด็จพระศรีสุลาลัย ตงกู โมฮาเม็ด ซาอิด ตงกู อับดุลละห์ (Tunku Abdullah) และวันมาลี (Wan mali) โจรสลักในทะเลตะวันตก และเป็นพระราชนัดดาในสุลต่านอาหมัด ตาจูดิน เป็นผู้นำการก่อกบฏ โดยมีสุลต่านหมัด ตาจูดิน เป็นผู้อยู่เบื้องหลังคอยสนับสนุน นำกองกำลังเข้าตีเมืองเกาะห้อได้ ทั้งยังได้ตีเมืองตรังซึ่งเป็นเมืองของนครศรีธรรมราชอีกเมืองหนึ่ง และเตรียมกำลังจะยกกำลังเข้าตีเมืองสงขลา ทั้งยังส่งคนเข้าไปเกลี้ยกล่อมบริเวณ 7 หัวเมืองให้ก่อการกำเริบเช่นครั้งก่อน⁶³

เมื่อความเรื่องกบฏมาถึงกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดฯ ให้เจ้าพระยาฯ (น้อย) และพระยาสงขลา รีบกลับไปจัดการปัญหาที่กบฏที่เกิดขึ้นโดยเร็ว ฝ่ายเจ้าพระยาฯ (น้อย) เมื่อกลับมาถึงเมืองนครศรีธรรมราชแล้วก็ได้จัดทัพลงไปตีเอาเกาะห้อคืนได้สำเร็จ ในการปราบปรามครั้งนี้ ผู้ว่าราชการปีนังได้ปฏิบัติตามข้อตกลงในมาตรา 13 ของสนธิสัญญาเบอร์นี โดยส่งเรือรบมาปิดกั้นฝั่งทะเลเกาะห้อเพื่อป้องกันการขนอาวุธและการเสริมกำลังให้แก่พวกตงกูหมะมัดสัด (Tunku Mhamad saad) จึงส่งผลให้กองทัพของตงกูหมะมัดสัดอ่อนแอ และหนีออกจากเกาะห้อไปในที่สุด⁶⁴ เมื่อกลุ่มกบฏหัวเมืองอื่น ๆ ทราบข่าวว่ากองทัพของเมืองนครศรีธรรมราชตีเมืองเกาะห้อได้แล้วจึงพากันลอยทัพ กบฏเมืองเกาะห้อครั้งนี้ได้สงบลงในเดือน เมษายน ค.ศ.1839⁶⁵

⁶² Ibid., 74.

⁶³ ชาวลีข ณ ถลาง, ประเทศราชของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 75.

⁶⁴ ทวีศักดิ์ ส้อมลิ้ม, ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น, 73.

⁶⁵ อุคม นิปรียาย, "นครศรีธรรมราชกับการปกครองหัวเมืองมลายู ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2367- 2394," 154.

จะเห็นได้ว่า ในการก่อกบฏทั้ง 2 ครั้ง ตนกูเด่นและตนกูโมฮาเม็ด ชาอัครสามารถยกทัพ มาตีเอาเกาะหัดได้โดยง่าย เป็นเพราะชาวมลายูในเขตหัวเมืองเกาะหัดให้ความร่วมมืออยู่ทุกครั้ง แสดงว่าชาวมลายูยังคงมีความจงรักภักดีต่อสุลต่านอาหมัด ตาจูดดินอยู่ และมองว่าการที่สยามยก ทัพลงไปตีเกาะหัดนั้นเป็นการทำลายสิทธิโดยชอบธรรมของสุลต่านอาหมัด ตาจูดดิน ซึ่งทำให้ ชาวเมืองเกาะหัดไม่พอใจและคงคิดจะขับไล่ข้าราชการชาวสยามอยู่เสมอแต่ไม่มีผู้นำ เพราะปรากฏ ว่าเมื่อมีผู้นำในการต่อต้านปรากฏขึ้นมา ชาวเมืองเกาะหัดก็ให้ความร่วมมือทุกครั้ง และสาเหตุอีก ประการหนึ่งคือชาวเกาะหัดไม่พอใจที่ข้าราชการชาวสยามปกครอง เพราะชาวสยามกับชาวมลายูมี ความแตกต่างกันหลายประการ ทั้งเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา และขนบประเพณีต่าง ๆ

ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเห็นว่าการจะให้ข้าราชการสยามดูแล เมืองเกาะหัดต่อ ก็จะต้องสู้รบกับลูกหลานของสุลต่านอาหมัด ตาจูดดินต่อไปอีก จึงทรงโปรดเกล้าฯ ลดทอนอำนาจทางการปกครองภายในของเกาะหัดโดยให้แบ่งเกาะหัดออกเป็น 4 เมือง ได้แก่ เขต เมืองเกาะหัดเดิม เขตเมืองกะบังปาสู เขตเมืองปะลิส และเขตเมืองสตูล

ต่อมาใน ค.ศ.1841 สุลต่านอาหมัด ตาจูดดินได้ให้บุตรถือหนังสือเข้ามายังกรุงเทพฯ กราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษ และถวายสัตย์ขอเป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาทรับราชการ สนองพระเดชพระคุณต่อไป⁶⁶ สยามเห็นว่าสุลต่านอาหมัด ตาจูดดินชราภาพแล้ว คงไม่สามารถก่อ เรื่องวุ่นวายได้อีก ประกอบกับเกาะหัดก็ได้ถูกแบ่งการปกครองไปจึงยากที่จะชองสุ่มก้าลังพล อีกทั้ง ยังเป็นการแก้ปัญหาคความแตกต่างระหว่างคนมลายูกับคนสยาม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า เจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกโทษพระราชทานแก่สุลต่านอาหมัด ตาจูดดิน และโปรด เกล้าฯ ให้กลับไปปกครองเกาะหัดตามเดิม

ความขัดแย้งอันยาวนานที่ทำให้สูญเสียพลเมืองและไพร่พลทำให้ทั้งสองผ่านเปลี่ยน ท่าทีที่มีต่อกัน หลังค.ศ. 1842 จึงพบว่าทั้งสองฝ่ายสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีท่าที ประนีประนอมและให้เกียรติซึ่งกันและกัน สุลต่านองค์ต่อ ๆ มาของเกาะหัดได้รับพระราชทาน บรรดาศักดิ์ของสยามและยอมรับในบรรดาศักดิ์พร้อมเครื่องยศ พร้อมทั้งยินยอมส่งบรรณาการ ดอกไม้-เงินทองตามธรรมเนียม ที่สำคัญสุลต่านองค์ต่อ ๆ มายินยอมเข้าร่วมพิธีถือน้ำพิพัฒน์ สัตยาซึ่งสำหรับชาวมลายูที่นับถือศาสนาอิสลามแล้ว ถือเป็นการผ่อนปรนอย่างค่อนข้างสุดขั้วที่จะ

⁶⁶ ชาวลีขี้ ฌ กลาง, ประเทศราชของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 76.

มาเข้าร่วมพิธีพุทธ-พราหมณ์ การยอมรับอำนาจสยามของเกะหะห์ยังไม่ได้มีเพียงการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ แต่ยังเห็นได้จากกรณีที่ผู้นำเกะหะห์พยายามทำตามคำแนะนำหรือคำสั่งที่ออกไปจากกรุงเทพฯ และยอมรับคำตัดสินของสยามในกรณีสำคัญ เช่นการสืบราชสมบัติ⁶⁷

ในส่วนของสยาม บทเรียนจากสงครามและความล้มเหลวในการส่งคนสยามเข้าไปปกครองเกะหะห์ทำให้สยามไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการบริหารงานภายในของเกะหะห์ยกเว้นในกรณีที่เกะหะห์ขอให้ตัดสินความขัดแย้งภายใน นอกจากนี้ ผู้นำของสยามยังกระตือรือร้นที่จะผูกพันราชวงศ์ของเกะหะห์ไว้ด้วยระบบเครือญาติ ยกตัวอย่างเช่นเมื่อครั้งสุลต่านอาหมัด ตาจูดิน มุซาร์รัม ซาห์ (ครองราชย์ ค.ศ. 1854-1878) เดินทางมาเข้าเฝ้ารัชกาลที่ 4 เพื่อรับตำแหน่งสุลต่านและเครื่องยศรัชกาลที่ 4 ทรงรับรองอย่างดี และเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่ของสยามท่านหนึ่งแนะนำให้สุลต่านรับ หวันหยยา (Wan Jar) สาวชาวมลายูปัตตานีที่พำนักอยู่ในวังหลวงไปเป็นชายา ซึ่งสุลต่านก็ยินยอม หวันหยยาเป็นชายาคนที่ 2 และเป็นพระมารดาของสุลต่าน ไซนัล ราซิด (Sultan Zainal Rashid ครองราชย์ 1879-1881)⁶⁸ ต่อมา เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งสยาม ทั้งสองราชสำนักจะมีการเดินทางมาเยี่ยมเยียนซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลาเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสรอบแหลมมลายู ค.ศ.1890 (ร.ศ. 109) สุลต่าน अबดุล ฮามิดก็ได้รับร่วมเดินทางไปด้วยตลอดระยะเวลา

โดยสรุป จะเห็นได้ว่าสงครามระหว่างสยามกับเกะหะห์ที่ยืดเยื้อกินระยะเวลายาวนานถึง 21 ปี ได้ทำให้การค้าและเศรษฐกิจเกิดการชะลอตัวและซบเซาลง จนกระทั่งใน ค.ศ.1842 ทั้งสยามและเกะหะห์ได้ยุติสงคราม โดยสุลต่านแห่งเกะหะห์ยอมรับอำนาจที่เหนือกว่าของสยาม ขณะเดียวกันสยามเองก็ตระหนักถึงการเข้าแทรกแซงกิจการภายในของเกะหะห์ซึ่งก่อให้เกิดการต่อต้านจากชาวเกะหะห์ จนนำไปสู่ความวุ่นวายอยู่เสมอซึ่งไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์อันใด การยุติความขัดแย้งระหว่างสยามกับเกะหะห์ทำให้เกะหะห์มีความมั่นคงทางการเมืองอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน เปิดโอกาสให้จัดแจงกิจการภายในของเกะหะห์ได้

⁶⁷ พรรณงาม เก้าธรรมสาร, "การเมืองไทยในหัวเมืองปัตตานีในอดีตกับจดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ," 151-52.

⁶⁸ John Michael Gullick, "Kedah 1821-1855: Years of Exile and Return," 68-69.

3. ปัจจัยภายใน: การสร้างความมั่นคงและความสืบเนื่องของราชสำนักเกะห์

ดังที่กล่าวแล้วว่าเกะห์มักจะมีปัญหาความขัดแย้งภายในราชวงศ์ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ถูกแทรกแซงจากภายนอก ในกรณีของสุลต่านอาหมัด ตาจูดดินที่ 1 ความขัดแย้งที่นำไปสู่การทำสงครามกับสยามในค.ศ. 1821 ก็เกิดจากปัญหาภายในราชวงศ์ ดังนั้น หลังค.ศ. 1842 การรักษาความมั่นคงในกลุ่มผู้นำจึงเป็นเรื่องสำคัญ ไม่เพียงแต่เพื่อป้องกันการแทรกแซงจากภายนอก แต่ความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์และราชสำนักยังส่งผลต่อการชักจูงให้ราษฎรชาวมลายูตั้งหลักแหล่งถาวรในเกะห์ และทำให้ราษฎรยอมรับอำนาจของกลุ่มผู้ปกครองด้วย

จากการก่อกบฏของชาวเกะห์ 2 ครั้งซึ่งผู้ศึกษาชี้ให้เห็นแล้วว่าราษฎรเข้าร่วมกับผู้นำชาวมลายูทั้งสองครั้ง และในการแสดงความกังวลของผู้ปกครองชาวอังกฤษต่อจำนวนประชากรในโพรวินซ์ เวลสเลย์ว่าจะอพยพกับคืนสู่เกะห์นั้น สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจคือการให้ความสำคัญกับผู้นำท้องถิ่นระดับล่าง ได้แก่หัวหน้าหมู่บ้าน (Penghulu) และหัวหน้ามุกิมหรือตำบล และหัวหน้าเขตและมองอิทธิพลที่ผู้นำเหล่านี้จะมีต่อชาวพื้นเมืองเกะห์⁶⁹ ดังนั้น การทำความเข้าใจรายละเอียดเกี่ยวกับโลกทัศน์ที่ชาวมลายูมีต่อผู้นำและ โครงสร้างการปกครองของเกะห์จึงเป็นเรื่องที่อาจจะอธิบายถึงว่าสังคมของเกะห์ยึดโยงกันอย่างไร ซึ่งสำคัญต่อกระบวนการฟื้นฟูสภาพบ้านเมืองรวมไปถึงเศรษฐกิจซึ่งจะกล่าวต่อไป

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจกษัตริย์และโครงสร้างการปกครอง

งานศึกษาที่อธิบายเกี่ยวกับราชสำนักเกะห์ช่วงยุคสงครามกับสยามมีจำนวนน้อย อาจเนื่องจากการเป็นช่วงที่เพิ่งสิ้นสุดสงครามเอกสารหรือบันทึกพื้นเมืองต่าง ๆ อาจจะขาดความต่อเนื่องในการบันทึกหรือขาดหายไปในช่วงดังกล่าว ดังนั้น การทำความเข้าใจโครงสร้างการปกครองจะอิงกับความรู้ที่มีอยู่เกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจและการปกครองของรัฐมลายูโดยรวม

รัฐในแหลมมลายูนั้นมีการใช้ภาษา วรรณกรรม ศาสนา วิถีชีวิตหลาย ๆ อย่างที่คล้ายคลึงกันอยู่มาก ทั้งในแง่กายภาพเช่นทำเลที่ตั้งของศูนย์กลางการปกครอง โครงสร้างทางกฎหมายและโครงสร้างการปกครอง ทั้งนี้ โดยส่วนใหญ่แล้วผู้คนมักจะพึ่งพาแหล่งน้ำเป็นสำคัญ การตั้งถิ่นฐานจึงอยู่บริเวณตามชายฝั่งทะเลและริมแม่น้ำ โครงสร้างการปกครองประกอบไปด้วย

⁶⁹ Ibid., 49.

สามส่วน ได้แก่ ราชสำนักนำโดยสุลต่าน หัวหน้าเขต (Daerah หรือ District Chief) และมุขิม และ หัวชุมชนหรือหมู่บ้าน (Kampong) จุดสูงสุดของโครงสร้างคือสุลต่าน⁷⁰ ทำหน้าที่เป็นเสมือนตัวแทนพระเจ้าและผู้ปกป้องรักษารัฐ แต่ในทางปฏิบัติจริง หัวใจสำคัญที่ขับเคลื่อนโครงสร้างการปกครองคือหัวหน้าเขตในแต่ละท้องถิ่น มีอำนาจเบ็ดเสร็จในการควบคุมกำลังคนทั้งในแง่ของการเมืองและกองกำลังทหาร การตัดสินใจ และหน้าที่สำคัญคือการเป็นผู้รวบรวมภาษีซึ่งจะถูกส่งต่อไปยังสุลต่านต่อไป ดังนั้น สุลต่านจะสามารถควบคุมอำนาจโดยแท้ได้ก็โดยการควบคุมหัวหน้าแต่ละเขตแดน⁷¹ ซึ่งหลัง ค.ศ. 1842 ความสัมพันธ์ระหว่างสุลต่านและหัวหน้าเขตในเกดะห์ถูกอธิบายจากงานเขียนของ ชารอม อาหมัด และ พรณงาม เเงาธรรมสาร ว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ดี เนื่องจากหัวหน้าเขตแดนส่วนใหญ่เป็นเชื้อสายพระราชวงศ์ซึ่งจะได้รับสิทธิในการปกครองเขตแดนสำคัญทางเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตาม การที่รูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวมลายูจะมีลักษณะกระจายตัวแยกออกจากกันเป็นเขตเป็นแคว้น เป็นมุขิม แต่ละพื้นที่ที่มีการปกครองค่อนข้างเป็นเอกเทศต่อกันและต่อส่วนกลาง และแม้ตามหลักความเชื่อในชวาเราะห์ มลายู สุลต่านแห่งรัฐจะมีสิทธิสูงสุดเหนือแผ่นดิน แต่สิทธิอันชอบธรรมเหนือที่ดินเกิดจากการแผ้วถางผืนดินและการยึดครองทำกิน⁷² ดังนั้น การกระชับอำนาจเพื่อสร้างความชัดเจนในฐานะสุลต่านของรัฐจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับกระบวนการฟื้นฟู เกดะห์

ในประเด็นนี้ผู้ศึกษาได้นำความคิดเกี่ยวกับโครงสร้างการปกครองจากงานเขียนของ ชุลิพร วิรุณหะ ใน บุษงารายาประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของชาวมลายู ซึ่งได้อธิบายและรวบรวมแนวคิดของนักประวัติศาสตร์หลายท่าน จากการศึกษาจากพงศาวดารพื้นเมืองซึ่งเป็นเรื่องเล่า เป็นเรื่องเทพนิยาย ตำนาน นิทาน ประเพณีและราชพิธีต่าง ๆ ที่สะท้อนความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ได้เพียงเล็กน้อยให้นำมาใช้ในเชิงประวัติศาสตร์ได้ โดยเน้นไปที่การตีความจุดประสงค์ของผู้แต่ง

⁷⁰ มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า Yang di-Pertuan แปลว่า ผู้ทรงเป็นเจ้านาย มีชื่อเรียกในภาษาฮินดูว่า ราจา (raja) ส่วนคำว่าสุลต่านเป็นภาษาอาหรับิก

⁷¹ Phan-Ngam Gothamasan, "Some Aspects of the Political and Economic Systems of the Nineteenth Century Northern Malay States: Kedah, Kelantan and Trengganu a Comparative View," 144.

⁷² Ibid., 80.

และการตีความสภาพแวดล้อมสังคมในอดีตจากพงศาวดาร การแสดงนัย ความหมายทางวัฒนธรรม รวมถึงการพยายามลำดับเหตุการณ์จากงานเขียนเหล่านี้

หนึ่งในประเด็นการนำเสนอที่มีประโยชน์ต่อการอธิบายเกี่ยวกับแนวคิดโครงสร้างและบทบาทการปกครองในสังคมมลายู คือประเด็น “ความต่อเนื่องของรัฐและเชื้อสายราชวงศ์กษัตริย์ในคาบสมุทรมาลายู” ในประเด็นนี้ได้เสนอแนวคิดของนักวิชาการประวัติศาสตร์หลายท่านที่มีมุมมองต่อ ซาเราะห์ มลายู อาทิสตราชจารย์วอลเตอร์ (Oliver William Wolters นักวิชาการ นักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษ) ที่แสดงความเห็นต่อเนื้อเรื่องการสืบต่อความรุ่งเรืองจากศรีวิชัยสู่ปาเล็มบังสู่มะละกาว่า “การโยกย้ายศูนย์อำนาจไม่ได้เป็นการล่มสลายของอาณาจักรแต่อย่างใด เป็นเพียงการเปลี่ยนเมืองหลวงตามลำดับ และความต่อเนื่องของรัฐมิได้อยู่ที่แผ่นดินหรือศูนย์กลางการปกครอง แต่อยู่ที่การสืบเชื้อสายราชวงศ์กษัตริย์”⁷³ ทั้งยังเสนอมุมมองเกี่ยวกับผู้แต่ง ซาเราะห์ มลายูว่า “จุดประสงค์ของผู้แต่งมิได้อยู่ที่การลำดับเหตุการณ์ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง หากแต่อยู่ที่ความต้องการจะให้ภูมิหลังที่เป็นเลิศต่อปฐมกษัตริย์มะละกา”⁷⁴

แนวคิดของศาสตราจารย์วอลเตอร์เน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของรัฐและอำนาจของกษัตริย์ ซึ่งงานเขียนเรื่อง A History of Malaysia โดย บาร์บารา วัตสัน และ ลีโอนาร์ด อันดาชา (Barbara Watson Andaya and Leonard Y. Andaya) ก็ได้อธิบายแนวความคิดพื้นฐานการปกครองและอุดมคติของชาวมลายูจาก ซาเราะห์ มลายู⁷⁵ เช่นกัน โดยอธิบายการปกครองของมะละกาว่าเป็นต้นแบบของรัฐมลายู โดยทั่วไปชาวมลายูมองว่าสุลต่านมีอำนาจอันชอบธรรมตามตำนานความเชื่อเกี่ยวกับการสืบเชื้อสายมาจากอเล็กซานเดอร์มหาราช (Raja Iskandar Zulkarnain)⁷⁶ ตามที่มีการ

⁷³ ชูสิทธิ์ วิรุณหะ, บุษงารายา : ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของชาวมลายู, (กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณการพิมพ์, 2551), 39-40.

⁷⁴ Ibid., 32-39.

⁷⁵ บาร์บารา วัตสัน อันดาชา และ ลีโอนาร์ด วาย. อันดาชา, ประวัติศาสตร์มาเลเซีย, แปลโดย. พรณี ฉัตรพลรักษ์ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย, THE TOYOTA FOUNDATION, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2549), 74-75.

⁷⁶ สำหรับชาวมลายู ซาเราะห์ มลายู มีความผูกพันอย่างใกล้ชิดกับโครงสร้างของการปกครองที่ถือว่าเหมาะสม ณ ตำแหน่งที่สูงที่สุดของรัฐ ประมุขอ้างการสืบสายโลหิตมาจากเจ้าชาย ช-รี ด-รี บัวนา ซึ่งปรากฏตัวอย่างปาฏิหาริย์ที่บูกิต ชินุนตัง และเชื้อสายของเจ้าชายเองก็เชื่อมโยงกลับไปถึง ราชอาซิสกันดาร์ ซุลการ์นายน (ซึ่งก็คือ พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช) ในการรักษาไว้ซึ่งเชื้อสายสูงนี้ คนในบังคับมลายูมีพันธะอยู่กับประมุข

บันทึกไว้ใน ซจาเราะห์ มลายู ซึ่งเชื่อว่าสุลต่านอยู่ในฐานะศูนย์รวมแห่งกิจกรรมสำคัญต่าง ๆ ทั้งหมด โดยอำนาจของสุลต่านถูกเน้นให้ดูศักดิ์สิทธิ์ด้วยแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจอชิปไตยหรือเดาลัต (Daulat) และผู้ทรยศต่อสุลต่านจะได้รับการลงโทษเพราะเปรียบเสมือนการทำบาปต่อพระเจ้า (Derhaka)⁷⁷

งานศึกษาของพรณงาม เก่าธรรมสาร⁷⁸ และชารอม আহมัด⁷⁹ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการปรับใช้อุดมคติความเชื่อแบบมะละกามายังเกดะห์และอริบาย โครงสร้างกลุ่มผู้นำ โดยกล่าวถึงสุลต่านผู้เป็นจุดศูนย์กลางของอำนาจ บทบาทของสุลต่านเป็นเสมือนสัญลักษณ์เครื่องแสดงอำนาจ และความเป็นเอกภาพของรัฐ ความศักดิ์สิทธิ์ของสุลต่านถูกเน้นย้ำด้วยพิธีกรรม แบบแผนประเพณีต่าง ๆ รวมถึงความเชื่อในเรื่องพลังเหนือธรรมชาติ

อำนาจของสุลต่านมิได้กระจายไปทั่วดินแดนที่พระองค์ปกครอง มีเพียงดินแดนบางส่วนหรือเป็นดินแดนที่ติดกับเมืองหลวงที่พระองค์กระจายอำนาจไปถึง ขณะเดียวกันดินแดนส่วนอื่นของพระองค์ที่อยู่ไกลออกไปถูกบริหารจัดการด้วยหัวหน้าเขตแดน หัวหน้าเขตแดนเหล่านี้เปรียบเสมือนตัวแทนอำนาจของสุลต่านให้กระจายทั่วอาณาเขตแต่ในขณะเดียวกันอำนาจในการควบคุมกำลังคนก็อยู่ในการดูแลของหัวหน้าเขตแดน โดยสมบรูณ์ แนวคิดของ พรณงาม เก่าธรรมสารและชารอม আহมัด เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับ กัลลิด ในผลงานเรื่อง Indigenous Political System of Western Malaya ซึ่งวิเคราะห์ระบบการเมืองมลายูเชิงโครงสร้างหน้าที่ กล่าวคือ สุลต่านครองตำแหน่งทรงเกียรติยศยิ่งใหญ่ แต่โดยส่วนใหญ่แล้วไม่ได้ทรงครองอำนาจ “ผู้ปกครองเป็นยอดแหลมสุดของระบบการเมือง เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นเอกภาพและแหล่งที่มาของยศศักดิ์และอำนาจ ในทางตรงกันข้ามอำนาจที่แท้จริงกลับกระจายอยู่ตามหัวหน้าผู้นำเขตต่าง ๆ ซึ่ง

ของตนตามข้อตกลงทางสังคมดังพรรณนาไว้ใน ซจาเราะห์ มลายู ซึ่งทำให้ประมุขมีหน้าที่รับผิดชอบต่อพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวเท่านั้น ผู้ซึ่งจะประทานให้ทั้งรางวัลและการลงโทษ

⁷⁷ บาร์บารา วัตสัน อันดาฮา และ ลีโอเนิร์ด วาย. อันดาฮา, *ประวัติศาสตร์มาเลเซีย*, 74-75.

⁷⁸ Phan-Ngam Gothamasan, "Some Aspects of the Political and Economic Systems of the Nineteenth Century Northern Malay States: Kedah, Kelantan and Trengganu a Comparative View," 142.

⁷⁹ Sharom Ahmat, *Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923*, 75-77.

ปกครองดูแลหัวน้ำหมู่บ้านอีกที่เป็นทอด ๆ”⁸⁰ โดยมีหน่วยทางการเมืองที่ใหญ่ที่สุด เรียกว่าเนกรี (Negeri) ศูนย์กลางของเนกรี คือจุดที่แม่น้ำไหลผ่านและออกทะเลได้ แม่น้ำถูกใช้เป็นการคมนาคมการค้า สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่พึ่งพาการเกษตร

แอนโทนี มิลเนอร์ (Anthony Milner) ได้เพิ่มเติมแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นรัฐของชาวมลายู โดยกล่าวถึงเกอราจาอัน (Kerajaan) หรือ “สภาวะการมีราชา”⁸¹ ความหมายของ “เกอราจาอัน” ในความคิดของมิลเนอร์ ราชาก็เป็นมากกว่าผู้ปกครองดินแดน (Negeri) แต่เป็นศูนย์รวมของทุกแนวคิดของระบบการเมืองมลายู “สภาวะของการมีราชา” อาจไม่จำเป็นต้องมาจากการสืบเชื้อสายกษัตริย์ แต่เป็นความเหมาะสมของผู้ติดตามอุดมคติของชาวมลายู เป็นศูนย์กลางของทุกมุมมองในชีวิตของชาวมลายู⁸² พระราชาจึงไม่เพียงเป็นสถาบันหลักเท่านั้น แต่คือสถาบันเพียงหนึ่งเดียวและบทบาทที่พระองค์มีต่อข้าแผ่นดินก็เป็นเรื่องทางศีลธรรม ศาสนา และการเมือง ชาวมลายูเชื่อว่าการรับใช้ผู้ปกครองจะทำให้ทำให้เกิดโอกาสสร้างความก้าวหน้าทั้งทางสังคมและจิตวิญญาณ⁸³

มิลเนอร์ยังได้กล่าวถึงการทำงานของเกอราจาอันซึ่งทำงานหรืออาจเรียกว่าสร้างแรงจูงใจได้จากการแสวงหา นามา (Nama) หรือยศบรรดาศักดิ์ชื่อเสียงจากสุลต่าน ในทางกลับกันสถานะของการไร้ราชาก็ถูกตีความถึง “ความสับสนอลหม่าน” และอาจลุกลามไปถึงอธิปไตยของรัฐ มิลเนอร์ได้กล่าวถึงความน่าสนใจบางอย่างเกี่ยวกับความสำเร็จของเกอราจาอันภายใต้ระบอบการปกครองเอกลักษณ์แบบมลายูว่าได้นำมาซึ่งจำนวนผู้คน กำลัง ทรัพย์สิน และการป้องกันการทรยศ (Derhaka)⁸⁴

แนวคิดในการปกครองดังกล่าวได้สร้างภาพความสัมพันธ์ระหว่างสุลต่านต่อกลุ่มชนชั้นปกครองอื่นและประชาชนซึ่งถูกเชื่อมโยงไว้ด้วยหลักความเชื่อทางศาสนา และภายใต้กระบวนแนวคิดดังกล่าวก็สะท้อนได้ถึงการค้าในชีวิตของผู้คนจวบจนการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ ในกรณี

⁸⁰ John Michael Gullick, "Kedah in the Reign of Sultan Ahmad Tajuddin 2 (1854-1879)," 142.

⁸¹ Falarti, *Malay Kingship in Kedah: Religion, Trade, and Society*, 13-14.

⁸² เอ. ซี. มิลเนอร์, *เกอราจาอัน: วัฒนธรรมการเมืองมลายูในยุคก่อนอรุณรุ่งของระบอบอาณานิคม*, แปลโดย, ชนิดา พรหมพยัคฆ์ เผือกผสม (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2551), 176-80.

⁸³ Ibid., 335-37.

⁸⁴ Falarti, *Malay Kingship in Kedah: Religion, Trade, and Society*, 13-14.

ของเกาะห้ การเชื่อมโยงระบบการปกครองมีผลต่อระบบเศรษฐกิจโดยตรง ดังนั้น การรื้อฟื้นโครงสร้างราชสำนักเกาะห้จึงเป็นสิ่งสำคัญอันดับต้น

3.2 การแก้ปัญหาความขัดแย้งภายในราชวงศ์และการสืบทอดราชสมบัติ

ความสำคัญของ “พระราชา” ในโลกทัศน์ของชาวมลายูที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ความมั่นคงของรัฐขึ้นอยู่กับความสงบเรียบร้อยภายในราชสำนักอยู่ไม่น้อย ในกรณีของเกาะห้หลัง ค.ศ. 1842 จะเห็นความพยายามในการแก้ไขและป้องกันความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการสืบราชสมบัติ ซึ่งสยามมีบทบาทสำคัญในการไกล่เกลี่ย ประนีประนอมและเลือกสรรสุลต่านพระองค์ใหม่ให้มีความสามารถที่จะตกลงเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติและการจัดสรรผลประโยชน์ระหว่างสุลต่านและพระราชวงศ์ถือเป็นโชคอันดีของเกาะห้ในช่วงเวลาที่กำลังฟื้นฟูเศรษฐกิจ

หลังจากสุลต่านอาหมัด ตาจูดดิน ฮาลิม ซาห์ที่ 1 เสด็จทิวงคตในค.ศ. 1843 การสืบราชบัลลังก์สุลต่านจะเป็นเรื่องที่สำคัญกับสถานการณ์การเมืองที่ยังไม่มั่นคงและละเอียดอ่อน การสืบราชวงศ์ของเกาะห้ดูเหมือนจะพบปัญหาเรื่องการเมืองอ้างสิทธิ์ระหว่างเชื้อสายพระราชวงศ์ด้วยกันอยู่เสมอ⁸⁵ ทั้งก่อนและหลังเหตุการณ์ที่สยามเข้ารุกราน ในกรณีของตงกูดาอิ (Tunku Dai) หรือต่อมาคือสุลต่านไชนัล ราซิด มูอัสซัม ซาห์ (Sultan Zainal Rashid Muazzam Shah ครองราชย์ ค.ศ. 1843-1854) มีปัจจัยผลักดันในการขึ้นเป็นสุลต่าน 2 ประการ

ประการแรก คือ การหมกมุ่นในการสืบราชบัลลังก์เนื่องจากพระเชษฐาทั้งสองพระองค์ คือ ตงกูอับลละห้ พระเชษฐาองค์โตซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นราชา มุดาที่อุปราชแห่งเกาะห้ ทิวงคตไปก่อนพระราชบิดา ส่วนพระเชษฐาองค์กลางพระนามว่าตงกูยาacob (Tunku Yaccob) ถูกกักขังอยู่นครศรีธรรมราช สุลต่านไชนัล ราซิดจึงมีสิทธิ์อย่างชอบธรรมในการเสวยราชสมบัติต่อจากพระบิดา แต่การอยู่ภายใต้การปกครองของสยามมานาน สถานะความศักดิ์สิทธิ์ของผู้สืบทอดจึงถูกลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ลง มีการปรากฏตัวของคู่แข่งได้แก่ ตงกูโมฮาเม็ด ซาอัด ผู้ได้รับการสนับสนุนจากชาวเมืองเกาะห้ในฐานะวีรบุรุษจากการนำกองกำลังท้องถิ่นเข้ารบกับสยามในการปะทะครั้งสุดท้ายเมื่อ ค.ศ.1838⁸⁶ แต่เนื่องจากตงกูโมฮาเม็ด ซาอัด เป็นปรปักษ์กับสยามในฐานะ

⁸⁵ John Michael Gullick, "Kedah 1821-1855: Years of Exile and Return," 62.

⁸⁶ Ibid., 60.

ผู้นำกอบกู จึงไม่ได้รับการสนับสนุนจากราชสำนักเกดะห์ซึ่งไม่ปรารถนาจะขัดแย้งกับสยามอีก
อย่างไรก็ตาม ตนกูโมฮาเหม็ด ซาอ์ดกีได้รับแต่งตั้งเป็นราชา มูดา

ประการที่สอง คือ การได้รับการสนับสนุนจากผู้มีอิทธิพลท้องถิ่นและรัฐมลายูอื่น ๆ⁸⁷
หลังจากที่สุลต่านอาหมัด ตาจูดดินที่ 1 ทิวงคต เจ้าพระยานครศรีธรรมราชเป็นผู้นำตนกูดาอ์เข้า
เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ กรุงเทพฯ ครั้งนั้นทรงพระโปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งเป็นสุลต่าน สุลต่าน
ไชนัล ราชิดยังได้รับการสนับสนุนจากตนกูอาหนุม (Tunku Anum)⁸⁸ ซึ่งเป็นผู้ที่สยามและนครศรี
ธรรมราชไว้วางใจ โดยก่อนที่สยามจะเข้าปกครองเกดะห์โดยตรง ตนกูอาหนุมมีบรรดาศักดิ์เป็น Sri
Paduka หนึ่งในสี่ตำแหน่งสำคัญ (Major Chiefs) ของเกดะห์ภายใต้อำนาจแห่งสุลต่าน และยังมีเชื้อ
สายฝ่ายพ่อสืบสายเลือดจากสุลต่าน โมฮาเหม็ด จีวา (ครองราชย์ ค.ศ.1723-1778)⁸⁹ ตนกูอาหนุมเป็น
ผู้ถือดอกไม้เงิน ดอกไม้ทอง เครื่องบรรณาการตามธรรมเนียมในฐานะประเทศราชของสยามโดย
ส่งมอบผ่านนครศรีธรรมราช ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าพระยานครฯ กับตนกูอาหนุมจึงเป็น
ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่มีมานาน เนื่องจากการที่สยามจะกระจายอำนาจเข้าสู่ท้องถิ่นที่มีอำนาจ
เดิมเหนียวแน่นได้นั้น จำเป็นต้องแทรกแซงผ่านผู้มีอำนาจท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อให้เกิดการยอมรับจาก
ชนพื้นเมือง

บทบาทผู้นำท้องถิ่นจึงเปรียบเสมือนเป็นตัวกลางนำนโยบายจากกรุงเทพฯ ไปสู่ชน
พื้นเมืองในท้องถิ่นต่าง ๆ ตนกูอาหนุมจึงมีอิทธิพลต่อราชสำนักเกดะห์อย่างมาก ได้รับความ
ไว้วางใจจากสยามตั้งก่อนเหตุการณ์ ใน ค.ศ. 1821 และหลังการคืนสู่ราชบัลลังก์ของราช
สำนักเกดะห์ ใน ค.ศ.1841

จากที่กล่าวในข้างต้น แม้ว่าสุลต่านไชนัล ราชิดหรือตนกู ดาอ์จะมีสิทธิชอบธรรมและ
ได้รับการสนับสนุนจากตนกูอาหนุม แต่ท้ายที่สุดแล้วอำนาจการตัดสินใจในการแต่งตั้งสุลต่านก็

⁸⁷ เอ. ซี. มิลเนอร์, เกอราจาอัน: วัฒนธรรมการเมืองมลายูในยุคก่อนอรุณรุ่งของระบอบอาณานิคม, 86.

⁸⁸ พงสาวดารเกดะห์ ตนกูอาหนุมได้รับการไว้วางใจจากสยามแต่งตั้งยศบรรดาศักดิ์ต่าง ๆ ให้
รายละเอียดเพิ่มเติม ใน อุดม นิปริยาส “นครศรีธรรมราชกับการปกครองหัวเมืองมลายูในรัชสมัยสมเด็จพระนั่ง
เกล้าเจ้าอยู่หัว”

⁸⁹ John Michael Gullick, "Kedah 1821-1855: Years of Exile and Return," 42.

ยังคงขึ้นอยู่กับพระเจ้าแผ่นดินสยาม ซึ่งสยามต้องการเพียงแค่ผู้นำที่ไว้วางใจได้และเป็นคนที่สยามมองว่าสามารถควบคุมได้ตลอดเวลา

การสืบทอดราชสมบัติครั้งที่ 2 ในปี 1854 ก็มีปัญหาย่อยบ้าง สุลต่านไซนัล ราจิตมี พระโอรส 4 องค์คือตงกูอาหมัด ตงกูดีอาอุดดิน ตงกูยาacob และตงกูโยซฟ ล้วนแต่ยังเยาว์วัย เมื่อ สุลต่านทิวกต ขุนนางข้าราชการของเคดะห์สนับสนุนให้ตงกูอาหมัดขึ้นเป็นสุลต่าน ยกเว้นรายา มูดา ตงกูโมฮาเหม็ด ซาอัดซึ่งประกาศอ้างสิทธิในราชบัลลังก์อีกครั้ง แต่ได้รับการต่อต้านจากขุนนาง ชั้นผู้ใหญ่ โดยเฉพาะหวัน อิบบราฮิม (ผู้ซึ่งต่อมาจะกลายเป็นพ่อตาของสุลต่านองค์ใหม่) ในกรณีนี้ เช่นกันที่การยอมรับของขุนนางข้าราชการมีความสำคัญต่อความเป็นกษัตริย์ของเคดะห์ ซึ่งสยามก็ ตระหนักและยอมรับในเรื่องนี้จึงได้แต่งตั้งตงกู อาหมัดให้เป็นสุลต่านอาหมัด ตาจูดดินที่ 2 ตาม ความประสงค์

การสืบทอดราชสมบัติกลับมาเป็นปัญหาอีกครั้งใน ค.ศ. 1879 หลังการสวรรคตของ สุลต่านอาหมัด ตาจูดดินที่ 2 ในครั้งนั้น ตงกูดีอาอุดดิน ผู้เป็นอาเสนอให้ตงกู ไซนัล ราจิตซึ่งเป็น หลานเขยของตนเองขึ้นเป็นสุลต่าน ขณะที่ตงกู ยาacob (Tunku Yaakob) น้องของตงกูดีอาอุดดิน และดำรงตำแหน่งอุปราช หรือ รายา มูดาอยู่ในขณะนั้นเสนอให้แต่งตั้งตงกู อับดุล ฮามิด เนื่องจาก เป็นพระโอรสจากพระชายาอันดับที่ 1 เมื่อสยามมีมติว่าจะทำตามตงกูยาacob ตงกูดีอาอุดดินก็พา ตงกูไซนัล ราจิตออกไปอยู่ที่ป็นัง กรุงเทพฯ ซึ่งหวันเกรงต่อการแทรกแซงของอังกฤษ จึงส่งตงกู อาเก็บ (Tunku Akeb) ผู้ซึ่งเป็นมิตรสนิทของผู้นำเคดะห์มาเพื่อปลดชนวนของสถานการณ์ที่ลุกลาม เป็นไฟ ตงกู อาเก็บถูกส่งให้ไปนำตัวตงกูดีอาอุดดิน และตงกู ไซนัล ราจิตกลับมา ทั้งสองฝ่ายถูกสั่ง ให้ถวายนฎีกาต่อกรุงเทพฯ⁹⁰

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตัดสินพระทัยที่จะแต่งตั้งตงกู ไซนัล รา จิต เป็นสุลต่าน ไซนัล ราจิต ที่ 2 (ครองราชย์ ค.ศ. 1879-1881) และให้ตงกูอับดุล ฮามิดเป็นรายา มูดาองค์ใหม่ ส่วนตงกูยาacobและตงกูดีอาอุดดินก็ได้รับการมอบตำแหน่งที่เหมาะสมในการช่วย คูแผลและช่วยงานสุลต่านองค์ใหม่ โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหวังว่าภายใต้ การจักรระเบียบดังกล่าว จะไม่มีผู้เป็นอาฝ่ายใดสามารถแก่งแย่งจนมีอำนาจมากเกินไปและทำให้เกิด วิกฤตทางการเมืองรอบใหม่ในเคดะห์ แต่ความหวังก็สิ้นสุดลงไปในไม่ช้าเมื่อสุลต่านไซนัล ราจิตที่

⁹⁰ Ibid., 95-97.

2 ถึงแก่ทิวงคตลงอย่างกระทันหันในปี ค.ศ. 1881 ทำให้เกิดหวั่นไหวกับวิกฤตทางการเมืองอีกครั้ง⁹¹

คราวนี้ ผู้ที่มีสิทธิในราชบัลลังก์องค์ต่อไปคือ สุลต่าน अबดุล ฮามิด ฮาลิม ชาห์ (Sultan Abdul Hamid Halim Shah ครองราชย์ ค.ศ. 1882-1934) แต่ได้รับการท้าทายจากตนกูดีอาอูดดิน ผู้เป็นอาซึ่งอ้างสิทธิในราชบัลลังก์เสียเอง แต่ตนกูยาacob ยืนยันว่าตำแหน่งสุลต่านจะต้องมาจากบุตรชายทั้งสองคนของสุลต่านอาหมัด ตาจูดดินที่ 2 ผู้ล่วงลับ นั่นคือ ตนกูไซนัล ราซิด (Tunku Zainal Rashid) และ ตนกู अबดุล ฮามิด (Tunku Abdul Hamid) เท่านั้น⁹² สยามจึงตกลงแต่งตั้งตนกู अबดุล ฮามิด เป็นสุลต่านองค์ใหม่ จากนั้นมาจึงเกิดความขัดแย้งภายในระหว่าง ตนกูดีอาอูดดิน และน้องชาย ตนกูโยโซฟ (Tunku Yusof) กับสุลต่าน अबดุล ฮามิด⁹³ มาโดยตลอด โดยเฉพาะเรื่องการเงินและผลประโยชน์

หลังจากสุลต่าน अबดุล ฮามิดขึ้นครองราชย์ในค.ศ. 1881 ไม่นาน ปัญหาค่าใช้จ่ายที่สูงของสมาชิกราชวงศ์ทำให้เกิดความกังวลอย่างมาก สุลต่านนำเรื่องนี้มาหารือกับพระราชวงศ์องค์อื่น เช่น ตนกูยาacob ตนกู अबดุล อาซิซ ตนกูคาซิม (Tunku Kasim) ตนกู อากิล (Tunku Akil) และ ผู้สมาชิกวุฒิสภาอื่น ๆ การหารือเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม ค.ศ. 1887 โดยมีจุดประสงค์ในการตรวจสอบรายรับที่ลดลงในขณะที่มีการใช้จ่ายที่สูงขึ้น⁹⁴ ซึ่งมีผลให้เกิดการกำหนดอัตราเงินเดือนของสมาชิกราชวงศ์ใหม่ โดยอัตราเงินเดือนใหม่ถูกกำหนดโดยคำนึงถึงรายได้ที่รัฐได้จากแหล่งต่าง ๆ กล่าวคืออัตราเงินเดือนจะเพิ่ม-ลดอิงตามรายได้ของรัฐในแต่ละเดือน

แม้ว่าพระราชวงศ์ส่วนใหญ่ยินดีที่จะยอมรับการประนีประนอมเรื่องการจ่ายเงินเดือนล่าช้า หรือการปรับลดเงินเดือน แต่ตนกูดีอาอูดดิน และน้องชายคือตนกูโยโซฟ คัดค้านมติดังกล่าว ตนกูดีอาอูดดินเคยยื่นขอให้สุลต่านแต่งตั้งตนเป็นที่ปรึกษาทางการเงินให้แก่สุลต่าน แต่สุลต่าน अब

⁹¹ Ibid.

⁹² Kobkua Suwannathat-Pian, **Thai-Malay Relations: Traditional Intra-Regional Relations from the Seventeenth to the Early Twentieth Centuries**, (Oxford University Press, USA, 1988), 81-108.

⁹³ John Michael Gullick, **Malay Society in the Late Nineteenth Century: The Beginnings of Change**, (Oxford University Press, USA, 1987), 73-98.

⁹⁴ Mahani Musa, "The Memory of the World Register: The Sultan Abdul Hamid Correspondence and Kedah History," **Kajian Malaysia** 33 (2015), 67.

คุณฮามิดได้ปฏิเสธคำขอดังกล่าว ส่งผลให้สถานการณ์ภายในยิ่งเลวร้ายลงเมื่อการลดเงินเดือนเริ่มส่งผลกระทบต่อพระราชวงศ์บางกลุ่ม ความวุ่นวายดังกล่าวถูกส่งไปในพระราชสาส์นถึงสยามเมื่อตุนกูดีอาอุดดินและตุนกูโยโซฟร้องขอให้สยามช่วยเหลือเจรจาเรื่องการลดเงินเดือน แต่สยามปฏิเสธข้อเรียกร้องดังกล่าว⁹⁵

ตุนกูดีอาอุดดิน และตุนกูโยโซฟพยายามใช้ประเด็นปัญหาทางการเงินของรัฐเพื่อกำจัดสุดต่านอับดุลฮามิด สุดต่านไม่เพียงจะปกป้องนโยบายการลดเงินเดือนสมาชิกของพระราชวงศ์เท่านั้น แต่ยังใช้ประเด็นปัญหาเดียวกันเพื่อตอบโต้ ตุนกูดีอาอุดดิน กล่าวคือ ตุนกูดีอาอุดดิน ยืนยันให้สุดต่านอับดุลฮามิดส่งมอบเอกสารงบการเงินของรัฐตั้งแต่ปี 1882–1887 เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริง สุดต่านอับดุล ฮามิดทรงตอบโต้ด้วยการสั่งให้ทั้งตุนกูดีอาอุดดินและตุนกูโยโซฟจัดทำเอกสารการเงินในเขตของตนเองมาให้ตรวจสอบด้วย ซึ่งทั้งคู่ปฏิเสธเพราะเกรงจะเป็นการเผยให้เห็นข้อผิดพลาดในการจัดการเรื่องเงิน⁹⁶

ในหลักฐานบันทึกโต้ตอบของสุดต่าน Sultan's Correspondence เล่มที่ 2: T.H. 1304–1312/A.D. 1886–1894) ยังมีพระราชสาส์นที่ สุดต่านอับดุลฮามิดชี้แจงต่อสยามเกี่ยวกับข้อสงสัยที่เกิดขึ้นจากตุนกูดีอาอุดดิน เกี่ยวกับรายได้ของเกดะห์บางประเภทที่ไม่ได้ถูกจดบันทึก เช่น สัมปทานหมู รายได้จากสัมปทานบางส่วนถูกนำมารวมกันเพื่อหลีกเลี่ยงการตรวจสอบ เช่นการรวมสัมปทานในเขตกัวลามูดา และ โกตา เซตาร์ ครั้งเมื่อตุนกูดีอาอุดดินเป็นราชา มูดา รายได้จากสัมปทานบางส่วนไม่ได้ถูกบันทึกอย่างถูกต้อง เช่นสัมปทานปลาที่กัวลา มูดาซึ่งตุนกูดีอาอุดดินเป็นผู้ให้สัมปทาน⁹⁷

จากพระราชสาส์นโต้ตอบทำให้ทราบว่าสุดต่านอับดุล ฮามิดได้ทำการสอบสวนพฤติกรรมที่ไม่ซื่อสัตย์ของพระเจ้าอาทั้งสองพระองค์ (ตุนกูดีอาอุดดิน และ ตุนกูโยโซฟ) อย่างเปิดเผย พระองค์ทรงตั้งข้อกล่าวหาว่าทั้งสองมีความผิดในการทำให้สถานะทางการเงินของรัฐอ่อนแอลงด้วยนิสัยการขโมยเงินภายใต้ชื่อของรัฐบาลเกดะห์ระหว่างปี 1881–1882 เป็นผลให้เจ้าหน้าที่เริ่มกดดันให้รัฐจ่ายเงิน และทันทีที่ สุดต่านอาหมัด ทาจูดดิน มุการ์รัม ซาห์ ที่ 2 ถึงแก่กรรมลงใน

⁹⁵ Ibid., 66.

⁹⁶ Ibid., 67.

⁹⁷ Ibid.

ค.ศ. 1879 ทั้งสองพระองค์ได้รับเงินจำนวน 13,748.37 เหรียญจากคลังของรัฐ ตนกุดิอาอูดินยังกู้ยืมเงินส่วนพระองค์จากสยามจำนวน 4,800 เหรียญ และตนกูโยโซฟ กู้เงินจากสยามจำนวน 3,181 เหรียญ⁹⁸ ซึ่งต่อมาสุลต่าน अबดุล ฮามิด ทรงชำระหนี้เหล่านี้ด้วยการยืมเงินจากแหล่งอื่นอีกที

ตามพระราชสาสน์โต้ตอบ พระเจ้าอาทั้งสองพระองค์ไม่ได้รับอนุญาตให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ ของรัฐในช่วงรัชสมัยของสุลต่าน अबดุล ฮามิดเนื่องจากทั้งสองเป็นคนที่ไม่มีความสัมพันธ์ต่อสุลต่าน ต่อมาทั้งสุลต่านและตนกุดิอาอูดิน ได้ยกประเด็นความขัดแย้งเข้ากราบทูลต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สุลต่าน अबดุล ฮามิด มองว่าการเรียกเงินเดือนของพระเจ้าอาทั้งสองพระองค์นั้นไร้ซึ่งเหตุผล เนื่องจากทั้งสองพระองค์ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับรัฐ เพราะทั้งสองพระองค์อาศัยอยู่ในป็นัง สุลต่าน अबดุล ฮามิดทรงพิจารณาว่าการกระทำของพระเจ้าอาเป็นการฝ่าฝืนกฎตามธรรมเนียม รวมทั้งกฎหมายอิสลามโดยทำทนายผู้ปกครองของรัฐ⁹⁹

ช่วงค.ศ. 1886–1888 ตนกุดิอาอูดิน และ ตนกูโยโซฟได้ส่งจดหมายไปยังกรุงเทพถึง 23 ฉบับ กล่าวถึงการกระทำของสุลต่าน अबดุล ฮาที่ลิดรอนอำนาจและสิทธิพวกเขา โดยสุลต่านทรงตอบโต้ด้วยตัวพระราชสาสน์ 14 ฉบับซึ่งพระราชสาสน์ดังกล่าวได้บอกถึงสถานการณ์ทางการเงินของเคดะห์และความสัมพันธ์ของพระราชวงศ์ทั้งสอง¹⁰⁰ (สุลต่าน अबดุล ฮามิด และ ตนกุดิอาอูดิน) ที่แย่ง

ปัญหาความขัดแย้งสิ้นสุดลงหลังจากการสิ้นพระชนม์ของตนกุดิอาอูดินในค.ศ. 1909 สุลต่าน अबดุล ฮามิดทรงแสดงความเคารพโดยการนำพระศพไปฝังที่ แรงการ์ (Langgar) เขต โกตาสตาร์ สำหรับความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตลอดรัชสมัยของสุลต่าน अबดุล ฮามิด มีรายา มูดาตนกูยาครอบคอบช่วยเหลือสุลต่านมิให้ความขัดแย้งขยายตัวเป็นเรื่องใหญ่โต และเป็นความจริงตามที่งาน

⁹⁸ Ibid., จากบันทึก Sultan's Correspondence พบว่ามีปัญหาทางการเงินเกิดขึ้นซึ่งไม่สามารถควบคุมได้ก่อนรัชสมัยของสุลต่าน अबดุลฮามิด สุลต่าน अबดุลฮามิดทรงอ้างว่าปัญหานี้เริ่มขึ้นตั้งแต่สุลต่าน ไชเนลราชิด มูอัสซัม ชาห์ ที่ 2 (Zainal Rashid Muazzam Shah 2: 1880-1881) ปัญหานี้เกิดขึ้นกลุ่มเชื้อพระวงศ์ที่ได้ยืมเงินจากในกลุ่มพ่อค้าอินเดียและพ่อค้าจีนที่ป็นัง สาเหตุของหนี้เหล่านี้เกิดขึ้นจากความฟุ่มเฟือย และซื้อสิ่งของหรูหรา

⁹⁹ Mahani Musa, "The Memory of the World Register: The Sultan Abdul Hamid Correspondence and Kedah History," 67.

¹⁰⁰ Ibid., 68.

เจียนของกอบเกือ สุวรรณทัต – เพียน ซึ่งให้เห็นว่าสยามได้ทำหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์ของเคดะห์รวมถึงในการแก้ปัญหาวิกฤติในหมู่พระราชวงศ์ตลอดระยะเวลาขึ้นด้วย¹⁰¹

กล่าวโดยสรุป การฟื้นตัวทางเศรษฐกิจของเคดะห์ที่เกิดขึ้นระหว่างปี 1841 ถึง 1870 เป็นผลมาจากการขยายตัวของการทำงานเกษตรกรรม เคดะห์เคยเกือบจะกลายเป็นเมืองร้างระหว่าง 21 ปีที่เกิดความขัดแย้งกับสยาม การดึงดูดผู้คนซึ่งเป็นกำลังหลักในการขับเคลื่อนทุกอย่างจึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยปัจจัยที่จะดึงดูดคนคือความมั่นคงทางการเมืองซึ่งเคดะห์สามารถทำได้ดีทั้งการสร้างมิตรไมตรีกับสยามและการรื้อฟื้นความมั่นคงและความสืบเนื่องของสถาบันกษัตริย์และการจัดแบ่งอำนาจและผลประโยชน์ไปยังหัวหน้าเขตแดนต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วมักเป็นเชื้อสายพระราชวงศ์ ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวหัวหน้าเขตแดนยอมรับและปฏิบัติตามคำสั่งของสุลต่านทั้งด้านการเมืองและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากกว่าที่จะสร้างปัญหาอันจะเป็นสาเหตุให้เกิดความขัดแย้งและหยุดชะงักทางการเมืองและเศรษฐกิจ ซึ่งอาจนำมาซึ่งการเข้าแทรกแซงของสยามอีกครั้ง ความสามารถในการสร้างความมั่นคงทางการเมืองส่งผลให้ราชสำนักสามารถควบคุมการเมืองและเศรษฐกิจของรัฐให้อยู่ใต้การดูแลได้อย่างค่อนข้างมีประสิทธิภาพเมื่อเทียบกับสถานภาพก่อนหน้านี้

ความมั่นคงทางการเมืองทำให้ประชากรของเคดะห์ขยายตัว ทั้งจากการอพยพกลับคืนถิ่นของชาวเคดะห์เองและการอพยพเข้ามาของชนชาติอื่น ๆ รวมทั้งชาวจีน นอกจากนั้นการสร้างรายได้เข้าสู่รัฐก็เป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน การหาแหล่งรายได้ที่มั่นคงคือการปรับเปลี่ยนรูปแบบเศรษฐกิจใหม่ คือ การขยายระบบเจ้าภาษี-นายอากรให้เช่าประมูลทำภาษี (ซึ่งผู้ที่ประมูลได้ส่วนใหญ่เป็นชาวจีน) ระบบนี้สามารถใช้ได้กับแหล่งรายได้จากทุกสินค้าจากทุก ๆ ส่วนของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายได้จากการการผลิตและการขายข้าวที่เป็นสินค้าที่สำคัญที่ช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจของเคดะห์ให้กลับมาดีดังเดิม

นอกจากนี้ การสร้างระบบการคมนาคมและชลประทานยังช่วยดึงดูดผู้คนให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานและทำการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกข้าวสินค้าที่มีความต้องการสูงจากตลาดปีนังและความต้องการจากรัฐมลายูอื่น ๆ ในแง่ของการดึงดูดประชากรและการรื้อฟื้นโครงสร้างต่าง ๆ

¹⁰¹ Kobkua Suwannathat-Pian, "The Kedah Succession Crisis 1879—1882," *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society* 62, no. 2 (257) (1989), 81-108.

วัฒนธรรมการเมือง หรือ “เกอราจัน” ก็เป็นอีกสิ่งสำคัญที่ช่วยอธิบายแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นมลายูทั้งความเชื่อ โครงสร้างทางการเมือง และวิถีการดำรงชีวิตที่มีส่วนเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมการเมือง

อย่างไรก็ตามในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 เกอะห์ต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ภายนอกอีกครั้ง เมื่อข่าวมีบทบาทน้อยลง การทำเหมืองแร่ดีบุกเริ่มกลายเป็นที่นิยมจากตลาดภายนอก คนจีนเริ่มเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจในเกอะห์เพิ่มมากขึ้นจากการเข้าทำเหมืองดังกล่าว จนอาจจะกล่าวได้ว่าคนจีนเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเกอะห์ช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

บทที่ 3

ชาวจีนกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของเกาะไห่

มลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยแร่ดีบุกและเป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังจะเห็นได้จากการเข้ามาหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากชาติมหาอำนาจตะวันตก รวมถึงสยาม ชาวมลายูจากรัฐอื่น ๆ และชาวจีน ชาวจีนเป็นอีกกลุ่มชนชาติหนึ่งที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในฐานะกลุ่มพ่อค้า นักลงทุน และแรงงาน อาจกล่าวได้ว่าการสร้างอิทธิพลด้านการค้าของคนจีนได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในคาบสมุทรมลายู อาทิ การค้าดีบุก และการทำเหมืองแร่ ที่ทำให้แหลมมลายูรวมถึงเกาะไห่เกิดความสัมพันธ์ด้านการค้า และกลายเป็นพหุสังคม เนื่องจากกลุ่มชาวจีนเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญต่อ เศรษฐกิจ และสังคมของเกาะไห่ที่กำลังขาดกำลังคนจากภัยธรรมชาติและสงคราม ตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา

การอพยพเข้ามาของกลุ่มคนหลากหลายเชื้อชาติโดยเฉพาะชาวจีนจึงเปรียบเสมือนเป็นปัจจัยสำคัญของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของเกาะไห่ในช่วงที่กำลังฟื้นฟู ในบทนี้จึงมุ่งเน้นอธิบายถึงภูมิหลังการเข้ามาของคนจีนในคาบสมุทรมลายูรวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในเศรษฐกิจของเกาะไห่ และศึกษาบทบาทของคนจีนที่มีต่อเศรษฐกิจเกาะไห่

1. การอพยพของชาวจีนมายังคาบสมุทรมลายู

ในอดีต การติดต่อกันระหว่างรัฐมลายูกับจีนมีมาเป็นระยะเวลาหลายศตวรรษแล้ว อาทิ ในสมัยราชสำนักสุลต่านแห่งมะละกาได้ส่งทูตไปเข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงจีน แม้การติดต่อในระยะแรกจะมีได้ถาวรนัก เนื่องจากสำนักสุลต่านแห่งมะละกาเพียงแต่ต้องการความคุ้มครองจากจีนเพื่อคานอำนาจสยาม ชาวจีนจึงมิได้มีอิทธิพลต่อด้านความเชื่อ วัฒนธรรมและการเมืองในมลายูนัก

อย่างไรก็ตามในศตวรรษที่ 15 อาณาจักรมะละกาเป็นศูนย์กลางการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การค้าก่อให้เกิดชุมชนพ่อค้าชาวจีนเล็ก ๆ ขึ้น อิทธิพลของชาวจีนต่อเศรษฐกิจ

ในคาบสมุทรมาลาญจึงมีบทบาทอยู่บ้างในบริเวณนี้¹⁰² การมีตัวตนของกลุ่มคนจีนปรากฏในหลักฐานของโปรตุเกสช่วง ค.ศ.1511 ที่กล่าวถึงฮวงซู่ชิวชาวจีนในมะละกา และชาวฮอลันดาได้คาดการณ์ว่า ช่วงศตวรรษที่ 17 มีชาวจีนอาศัยอยู่ในมะละกาสามถึงสี่ร้อยคน¹⁰³

ในส่วนอื่นของแหลมมาลาญก็ปรากฏหลักฐานถึงการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาวจีนอยู่บ้าง เช่นกัน อาทิ บริเวณปากแม่น้ำยะโฮร์และปาหัง (Pahang) ตอนปลายของแหลมมาลาญ โดยอ้างคำกล่าวของ อเล็กซานเดอร์ แฮมิลตัน (Alexander Hamilton) พ่อค้าและกัปตันเรืออังกฤษ กล่าวถึงครอบครัวชาวจีนนับพันที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ นอกจากนี้ในวรรณกรรมเปลาฮารัน อับดุลลาห์¹⁰⁴ ก็ได้กล่าวถึงการพบชาวจีนในปาหังซึ่งทั้งหมดอยู่ในกัมปง ไชนา (หมู่บ้านชาวจีน) เป็นพวกจีนและบ้านเรือนมุงหลังคาด้วยจาก ผู้ชายแต่ละคนจะมีสินค้า เช่น ผ้า อาหาร ฯลฯ เก็บอยู่ในบ้านเพื่อขายทุกคนแต่งงานกับสาวชาวบาห์ลีหรือมลายู แต่ในตรังกานูชาวจีนเป็นพวกฮกเกี้ยนและจีนแคะปนกัน ส่วนใหญ่พูดภาษามลายูมากกว่าภาษาจีน¹⁰⁵

ตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 15 มะละกาและจักรวรรดิยะโฮร์ เป็นที่ตั้งของกลุ่มคนจีน ส่วนใหญ่เป็นชุมชนพ่อค้าที่กระจัดกระจายในพื้นที่ต่าง ๆ ตามโอกาสและสถานที่ที่พอจะทำการค้าขายได้ เช่น ต้นคริสต์วรรษที่ 19 ชาวจีนส่วนใหญ่ย้ายถิ่นฐานออกจากบรูไน เพราะโอกาสทำการค้าที่น้อยลง และชาวจีนมักมีอิทธิพลหรือความสำคัญน้อยกว่าชุมชนพ่อค้ากลุ่มชนชาติอื่น ๆ เช่น กลุ่มพ่อค้าอินเดีย อาหรับ หรือชาว¹⁰⁶

1.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการอพยพของคนจีน

จากศตวรรษ 17 ถึงศตวรรษที่ 18 กลุ่มชาวจีนบริเวณแหลมมาลาญได้เพิ่มจากศตวรรษที่แล้วขึ้นถึง 2,161 คน แต่ยังคงมีบทบาททางเศรษฐกิจที่จำกัดอยู่แค่ด้านการค้าซึ่งมีมะละกาเป็น

¹⁰² วรณศิริ วัฒนอาภรณ์ชัย, "การสะสมทุนของชาวจีนในมาลาญ ค.ศ. 1819-1900" (สารนิพนธ์, สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530), 1-2.

¹⁰³ เอน.เจ.ไรอัน, การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์, แปลโดย. ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข (กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2526), 121.

¹⁰⁴ วรรณกรรมที่กล่าวถึงการเดินทางจากสิงคโปร์ไปยังตรังกานู

¹⁰⁵ เอน.เจ.ไรอัน, การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์, 121.

¹⁰⁶ Ibid., 122.

ศูนย์กลาง และด้วยศักยภาพทางการค้าและจำนวนที่เพิ่มขึ้นส่งผลให้คนจีนได้ควบคุมเมืองท่าและเส้นทางเดินเรือระหว่างจีนกับภูมิภาคนี้และกลายเป็นกลุ่มคนที่เริ่มมีความสำคัญมากขึ้น¹⁰⁷

การเพิ่มขึ้นของคนจีนบนคาบสมุทรมลายูในช่วงคริสต์ศตวรรษ 18 ถือเป็นช่วงเวลาสำคัญเพราะถือเป็นก้าวแรกที่ชาวจีนจะกลายเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนคาบสมุทรมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 20 ต่อมาโดยปัจจัยที่ผลักดันให้คนจีนอพยพเข้ามายังคาบสมุทรมลายูได้แก่

ประการแรก ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ชาวจีนส่วนใหญ่ในคาบสมุทรมลายูอพยพมาจากเมืองฝูเจี้ยน มณฑลฮกเกี้ยน และจากมณฑลกวางตุ้ง ทั้งสองมณฑลมีลักษณะภูมิประเทศที่ติดชายฝั่งทะเล ตั้งอยู่ภาคตะวันออกเฉียงใต้ของจีนและยังล้อมรอบด้วยภูมิประเทศแนวเทือกเขาปิดกั้นทางตอนใน จึงทำให้ค่อนข้างเป็นอิสระหรือโดดเดี่ยวจากส่วนอื่น ๆ ของประเทศรวมถึงการติดต่อกับปักกิ่ง ลักษณะทางภูมิศาสตร์เช่นนี้ผลักดันให้ผู้คนเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำประมงและการติดต่อการค้าขายทางทะเลกับภูมิภาคอื่น ๆ

ประการที่สอง ปัจจัยทางการเมือง บริบทในประเทศจีนช่วงระยะเวลานี้เต็มไปด้วยความวุ่นวาย รวมถึงภัยธรรมชาติที่นำมาซึ่งความอดอยากยากจน ในทางกลับกันจำนวนประชากรกลับมีเพิ่มขึ้นสวนทางกับผลผลิตทางอาหารที่น้อยลง ในขณะที่ราชวงศ์ชิงก็ไม่สนับสนุนให้พลเมืองจีนอพยพออกจากประเทศ เนื่องจากมองว่าจีนเองมิได้ประโยชน์อันใดจากการให้พลเมืองตนเองอพยพไปอยู่ต่างแดน และการอพยพยังก่อให้เกิดการตั้งศูนย์กลางความไม่พอใจในราชวงศ์ชิงซึ่งเป็นชาวแมนจู รัฐบาลแมนจูเองก็ไม่เป็นที่นิยมในจีนภาคใต้ซึ่งเป็นศูนย์กลางความวุ่นวายของกบฏไต้ผิงเมื่อกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 และกวางตุ้งก็มักเป็นที่นัดพบของบรรดาผู้ก่อกบฏพอ ๆ กับที่เป็นจุดสำคัญของจีนในการติดต่อโลกภายนอก

สถานการณ์เช่นนี้จึงกระตุ้นให้เกิดการอพยพ ด้วยเหตุนี้ประชากรชาวจีนในมลายูส่วนใหญ่ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่ประกอบด้วยกลุ่ม 5 กลุ่มได้แก่ จีนแต้จิ๋วและกลุ่มจีนกวางตุ้งจากมณฑลกวางตุ้ง จีนฮกเกี้ยน (ฝูเจี้ยน) จีนแคะจากภูเขาของมณฑลกวางตุ้ง กวางสี และฝูเจี้ยน และจีนไหหลำจากเกาะไหหลำ ซึ่งมาจากตอนใต้ของจีน¹⁰⁸

¹⁰⁷ วรณศิริ วัฒนอาภรณ์ชัย, "การสะสมทุนของชาวจีนในมลายู ค.ศ. 1819-1900," 5.

¹⁰⁸ บาร์บารา วัตสัน อันดาชา และ ลีโอนาร์ด วาย. อันดาชา, ประวัติศาสตร์มาเลเซีย, 225-26.

อย่างไรก็ตาม ชาวจีนบางส่วนก็มิได้มีความต้องการที่จะออกนอกประเทศเท่าใดนัก เนื่องจากความผูกพันทางครอบครัวที่ผูกพันไว้เสมือนตัวประกันและความเชื่อตามประเพณีจีนเกี่ยวกับการมิได้เสียชีวิตในบ้านเกิดและพิธีกรรมต่าง ๆ อาทิ การไหว้บรรพบุรุษ จึงเป็นสาเหตุให้มิชาวจีนอพยพไปน้อยมากในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19¹⁰⁹

จากที่กล่าวไปข้างต้น พลวัตการอพยพของชนจีนสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อทำการค้ามีมาช้านานแล้ว โดยเฉพาะช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 -19 เป็นช่วงเวลาที่อังกฤษเข้ามามีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และได้จัดตั้งอาณานิคมสเตรทส์ เซตเทิลเมนต์ ประกอบด้วย ปีนัง สิงคโปร์ และมะละกา เป็นศูนย์กลางของการค้าขายในภูมิภาคดึงดูดคนจีนให้เข้ามาแสวงโชคผนวกกับปัญหาภายในของจีนเองไม่ว่าจะเป็นภัยธรรมชาติและควมวุ่นวายทางการเมืองส่งผลให้คนจีนบริเวณตอนใต้อพยพออกเพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีกว่า

อย่างไรก็ตาม การเข้ามามีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของชนจีนในเกาะหัดในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 มีหลักฐานที่กล่าวถึงคนจีนในเกาะหัดจากบันทึกของชาวยุโรปที่มาเยือนเกาะหัดในรัชสมัยของสุลต่านมูฮัมมัด จีวา (Sultan Muhammad Jiwa ครองราชย์ ค.ศ. 1741-1778) โดยมีเนื้อความว่า “จะไม่ขับไล่หญิงม่ายของชายฝรั่งเศส แต่จะให้เธอแต่งงานกับคนจีนที่นับถือศาสนาคริสต์เหมือนกัน”¹¹⁰ และบันทึกของฟรานซิส ไลท์ (Francis Light) ได้กล่าวว่า “เมื่อเขามาถึงปีนังในวันที่ 18 มิถุนายน ค.ศ. 1786 มีครอบครัวชาวจีนประมาณ 60 ครอบครัวที่เกาะหัด และมีกัปตันชาวจีนพร้อมลูกเรือชาวจีนจำนวนหนึ่งนำของกำนัลเป็นตาข่ายดักปลามาให้เขา กัปตันเรือชาวจีนคนนั้นมาจากเกาะหัด ชื่อว่า โคะ เล ฮวน (Koh Lay Huan) เป็นผู้นำกลุ่มคนจีนในเกาะปีนังและเกาะหัด”¹¹¹

หลักฐานเกี่ยวกับคนจีนในเกาะหัดดังที่ยกตัวอย่างมานั้นอาจจะไม่สามารถตีความได้ถึง การเข้ามามีบทบาททางในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชนจีนแต่ก็บ่งชี้ว่ามีคนจีนอาศัยและทำการค้าขายเลี้ยงชีพอยู่ในเกาะหัดอยู่บ้างแล้ว และยังมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับชาวจีนบนเกาะปีนังก่อนหน้านี้แล้ว

¹⁰⁹ เอน.เจ. ไรอัน, การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์, 122.

¹¹⁰ Wu Xiao An, *Chinese Business in the Making of a Malay State, 1882-1941: Kedah and Penang*, (Routledge, 2003), 28.

¹¹¹ Victor Purcell, *The Chinese in Malaya*, (Oxford Univ. Press, 1948), 28.

การเข้ามาของอังกฤษเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของปีนัง และคาบสมุทรมลายู ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 และ 19 ปีนังกลายเป็นเมืองท่าเสรีดึงดูดชาวจีนที่มีอุปนิสัยชอบการค้าขายทั้งที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงและที่อพยพมาจากแผ่นดินใหญ่ให้เข้ามาตั้งรกราก ซึ่งปีนังเป็นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของเกาะห์เป็นอย่างมากในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ดังนั้นการหลั่งไหลเข้ามาของคนจีนดังปัจจัยที่กล่าวไปข้างต้น จึงมีความเชื่อมโยงต่อการเข้ามาของคนจีนในเกาะห์และเข้ามามีบทบาทอย่างมากในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึง 20

1.2 การเข้ามาของคนจีนในปีนัง

การเปิดปีนังเป็นเมืองท่า ฟรานซิส ไลต์ เห็นว่าการที่จะทำให้ปีนังประสบความสำเร็จได้ต้องทำให้เป็นเมืองท่าเสรี ไม่มีการเก็บภาษีทั้งขาเข้าและขาออก และสามารถจับจองที่ดินได้ตามใจชอบ ทั้งนี้เพราะต้องการดึงดูดการค้าจากดัตช์และสเปนที่ผูกขาดการค้าในภูมิภาคนี้อยู่ในขณะนั้น และผลจากนโยบายดังกล่าวสามารถดึงดูดผู้คนให้อพยพเข้ามาหลายเชื้อชาติ เช่น ชาวมลายู ชาวจีน ชาวอินเดีย จากเมืองท่าต่าง ๆ¹¹² โดยเฉพาะชาวจีนในเมืองริเอา (Riau) ในมะละกา และยะโฮร์ซึ่งเป็นเมืองที่ชาวจีนถูกชาวดัตช์จำกัดสิทธิอย่างมากซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการทำการค้า

ดังนั้นการอพยพมาปีนังซึ่งเป็นเมืองท่าเสรีจึงเป็นทางเลือกที่ดีต่อการขยายพื้นที่ทางเศรษฐกิจของตนและเป็นก้าวแรกของการขยายบทบาทคนจีนเกาะห์ในศตวรรษที่ 19¹¹³ ฟรานซิส ไลต์ กล่าวถึงบทบาทของชาวจีนในปีนังว่า

พวกเขาเป็นกลุ่มคนที่มีคุณค่าสำหรับพวกเรา ประกอบด้วยชายหญิง และเด็กประมาณ 3,000 คน พวกเขามีอาชีพที่แตกต่างจากคนท้องถิ่น เป็นช่างไม้ ช่างทำอิฐ ช่างตีเหล็ก เป็นแรงงาน เป็นพ่อค้า เป็นเจ้าของร้าน เป็นเกษตรกร และพวกเขายังเป็นเจ้าของเรือเล็ก ๆ ค้าขายตามพื้นที่ใกล้เคียง

¹¹² เอน.เจ. ไรอัน, การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์, 85.

¹¹³ วรณศิริ วัฒนอักษรณชัย, "การสะสมทุนของชาวจีนในมลายู ค.ศ. 1819-1900," 10.

ชาวจีนมีรายได้โดยไม่ต้องเสียภาษีให้รัฐบาล และพวกเขายังมีการตั้ง
สมาคมกันอย่างลับ ๆ ¹¹⁴

คำกล่าวของฟรานซิส ไลต์ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของคนจีนซึ่งมีบทบาทสำคัญ
ทางเศรษฐกิจของปีนังอยู่มาก ผนวกกับในระยะแรกรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียไม่สามารถเข้ามาดูแล
ปีนังได้โดยตรงส่งผลให้คนจีนมีอิสระในการค้าขายอย่างเต็มที่และขยายตัวมากขึ้น จึงทำให้ราคา
ที่ดินในปีนังจากที่เคยรกร้างเมื่อ 14 ปีก่อน มีมูลค่าสูงตามมา เช่น เมื่อเจ้าหน้าที่อังกฤษซื้อที่ดินต่อ
จากพ่อค้าชาวจีน มูลค่าที่ดินเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนเงินถึง 40,885 เหรียญ¹¹⁵

ใน ค.ศ. 1834 ความสำคัญของชาวจีนต่อปีนังได้ถูกสะท้อนโดยคำพูดจอห์น เดวิด
(John David) พ่อค้าแร่ที่อาศัยอยู่ตามหมู่เกาะในคาบสมุทรมลายูมานานกว่า 20 ปี กล่าวถึงคนจีนว่า

พวกเขาเป็นกลุ่มคนที่มีศักยภาพ มีความกระตือรือร้นและฉลาดที่จะ
ค้าขาย มีความกล้าได้กล้าเสีย เป็นคนที่ตรงต่อเวลาไม่ทำให้ธุรกิจเกิด
ความเสียหาย มีความเข้าใจธรรมชาติของการค้าขายในแต่ละประเทศแต่
ละพื้นที่เหมือนเป็นคนท้องถิ่นหรืออาจจะมากกว่าเสียด้วยซ้ำ¹¹⁶

ดังที่กล่าวไปข้างต้นศักยภาพของคนจีนถูกสะท้อนจากมุมมองของชาวตะวันตก
ความสามารถของคนจีนในเรื่องการค้า การเกษตรกรรมและการเป็นแรงงาน อาทิ การสนับสนุนให้
ชาวจีนปลูกมันสำปะหลัง ฟริกไทย และสีเสียดในโพรวินซ์ เวลสเลย์ เพื่อรองรับความต้องการจาก
ตลาดในยุโรป โดยเฉพาะตลาดประเทศอังกฤษที่นิยมใช้สีเสียดในการย้อมและฟองหนังกันอย่าง
กว้างขวาง¹¹⁷

นอกจากนี้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเกี่ยวกับการขนส่งที่รวดเร็วขึ้น เช่น เรือกลไฟ
และการคมนาคมที่ทันสมัยขึ้นสามารถร่นระยะเวลาการขนส่งสินค้าจากรัฐบาลอาณานิคมสเตรทส์

¹¹⁴ Victor Purcell, *The Chinese in Malaya*, 40.

¹¹⁵ วรุณศิริ วัฒนอักษรชัย, "การสะสมทุนของชาวจีนในมลายู ค.ศ. 1819-1900," 10.

¹¹⁶ Victor Purcell, *The Chinese in Malaya*, 28.

¹¹⁷ บาร์บารา วัตสัน อันดาชา และ ลีโอนาร์ด์ วาย. อันดาชา, *ประวัติศาสตร์มาเลเซีย*, 225.

เขตเทิลเมนต์ ไปอังกฤษให้เหลือเวลาเพียง 5 สัปดาห์ การขนส่งที่รวดเร็วขึ้นนี้ยังช่วยกระตุ้นให้เกิดกระบวนการผลิตที่รวดเร็วขึ้นตามมาซึ่งหมายถึง ความต้องการใช้แรงงานที่เพิ่มขึ้น ซึ่งช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ตลาดแรงงานที่ทำเหมืองแร่เป็นจะชาวจีนและชาวอินเดียเป็นส่วนใหญ่

การเข้าไปมีส่วนร่วมของชาวจีนในการกสิกรรมทำไร่และการขุดแร่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 สร้างรายได้ให้แก่พ่อค้ายุโรปและรัฐบาลอาณานิคมสเตรทส์ เขตเทิลเมนต์เป็นอย่างมาก ใน ค.ศ. 1827 และช่วงกลางศตวรรษที่ 19 รัฐบาลอาณานิคมสเตรทส์ เขตเทิลเมนต์ให้การสนับสนุนการอพยพของชาวจีนอย่างเต็มที่เพราะความสามารถทางการค้าขายของชาวจีนเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง¹¹⁸ เกิดการเพิ่มขึ้นของกลุ่มจีนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วประชากรจีนในสิงคโปร์เพิ่มขึ้นอีกเท่าตัวกลายเป็นกลุ่มคนที่ใหญ่ที่สุดในสิงคโปร์ ปรากฏการณ์การเพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็วนี้เกิดขึ้นในเมืองอื่น ๆ ที่เป็นศูนย์กลางการค้าด้วยเช่นกัน

1.3 การเข้าไปมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจในเกดะห์

ปรากฏการณ์การหลั่งไหลของคนจีนสู่เกดะห์เกิดขึ้นช่วงกลางศตวรรษที่ 1850-1860 แต่ก็ยังเป็นจำนวนที่ไม่มากนัก ขุนนางเกดะห์ได้บันทึกการประมาณจำนวนประชากรจีนในเกดะห์อยู่ที่ประมาณ 6,000 คน ซึ่งอาศัยอยู่ในเขตคูลิม เขตอุตสาหกรรมเหมืองแร่ขนาดใหญ่ของ เกดะห์ กลุ่มภาษาจีนในเกดะห์แบ่งออกเป็นสี่กลุ่มหลักได้แก่ จีนแต้จิ๋ว จีนฮกเกี้ยน จีนกวางตุ้ง และจีนแคะ คิดเป็นร้อยละ 90 ของภาษาจีนในเกดะห์ และส่วนที่เหลือเป็นภาษาจีนไหหลำ ภาษาจีนหัวเฉียว และภาษาจีนกวางสี ซึ่งเป็นสัดส่วนเพียงน้อย กลุ่มคนจีนแต้จิ๋วเป็นกลุ่มภาษาแรก ๆ ที่อพยพเข้ามาและเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลมากในสังคมคนจีน ทั้งนี้ อิทธิพลของกลุ่มภาษาจีนแต้จิ๋วค่อย ๆ ลดลงเนื่องจากการอพยพเข้ามาของคนจีนทางตอนใต้ตามที่กล่าวไปข้างต้นซึ่ง จีนฮกเกี้ยน จีนแคะ และจีนกวางตุ้ง¹¹⁹

อย่างไรก็ตาม ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ยังไม่มีการชี้แนะชัดถึงจำนวนพลเมืองจีนในเกดะห์ว่ามีจำนวนเท่าใด งานเขียนของ วู เซียว อัน Chinese Business in The Malay State, 1882-1941 กล่าวถึงเหตุการณ์ใน ค.ศ. 1800 บริษัท อินเดียตะวันออกของอังกฤษได้เช่าที่ดินบน

¹¹⁸ Ibid., 26.

¹¹⁹ Wu Xiao An, **Chinese Business in the Making of a Malay State, 1882-1941: Kedah and Penang**, 30.

แผ่นดินใหญ่ตรงข้ามเกาะปีนังทางใต้ของเกาะ หรือที่รู้จักในชื่อโพรวินซ์ เวลสเลย์¹²⁰ และพบว่า มีชาวจีนอาศัยอยู่ที่บาคู กาวัน (Buta Kawan) ชายฝั่งทางใต้ของโพรวินซ์ เวลสเลย์อยู่ก่อนแล้ว นอกจากนี้งานเขียนชิ้นนี้ยังอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนที่ทำการค้าระหว่างปีนัง และโพรวินซ์ เวลสเลย์ซึ่งชี้ให้เห็นว่าชาวจีนที่อพยพเข้าสู่เกาะในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 มาจากปีนังและโพรวินซ์ เวลสเลย์

ช่วงต้นถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ประชากรบนคาบสมุทรมาลายูมีจำนวนน้อยมาก แม้แต่ใน ค.ศ. 1874 เอกสารรัฐบาลอังกฤษได้ประมาณไว้ว่ามีพลเมืองมาลายูมีเพียง 150,000 คน เป็นเชื้อสายมาลายูเกือบทั้งหมด¹²¹ และมีการเพิ่มขึ้นตามตารางดังต่อไปนี้

ตาราง 3: ตารางเปรียบเทียบกลุ่มประชากรในแหลมมาลายูช่วงปลายศตวรรษที่ 19

รัฐ	ชาวมาเลย์		กลุ่มชนชาติอื่น ๆ (โดยส่วนใหญ่เป็นชาวจีน)		รวม
	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	
Perak	106,393	49.65%	107,861	50.35 %	214,254
Negri Sembilan	26,578	32.57%	55,014	61.43%	81,592
Kedah	166,716	77.65%	37,273	22.35%	203,989

ที่มา: Phan-Ngam Gothamasan. Some Aspects of The Political and Economic Systems of The Nineteen Century Northern Malay States: Kedah, Kelantan and Trengganu a Comparative view, p 147.

จากตารางจะแสดงให้เห็นว่าช่วงต้นศตวรรษที่ 19 เกาะนี้มีอัตราส่วนชาวมลายูมากกว่าชนชาติอื่นอยู่ถึงร้อยละ 77.65 จากประชากรทั้งหมด สอดคล้องกับทิศทางเศรษฐกิจที่เน้นการส่งออกข้าวเป็นรายได้หลัก

¹²⁰ บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษเช่าโพรวินซ์เวลสเลย์ในราคา 4000 เหรียญต่อเดือน

¹²¹ เอน.เจ. ไรอัน, การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์, 120.

เกะห้เป็นรัฐเกษตรกรรมมีลักษณะการเป็นสังคมเมืองค่อนข้างต่ำ เว้นแต่เมืองหลวงคือ โกตา เซตาร์ และเขตจังหวัดทางใต้ซึ่งเป็นที่ตั้งของกลุ่มชนชาติอื่น ๆ ที่อพยพเข้ามา มีสัดส่วนชาวจีนต่อชาวมลายูหนึ่งต่อสาม ซึ่งเป็นสัดส่วนเดียวกันกับยะโฮร์และปะลิส ในขณะที่ในอาณานิคมสเตรทส์ เซดเทิลเมนต์ และโพรวินซ์ เวลสเลย์มีประชากรจีนในเขตเมืองอยู่ที่สามต่อสี่ สังคมคนจีนในเขตเมืองส่วนใหญ่ของเกะห้กระจุกตัวอยู่ในสามเขตได้แก่ เขตโกตา เซตาร์ ตอนเหนือของรัฐ เขตคูลิม และกัวลา มุคา ตอนใต้ของรัฐ และยังมีชาวจีนในเขตอื่น ๆ เช่น เขตกูบังปาสุ เขตบันดาร์ บารู (Bandar Bahru) และเขตยัน (Yan) การกระจายตัวของชาวจีนในเขตต่าง ๆ นี้สอดคล้องกับลักษณะทางการค้ากล่าวคือการทำเหมืองและการปลูกต้นยางพารา

การศึกษาที่ผ่านมาพบว่า ปัจจัยที่ทำให้ชาวจีนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจในเกะห้เกิดจากโครงสร้างทางสังคมของเกะห้ที่แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ๆ ประกอบด้วย ชนชั้นสูง ได้แก่ กษัตริย์ เชื้อสายแห่งพระราชวงศ์ และขุนนาง ชนชั้นล่าง ได้แก่ ไพร่และทาส สภาพทางสังคมเช่นนี้ทำให้เกะห้ในช่วงพื้นตัวขาดกลุ่มชนชั้นกลางที่จะติดต่อค้าขายระหว่างหมู่บ้านระหว่างเขตแดนหรือแม้กระทั่งการค้าขายระหว่างรัฐกับรัฐ ผนวกกับวิสัยทัศน์เรื่องการค้าขายของคนพื้นเมืองเกะห้ ไม่มีวิสัยทัศน์เรื่องการค้าขาย ผนวกกับระบบไพร่ที่ไม่กระตุ้นให้เกิดการสร้างผลผลิตเพื่อเหลือเพื่อการค้าขาย เพราะผลผลิตส่วนต่างที่เกิดขึ้นจะถูกส่งเป็นภาษีให้ชนชั้นสูง

คนจีนที่เข้ามาจึงมีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ แบ่งออกได้ 2 กลุ่มได้แก่ กลุ่มนายทุน และกลุ่มแรงงาน ชาวจีนทั้งสองกลุ่มมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเกะห้ในบทบาทที่ต่างกันไป แต่มีส่วนเชื่อมโยงกันอย่างมากอย่าง โดยเฉพาะกลุ่มนายทุนที่จะรวมตัวกันในลักษณะกงสี กิจการของตระกูล หรือหุ้นส่วนบริษัท กลุ่มนายทุนที่มีอิทธิพลต่อเกะห้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ได้แก่ กลุ่มที่มาจากป็นังเข้ามาสร้างเครือข่ายในเกะห้ และกลุ่มคนจีนที่อยู่อาศัยในเกะห้อยู่แล้ว ซึ่งทั้งหมดก็ได้สร้างเครือข่ายและกลายเป็นผู้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของเกะห้ อย่างมีนัยสำคัญ

2. เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างคนจีนที่ปีนังและเกดะห์

คนจีนมีเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้าร่วมกัน ความสัมพันธ์นี้สามารถอธิบายได้จากเครือข่ายทางธุรกิจระหว่างกลุ่มคนจีนซึ่งเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของเกดะห์ กล่าวคือในศตวรรษที่ 19 ชาวจีนอพยพเข้ามายังโลกมลายูรวมทั้งเกดะห์ สาเหตุของการอพยพของชาวจีนคือการหลีกเลี่ยงจากความวุ่นวายทางการเมืองและภัยธรรมชาติในประเทศจีน ดังนั้นชาวจีนที่หนีความเดือนร้อนมา จึงมีความตั้งใจอยู่ประการหนึ่งคือหนีความยากจนในประเทศเพื่อไปยังจุดที่จะเป็นพ่อค้าผู้ประสบความสำเร็จ¹²²

สันนิษฐานว่า ชาวจีนในเกดะห์กลุ่มแรก ๆ นั้น เดิมทีเป็นชาวจีนที่เข้ามาตั้งรกรากอยู่ที่ปีนัง หลังจากนั้นจึงจะแพร่กระจายไปยังตั้งรกรากยังพื้นที่รอบ ๆ¹²³ สอดคล้องกับนโยบายของปีนังที่ต้องการเปิดการค้าเสรีเพื่อดึงดูดผู้คนให้เข้ามายังปีนัง สืบเนื่องเหตุการณ์ที่อังกฤษสามารถเช่าเกาะปีนังและตั้งสถานีการค้าไว้ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เป็นผลสำเร็จ

จากนโยบายที่ ฟรานซิส ไลต์ เห็นว่าการที่จะทำให้ปีนังประสบความสำเร็จได้ต้องทำให้เป็นเมืองท่าเสรี ไม่มีการเก็บภาษีทั้งขาเข้าและขาออก และสามารถจับจองที่ดินได้ตามใจชอบ ทั้งนี้เพราะต้องการดึงดูดการค้าจากชาวต่างชาติที่ผูกขาดการค้าในบริเวณนั้นอยู่ นโยบายดังกล่าวสามารถดึงดูดพ่อค้าหลายเชื้อชาติจากบริเวณรอบ ๆ โดยเฉพาะชาวจีนที่อาศัยทำการค้าอยู่ตามเมืองท่าต่าง ๆ ให้เข้ามาตั้งรกรากและลงทุนเป็นหลักแหล่ง รวมถึงชาวจีนจากเกดะห์ด้วย¹²⁴ ดังนั้นแล้วชาวจีนในเกดะห์และปีนังจึงอาจมีความสัมพันธ์ในเครือข่ายคนจีนด้วยกัน

ความสัมพันธ์นี้นับว่าเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ปีนังกลายเป็นแหล่งส่งออกที่สำคัญของเกดะห์ นายมีควาส์ ฟรอสต์ (Meadows Frost) ข้าหลวงสยามประจำรัฐมลายูตะวันตก ระบุในรายงานการค้าประจำปี 1906 ว่าข้าวปริมาณมหาศาลที่ส่งไปยังปีนังจำนวน 83,432 ปีกล

¹²² Ibid., 226.

¹²³ Sharom Ahmat, **Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923**, 6.

¹²⁴ เอน.เจ. ไรอัน, **การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์**, 80.

(pikuls)¹²⁵ หรือประมาณ 5,000 ตัน เทบจะทั้งหมดถูกส่งมาจากเกดะห์ คิดเป็นมูลค่าประมาณ 58,333 เหรียญ¹²⁶

พื้นที่สัมปทานข้าวสองแห่งที่ใหญ่ที่สุดได้แก่บริเวณ โกตา เซตาร์ตั้งอยู่ทางใต้ของเมืองหลวงของเกดะห์ พื้นที่สัมปทานปลูกข้าวที่ใหญ่ที่สุดในเกดะห์นี้สร้างรายได้สู่รัฐประมาณ 97,000 เหรียญต่อปี ระหว่างค.ศ. 1899 ถึง 1901 นอกจากโกตา เซตาร์แล้ว เกดะห์ยังมีพื้นที่ปลูกข้าวที่สำคัญแห่งอื่น เช่น กัวลา มุดา และ เมอร์บ็อก (Merbok) ซึ่งสร้างรายได้จากการปลูกข้าวปีละประมาณ 5,500 เหรียญ รายได้จากการค้าข้าวดังกล่าวยังมีได้รวมพื้นที่สัมปทานเล็ก ๆ อีกหลายแห่ง ซึ่งได้รวบรวมไว้ในตารางที่ 4 ต่อไปนี้

ตาราง 4: ข้อมูลการสัมปทานข้าวในเกดะห์ ระหว่าง ค.ศ. 1897-1901

วันที่ทำสัมปทาน	พื้นที่สัมปทาน	เจ้าของสัมปทาน	ระยะเวลาสัมปทาน	รายได้ต่อปี (ดอลลาร์สหรัฐ)
-/-1883 ถึง -/-1886	กัวลามุดา และเมอร์บ็อก	-	3 ปี	6,160
6/9/1898	กัวลามุดา และเมอร์บ็อก	Loke Pian	3 ปี	5,500
19/2/1899	โกตา เวตาร์, ซาลา (Sala), S. Daun, S. Limau และ ซิงกร์	Lim Kum Tong และ Loh Leng Kwee	6 ปี	94,000

¹²⁵ 1 ปิกุล ประมาณ 60.3 กิโลกรัม

¹²⁶ Sharom Ahmat, *Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923*, 19.

วันที่ทำสัมปทาน	พื้นที่สัมปทาน	เจ้าของสัมปทาน	ระยะเวลาสัมปทาน	รายได้ต่อปี (ดอลลาร์สหรัฐ)
12/11/1900	เมอร์บ็อก	Lee Ang และ	5 ปี	5,000
17/4/1901	โกตา เซตาร์ ถึง ซิงกีร์	Lim Hock Lim Loon Lan Chong	6 ปี	100,000

ที่มา: รวบรวมจาก Sharom Ahmat, Tradition and Change in a Malay State: The Economic and political Development of Kedah 1870-1923, 180.

นอกจากคนจีนที่ขยายตัวมาจากปีนังสู่เกาะหั่วช่วง ค.ศ. 1890-1900 เพื่อทำสัมปทานข้าวแล้ว มันสำปะหลัง ซึ่งถูกผูกขาดโดยชาวจีนและส่วนใหญ่ล้วนแต่เป็นเจ้าของเหมืองแร่และมองเห็นผลกำไรจากการปลูกมันสำปะหลังในพื้นที่ทำเหมืองของตน ดังนั้นการปลูกมันสำปะหลังจึงนิยมปลูกกันในเขต Kulim ซึ่งเป็นแหล่งทำเหมืองแร่ขนาดใหญ่ของรัฐ ต่อมา มันสำปะหลังนิยมปลูกร่วมกับพื้นที่อื่น ๆ เช่น มะพร้าว และต้นยาง ซึ่งอาจเป็นเหตุผลเดียวกันคือการสร้างประโยชน์สูงสุดจากพื้นที่นั้น ๆ โดยพื้นที่สัมปทานทั้ง 25 แห่งมีการปลูกมันสำปะหลังถึง 16 แห่ง ทั้งหมดอยู่ทางใต้ของเขตกัวลา มูดา เขตคูลิม และเขตเกรียน ซึ่งเป็นแหล่งทำเหมืองแร่และแหล่งอาศัยของคนจีน

มันสำปะหลังส่วนใหญ่ถูกแปรรูปเป็นแป้งสาบุก่อนจะถูกส่งออกและสิทธิในการเก็บภาษีนี้อยู่ในมือของกลุ่มเจ้าเก่าแก่คนจีนเป็นส่วนใหญ่ จะมีเพียงบางพื้นที่ในเขตคูลิมและเขตการางัน (Karangan) ที่ถูกถือครองโดยหวัน มัด ซามาน (Wan Mat Saman) ผู้ที่มีความดีความชอบจากการผลงานการขุดคลองและการตัดถนน¹²⁷

¹²⁷ Ibid., 21.

3. ดิบูกและฝิ่น กับการเติบโตทางเศรษฐกิจ

ดิบูกนับเป็นอีกหนึ่งสินค้าที่ตลาดโลกต้องการและเป็นทรัพยากรตามธรรมชาติที่มีอยู่จำนวนมากในเกาะหะห์ เช่นเดียวกับข้าว มลายูเป็นแหล่งทรัพยากรที่ขึ้นชื่อเรื่องดิบูกมาช้านาน ดิบูกพบได้มากบริเวณภาคตะวันออกของคาบสมุทร ในเกาะหะห์พบได้ตั้งแต่ทางตอนเหนือผ่านลงมาทางใต้บริเวณไทปิง (Taiping) และหุบเขากินตา (Kinta Valley) ด้วยเหตุนี้ชาวมลายูจึงคุ้นเคยกับดิบูกมาช้านาน แต่ไม่มีการผลิตอย่างจริงจัง เนื่องจากชาวมลายูมีอาชีพหลักคือการทำเกษตรและการประมง การขุดแร่ดิบูกเป็นเพียงการหารายได้เพิ่มเติมและมักทำช่วงสั้น ๆ หลังฤดูการเก็บเกี่ยว กรรมวิธีในการผลิตยังคงใช้พลั่วขุดแร่ดิบูก แยกแร่ออกจากดินโดยการใส่กระแสน้ำเชี่ยวในแม่น้ำพัดเอาหินกรวด ต่าง ๆ ให้ตกตะกอน แร่ดิบูกจึงลอยขึ้นมา¹²⁸

การเป็นแหล่งทรัพยากรเหมืองแร่ของเกาะหะห์สามารถดึงดูดคนจีนให้เข้ามาตั้งรกรากตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 19 คนจีนเหล่านี้กลายเป็นกำลังสำคัญในแง่ของแรงงานและดึงดูดเงินทุนมหาศาล ส่งผลให้เขตที่มีประชาชนเบาบางอย่างกุลิม เกรียน และ กัวลา มูตาได้กลายเป็นเมืองเศรษฐกิจ

ดังนั้นก่อนที่ชาวจีนจะเริ่มอพยพเข้ามายังเกาะหะห์ การผลิตดิบูกเกือบทั้งหมดอาจจะอยู่ในการผลิตของกลุ่มคนพื้นเมืองด้วยวิธีการดังที่กล่าวไป แต่จากกลางศตวรรษที่ 19 ความต้องการดิบูกในตลาดโลกที่เพิ่มสูงขึ้น การส่งออกดิบูกของเกาะหะห์จึงเชื่อมโยงกับตลาดต่างประเทศ จนทำให้ชาวจีนหันมาสนใจและเริ่มสำรวจดิบูกกันอย่างกว้างขวาง อีกทั้งในเขตดังกล่าวยังมีแม่น้ำต้น ๆ ที่เหมาะแก่การคมนาคมขนส่งอย่างมาก¹²⁹

จากตารางที่ 5 จะเห็นได้ว่า ก่อนการเข้ามาของคนจีน เกาะหะห์ผลิตดิบูกได้น้อยที่สุดในรัฐมลายู เนื่องจากเป็นเพราะว่าเกาะหะห์มีภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรกรรม โดยเฉพาะการปลูกข้าว ชาวเกาะหะห์จึงยึดอาชีพนี้เป็นหลักประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่เพิ่งยุติสงครามกับสยามและอยู่ในสภาวะการฟื้นฟูประเทศ ดังนั้น การผลิตอาหารเลี้ยงชีพจึงเป็นสิ่งจำเป็นมากกว่า

¹²⁸ วรณศิริ วัฒนอาภรณ์ชัย, "การสะสมทุนของชาวจีนในมลายู ค.ศ. 1819-1900," 51.

¹²⁹ Sharom Ahmat, *Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923*, 23.

การทำเหมืองแร่อันเป็นกิจกรรมที่เน้นใช้แรงงานจำนวนมากและยังไม่เหมาะสมแก่สภาพการณ์ของประเทศ ณ เวลานั้น

ตาราง 5: ประมาณการการขายดีบุกในรัฐมลายูช่วงต้นศตวรรษที่ 19

รัฐมลายูชายฝั่งตะวันตก	กิโลกรัม	รัฐมลายูชายฝั่งตะวันออก	กิโลกรัม
สุโหลงจุง	420,000	ปาหัง	60,000
เปรัก	450,000	เคมามานและตรังกานุ	420,000
เกดะห์	36,000	กลันตัน	180,000
สลังงอ	216,000	ปัตตานี	60,000
รวม	1,356,000	รวม	720,000

ที่มา: รวบรวมจาก Sharom Ahmat, Tradition and Change in a Malay State : The Economic and political Development of Kedah 1870-1923, 1983, 23.

ในทางตรงกันข้าม รัฐเประ สลังงอร์ และสุโหลง จุง เป็นรัฐที่สามารถผลิตดีบุกได้เป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ชาวจีนเริ่มแทรกซึมในอุตสาหกรรมเหมืองแร่ก่อนรัฐอื่น ๆ เริ่มตั้งแต่ปี 1840 ตลอดจนถึงปี 1870 พื้นที่การทำเหมืองแร่เริ่มขยายขอบเขตไปยังพื้นที่อื่น ๆ ในแหลมมลายู และจากงานเขียนของซารอม อาหมัด ได้ระบุถึงหลักฐานเกี่ยวกับชาวจีนว่าเข้ามาเปิดเหมืองดีบุกในเกดะห์ช่วงปี 1870 แต่หลักฐานอื่น ๆ เกี่ยวกับการทำเหมืองแร่ในเกดะห์ก็ยังมีไม่เพียงพอ¹³⁰ อาจเนื่องมาจากการกิจการเหมืองดีบุกส่วนใหญ่ไม่ได้ดำเนินการดูแลของคนพื้นเมือง และคนพื้นเมืองเองก็มิได้สนใจในการทำเหมืองแร่

เหตุผลสำคัญอีกประการที่ทำให้เกดะห์ผลิตดีบุกได้น้อยคือ การขาดการสนับสนุนจากราชสำนักเกดะห์ กล่าวคือ ในช่วงปี 1830 ที่ดีบุกเริ่มกลายเป็นที่ต้องการของตลาด ช่วงเวลาเดียวกันนั้นเกดะห์อยู่ในภาวะสงคราม และยังขาดช่องทางการคมนาคมที่เหมาะสมกับการผลิตดีบุก ซึ่งมีน้ำหนักมากทำให้ชาวจีนจากรัฐอื่น ๆ รวมถึงปีนังไม่กล้าที่จะเข้ามาลงทุน

¹³⁰ Ibid., 24.

นอกเหนือไปกว่านั้นการบริหารจัดการของรัฐไม่ได้มองว่าตึกเป็นแหล่งรายได้สำคัญของประเทศ ต่างกับรัฐมลายูในการดูแลของอังกฤษที่พยายามดึงผู้คนจีนให้เข้ามาตั้งบริษัททำตึก ตัวอย่างเช่น ในปี 1853 อังกฤษยกเลิกภาษีส่งออกตึกทั้งหมด ในทางกลับกัน การทำเหมืองแร่ในเกาะก็กลับเปิดประมูลสัมปทานเพื่อเรียกเก็บภาษี¹³¹

ภาพรวมของกิจการตึกในเกาะที่ตลอดกลางศตวรรษที่ 19 ถึง ช่วงปี 1870 ยังไม่ได้ได้รับความนิยมนัก แต่มีคำกล่าวของ นายฮาร์ท (G.C. Hart) ปรีกษาทางการเงินของเกาะที่ กล่าวถึงสถานการณ์ตึกว่า “ในเขต กุลิม และ กัวลาลุมดา การทำเหมืองตึกได้เฟื่องฟูมาหลายปีแล้ว บางคนอาจจะมีฐานะร่ำรวยจากการทำตึกก็อาจเป็นไปได้”¹³² คำกล่าวของนายฮาร์ท ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของตึก เนื่องจากนายฮาร์ท เข้ามาเป็นที่ปรึกษาทางการเงินให้เกาะโดยเป็นข้อตกลงกันระหว่างสยามและอังกฤษ ทำให้เขาเข้าใจและรับรู้ถึงบริบทโลกภายนอกและความเคลื่อนไหวของตลาดได้เป็นอย่างดี

แม้ว่าในช่วงแรกนั้นราคาของตึกจะไม่สูงมากแต่ชาวจีนก็ได้สัมปทานตึกและเปิดโรงงานเหมืองแร่เอง ซึ่งผู้ที่ได้สัมปทานขี้ว ตึก และอื่น ๆ นั้น มักจะเป็นชาวจีน ดังจะเห็นในตารางที่ 6 ต่อไปนี้

ตาราง 6: รายได้จากการประมูลภาษีขี้วและตึกในเกาะที่ ระหว่างค.ศ. 1897-1901

วัน/เดือน/ปีที่สัมปทาน	รายชื่อภาษี	เจ้าของสัมปทาน	มูลค่าต่อปี (\$)
-./-/1879	ฝืนและยาสูบ	Lim Kai Chuan และ Lim Cheng	125,000
3/4/1900	”	Kian	212,400
		”	
21/5/1897	ภาษีบ่อนพนัน	Lim Lan Jak	15,000
1/6/1897	”	Cheng Kian	25,000

¹³¹ Ibid.

¹³² Ibid.

วัน/เดือน/ปีที่ สัมปทาน	รายชื่อภาษี	เจ้าของสัมปทาน	มูลค่าต่อ ปี (\$)
10/2/1898	”	Loh Leng Kwee	2,400
17/2/1898	”	Goh Boon Keng	12,500
20/4/1899	”	Lim Kum Tong	21,000
-	”	Cheng Kian	250
14/1/1900	”	Goh Boon Keng	23,000
1/6/1900	”	Cheng Kian	600
27/11/1900	”	Lim Kum Tong	30,000
20/1/1897	ภาษีตีบุก	Lee Poh	6,050
22/7/1898	”	Cheng Kian	7,200
24/11/1898	”	Loo Lan Chong	7,000
24/11/1898	”	Loo Lan Chong	5,000
10/4/1900	”	Loo Lan Chong	3,000
10/4/1900	”	Loo Lan Chong	5,000

ที่มา: Sharom Ahmat, Tradition and Change in a Malay State : The Economic and political Development of Kedah 1870-1923, 180-182.

จากตารางจะพบว่าคนจีนเป็นผู้สัมปทานสินค้าที่สำคัญ ทำให้รายสูงทั้งหมด และจากข้อมูลยังชี้ให้เห็นว่าตีบุกมีมูลค่าต่อปีน้อยกว่าเมื่อเทียบกับข้าว ซึ่งเป็นสินค้าส่งออก แต่มีสัมปทานหนึ่งที่น่าสังเกตคือ ผืน เป็นภาษีที่สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรมากที่สุด เนื่องจากโดยทั่วไปแล้วการทำเหมืองตีบุกอาจต้องบุกเบิกที่ทุรกันดารและเมื่อมีการบุกเบิกเส้นทางใหม่เพื่อขุดเหมืองแร่สิ่งที่จำเป็นคือการใช้แรงงานชาวจีน และเนื่องด้วยการทำเหมืองจำเป็นต้องใช้พลกำลังมาก ผืนจึงกลายเป็นสิ่งที่ช่วยผ่อนคลายจากการใช้แรงงานหนัก

การขาดแคลนฝิ่นในเกาะหัดือเป็นสิ่งที่น่ากังวลต่อเศรษฐกิจของเกาะหัดือในช่วงปีช่วง 1890 โดยเฉพาะในเขตคูลิมซึ่งเป็นแหล่งเหมืองดีบุกขนาดใหญ่ของรัฐ สภาพวะการขาดแคลนฝิ่นส่งผลให้กุลิชาวจีนเกิดอาการลงแดง ตามมาด้วยการปฏิเสธที่จะทำงาน ดังที่กล่าวไว้ว่าแรงงานจีนเป็นกำลังสำคัญของเกาะหัดือ การปฏิเสธที่จะทำงานของกลุ่มแรงงานจีนมีผลกระทบต่อรายได้รัฐโดยตรง สะท้อนให้เห็นผ่านความกังวลของสุลต่านอับดุล ฮามิด ฮาลิม ซาห์ (ครองราชย์ ค.ศ. 1881-1943) จากพระราชสาส์นที่พระองค์มีถึงสมาชิกสภาท้องถิ่นแห่งปีนังใน ค.ศ.1892 เพื่อร้องขอให้เพิ่มจำนวนการขายฝิ่นให้เกาะหัดือจาก 3 เป็น 6 หีบ ต่อเดือน เมื่อสมาชิกสภาท้องถิ่นแห่งปีนังปฏิเสธข้อเรียกร้องดังกล่าว พระองค์จึงมีพระราชสาส์นไปยังข้าหลวงสิงคโปร์เพื่อให้พิจารณาการปฏิเสธของปีนังอีกครั้ง¹³³ หลักฐานนี้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงที่ว่า นอกจากชาวจีนจะเป็นกลุ่มคนที่ใช้แรงงานในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจแล้วยังเป็นกลุ่มผู้บริโภครวมใหญ่ของรัฐอีกด้วย โดยเฉพาะฝิ่น

นอกจากฝิ่นจะเป็นสินค้าสำคัญของรัฐ ทั้งในแง่ของการส่งออกและการบริโภคแล้ว ความต้องการของฝิ่นที่มาก ทำให้เกิดการค้าที่ใต้ก่าโรงงาน ส่งผลให้เกิดการค้าฝิ่นเถื่อนเกิดขึ้นมากในเกาะหัดือ รัฐบาลอาณานิคมสเตอร์ทส์ เซดเทิลเมนต์ได้รับข้อร้องเรียนจากคนจีนในการดูแลของอังกฤษเกี่ยวกับผลประกอบการที่ขาดทุนของสัมปทานฝิ่นอันเนื่องมาจากการเกิดการค้าฝิ่นผิดกฎหมาย โดยเฉพาะในเกาะหัดือ ปัญหานี้ถูกร้องเรียนไปยังสุลต่านแห่งเกาะหัดือเพื่อให้ลงนามแก้ปัญหา ดังกล่าว

อังกฤษต้องการให้สัมปทานฝิ่นสามแห่งของเกาะหัดือ ได้แก่ ฝิ่นที่เกาะลังกาวิ คูลิม, กัวลามุดา, สุไหง ดาอัน (Sungei Daun) และ บากัน ซามาห์ (Bagan Samah) อยู่ในการควบคุมดูแลของอังกฤษ สุลต่านเกรงว่าการให้อังกฤษดูแลฝิ่นที่สัมปทานโดยมิได้รับการเห็นชอบจากสยามอาจนำมาสู่ปัญหาได้ในภายหลัง ซึ่งอันที่จริงแล้วสยามให้อิสระในการจัดการตนเองด้านเศรษฐกิจกับเกาะหัดือมาก เพราะสยามเองก็ตระหนักถึงการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของเกาะหัดือมากเกินไปจนนำไปสู่การเกิดการต่อต้านจากชาวเกาะหัดือ มีบางทีสยามจะขอให้ส่งรายงานวิธีการเก็บภาษีและจำนวนโรงสูบฝิ่นในเกาะหัดือ แต่โดยรวมแล้วสยามให้อิสระทางด้านเศรษฐกิจแก่เกาะหัดืออยู่มาก¹³⁴

¹³³ Wu Xiao An, *Chinese Business in the Making of a Malay State, 1882-1941: Kedah and Penang*, 37.

¹³⁴ Sharom Ahmat, "Kedah-Siam Relations, 1821-1905," 102.

ดังนั้นการปฏิเสธข้อเสนอดังกล่าวอาจเป็นไปได้ทั้งการเกรงกลัวอิทธิพลสยามและการเสียผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจของเกาะเองด้วย

ทั้งนี้ ปัญหาดังกล่าวยังมีได้แก่ไข กระทั่งนายแมกเวลล์ (Maxx Well) สมาชิกสภาท้องถิ่นปีนัง ได้เสนอข้อตกลงไปยังสุลต่านเพื่อขอความเห็นชอบในการสร้างเครือข่ายสัมปทานฝืนเกาะและปีนัง กล่าวคือ ให้ถือเอาปีนังและเกาะที่เป็นพื้นที่สัมปทานร่วมกัน โดยให้จัดการเปิดประมูลพร้อมกันที่ปีนัง ผู้ที่ชนะการประมูลจะมีสิทธิในสัมปทานฝืนทั้งเกาะและปีนัง

อย่างไรก็ตาม สุลต่านยื่นข้อเสนอ¹³⁵ ส่งผลให้รายได้จากการขึ้นประมูลลดน้อยลง เนื่องจากไม่มีผู้ประมูลใดมีเงินมากพอที่จะเช่าสัมปทานพื้นที่ขนาดใหญ่ เช่นนี้ มีเพียงบริษัทขนาดใหญ่เท่านั้นที่มีเม็ดเงินมากพอ ส่งผลให้ไม่เกิดการแข่งขันต่อราคาประมูล โดยการประมูลดังกล่าวได้ถูกจัดขึ้นที่ปีนัง (ปกติจัดขึ้นที่ อลอร์ สตาร์) ระยะเวลาสัมปทานเฉลี่ยอยู่ที่ 4 ปี ต่อหนึ่งสัญญา โดยผู้ประมูลต้องลงนามในสัญญาที่เรียกว่า Surat Kechil ในสัญญาจะระบุเงื่อนไขสำคัญไว้สามข้อ¹³⁶ ได้แก่

1. ผู้ได้สัมปทานต้องจ่ายค่ามัดจำล่วงหน้า 6 เดือน หรือผู้สัมปทานบางรายยอมที่จะจ่ายวางเงินมัดจำเป็นรายปี หรือตลอดอายุสัญญา ซึ่งเงินมัดจำดังกล่าวจะถูกทยอยจ่ายคืนให้แก่ผู้ประมูลทุก ๆ เดือน
2. ผู้ถือสัมปทานต้องยอมรับและไม่ละเมิดอัตราภาษีที่กำหนดซึ่งกำหนดไว้เมื่อเรียกเก็บภาษีสินค้าและบริการ
3. ผู้สัมปทานต้องจ่ายค่าเช่าทุกเดือน กรณีที่ค้างค่าเช่าเกิน 2 เดือนจะถูกยึดเงินมัดจำหรือถูกยึดทรัพย์สิน และสุลต่านมีสิทธิในการปล่อยเช่าสัมปทานดังกล่าวแก่ผู้ประมูลรายอื่นต่อ

ในช่วงปี 1895 – 1905 สัมปทานสำคัญในเกาะคือ ฝืนและยาสูบ ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้แก่ผู้ถือสิทธิถึงปีละ 250,000 เหรียญ ต่อปี ดังนั้น ฝืนจึงมีการกำหนดกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดกว่าภาษีอื่น ๆ เช่น การจำหน่ายฝืนต้องถูกควบคุม โดยผู้มีสิทธิในการขายจะต้องเป็นร้านที่มีใบอนุญาตเท่านั้น ราคาฝืนถูกกำหนดโดยรัฐ แต่จะมีราคาพิเศษเมื่อขายให้กับกับกลุ่มแรงงาน

¹³⁵ Wu Xiao An, *Chinese Business in The Making of a Malay State, 1882-1941*, 37.

¹³⁶ Sharom Ahmat, *Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923*, 27.

เกษตรกรรมที่มี 20 คนขึ้นไป และกลุ่มแรงงานเหมืองแร่ที่มี 50 คนขึ้นไป หากฝ่าฝืนกฎดังกล่าวจะ ถูกปรับเป็นเงิน 2,000 เหรียญ

นอกจากนี้ยังมีเพียงผู้ถือสัมปทานเท่านั้นที่มีสิทธิ์ในการนำเข้าฝิ่นจากปีนัง ผู้ที่ไม่มี ใบอนุญาตหากถูกจับได้จะต้องจ่ายค่าปรับเท่ากับค่าเช่า 1 เดือนซึ่งค่าปรับดังกล่าวจะถูกแบ่งกัน ระหว่างสุลต่านและผู้ถือสัมปทานพื้นที่นั้น ๆ¹³⁷

ผลกำไรที่ดีของสัมปทานฝิ่นและยาสูบสร้างรายได้แก่เกาะอย่างมหาศาล แต่ก็สร้าง ปัญหาให้เกาะเหมือนกัน ดังที่กล่าวไปถึงการลักลอบค้าฝิ่นเถื่อน สุลต่านต้องรับมือกับการแก้ปัญหา ดังกล่าวเพื่อไม่ให้ปัญหานำไปสู่การแทรกแซงจากอังกฤษอีก ดังปรากฏในบันทึกโต้ตอบของ สุลต่าน (Sultan's Letter book) มีรายงานที่ร้องเรียนจากที่ปรึกษารัฐบาลอาณานิคมประจำปีนังใน เรื่องปัญหาการเกิดสัมปทานฝิ่นผิดกฎหมายที่อยู่บริเวณโพรวินซ์ เวลสเลย์¹³⁸

ในทุกกรณีที่เกิดการร้องเรียน สุลต่านทรงมิได้นิ่งนอนใจ รับสั่งให้หัวหน้าเขตแดน ใน แต่ละพื้นที่เพื่อไต่สวน แต่ท้ายที่สุดแล้วปัญหาการลักลอบนำเข้าฝิ่นก็ยังมิได้ถูกแก้ไขให้ลุล่วง ดังจะ เห็นได้จากข้อเรียกร้องของเจ้าสัมปทานฝิ่นในปีนังที่มีไปยังนาย คินเนอร์เลส์ (Kynnersley) สมาชิก สภาท้องถิ่นแห่งปีนัง และกงสุลอังกฤษประจำรัฐมาเลย์ตะวันออกของสยามมีการระบุว่า “การขอ ส่งออกฝิ่นจากปีนังไปยังรัฐหรือจังหวัดทั้งหมดภายใต้การปกครองของสยามจะต้องผ่านสภาสยาม ในปีนังก่อนแล้วจึงส่งไปยังกรมเจ้าท่าเพื่อขออนุญาต” ซึ่งวิธีนี้จะเป็นการจดบันทึกปริมาณของฝิ่น ที่ส่งออกไปยังพื้นที่ต่าง ๆ

แต่ในกรณีของเกาะนั้นเจ้าสัมปทานฝิ่นเป็นนายหน้าที่อาศัยอยู่ปีนัง การส่งออกฝิ่น จึงไม่ได้ผ่านสถานกงสุลสยามและจึงไม่มีการบันทึกปริมาณการส่งออก ดังนั้นฝิ่นที่จะถูกส่งออก ไปเกาะหัมกถูกเคลื่อนย้ายโดยผิดกฎหมายไปยังท่าเรืออื่น ๆ ดังนั้นนาย คินเนอร์เลส์ จึงมีสาส์นถึง สุลต่านเพื่อขอให้ฝิ่นจากเกาะทั้งหมดต้องถูกตรวจสอบจากกงสุลสยามในปีนัง เช่นเดียวกับที่ทำ จังหวัดอื่นของสยาม¹³⁹

¹³⁷ Ibid., 28.

¹³⁸ ตามข้อตกลงห้ามเกิดสัมปทานฝิ่นผิดกฎหมายในระยะ 2 ไมล์รอบโพรวินซ์ เวลสเลย์

¹³⁹ Sharom Ahmat, *Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923*, 29.

จากการข้อตกลงสัมปทานฝิ่นดังกล่าวทำให้เกิดการร่วมมือกันระหว่างนายทุนจีนใน
เกดะห์ และกลุ่มนายทุนจีนปีนัง ดังที่ได้อธิบายถึงขอบเขตพื้นที่การประมุลที่ใหญ่ขึ้น จึงมีเพียงผู้
ประมุลรายใหญ่เท่านั้นที่สามารถทำภาษีฝิ่นในเกดะห์ได้ โดยทั้งสองตระกูลต่างมีผู้สนับสนุนอยู่
เบื้องหลัง ดังต่อไปนี้

1. ชุง เชน เกียน (Choong Cheng Kean) เป็นนายทุนจีนที่อยู่ในเกดะห์ มีบทบาทสำคัญ
ในเกดะห์ช่วงปี 1890 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 อพยพมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงปี 1870 อาศัยอยู่
ที่สิงคโปร์ก่อนที่จะย้ายมาอยู่ทางภาคใต้ของสยามในฐานะผู้ช่วยเจ้าแก้ว ชุง เชน เกียนย้ายมาอยู่ที่ เก
ดะห์ประมาณปี 1881 อาศัยอยู่กับพ่อเลี้ยงที่ทำงานอยู่ในราชสำนักเกดะห์และแต่งงานกับ ลิม เก็ก กี้
(Lim Gek Kee) หญิงชาวจีนฐานะร่ำรวยที่อาศัยอยู่ อดอร์ สตาร์¹⁴⁰ จากจุดนี้ทำให้ทราบได้ว่า ชุง เชน
เกียน มีความสัมพันธ์กับตระกูลลิม (Lim) ในฐานะเขย

ชุง เชน เกียนเข้าทำงานเป็นเสมียน นายจ้างของเขาเป็นพระสหายคนสนิทกับ ตนกู อับ
ดุล ซาอิซ¹⁴¹ พระอนุชาของสุลต่าน ซึ่งทั้งสองต่างพบประมุขยุคและดื่มสังสรรค์กันเสมอ ทำให้ชุง
เชน เกียนมีโอกาสได้พบกับตูกู ซาอิซอยู่บ่อยครั้ง และพระองค์เอย่ปากชมชุง เชน เกียนว่าเป็นผู้ที่
ทำงานเก่ง และยังตรัสด้วยว่าหากมีอะไรให้ช่วยเหลือขอแจ้งบอกพระองค์

ไม่นานนักชุง เชน เกียนถูกปลดออกจากงานเสมียนเนื่องจากเขาทำผิดธรรมเนียม
บางอย่าง ตนกูซาอิซว่าจ้างเขาให้มาทำงานในวังของพระองค์ ซึ่งต่อมาพระองค์ทรงเห็นว่าชุง เชน
เกียนมีความชำนาญด้านงานเสมียนจึงโปรดให้ดูแลพระคลังส่วนพระองค์เป็นระยะเวลา 2 ปีก่อน
พระองค์จะมอบทุนทรัพย์แก่ชุง เชน เกียนเพื่อเริ่มต้นทำธุรกิจ ซึ่งเขาก็สามารถทำได้จนประสบ
ความสำเร็จ

ศักยภาพทางด้านการค้านี้ทำให้พระองค์ทรงมอบหน้าที่ให้ชุง เชน เกียนดูแลการ
ผูกขาดฝิ่นและบ่อนพนัน¹⁴² และยิ่งไปกว่านั้นเขายัง มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเป็นตัวแทนของเก

¹⁴⁰ Wu Xiao An, *Chinese Business in the Making of a Malay State, 1882-1941: Kedah and Penang*, 45-46.

¹⁴¹ พระองค์ทรงเป็นผู้มีบทบาททางด้านการค้าของเกดะห์ในช่วง 1890 ซึ่งต่อมาพระองค์ทรงเป็น
ผู้ว่าราชการแทนสุลต่านอับดุล ฮามิด ฮาลิม ซาร์ ที่ 2 (1881-1943) ในปี 1885.

¹⁴² Wu Xiao An, *Chinese Business in the Making of a Malay State, 1882-1941: Kedah and Penang*, 49.

คะห้ในการสร้างเครือข่ายระหว่างปีนังกับเกาะห้ คนจีนกับคนมลายู และชาวจีนในเกาะห้กับชาว
จีนในปีนัง นอกจากนี้ ตระกูลซุงยังเข้ามามีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจเกาะห้เพราะซุง เชนง เขียนเข้ามาทำ
หน้าที่เปรียบเสมือนผู้จัดการส่วนตัวของสุลต่าน กล่าวคือมีหน้าที่สำคัญเป็นผู้เจรจากับกงสุลสยาม
ที่ปีนังหรือแม้กระทั่งกงสุลอังกฤษ เป็นเหรียญกษาปณ์ของสุลต่าน ทำหน้าที่ชำระค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของ
สุลต่าน รวมถึงจ่ายเงินเดือนให้กับพระญาติและหัวหน้าเขตแดนต่าง ๆ เช่นปี 1892 สุลต่านรับสั่งให้
ซุง เชนง เขียนจัดการหนี้สินของตนกูราห์มานจำนวน 600 เหรียญ และในปี 1895 ทรงรับสั่งให้เขา
จ่ายค่าทำความสะอาดแม่น้ำเกอเรียน (Kerian) แก่สยาม นอกจากนี้เขายังมีหน้าที่ดูแลเรื่องการกู้เงิน
และเป็นหุ้นส่วนทางธุรกิจกับสุลต่านอีกด้วย

ซุง เชนง เขียนจึงเปรียบเสมือนตัวแทนของราชสำนักเกาะห้ในการสร้างความสัมพันธ์
ทางเครือข่ายเศรษฐกิจดังกล่าว การที่สุลต่านให้ความไว้วางใจในตัวเขา เนื่องจากในเกาะห้มีกลุ่ม
นายทุนจีนที่ถือสัมปทานภาษีอยู่มาก รวมถึงกลุ่มคนจีนที่อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ (British
subject) ซึ่งพระองค์ไม่สามารถควบคุมได้

2. ลิม เลง เชียก (Lim Leng Cheak) เป็นอีกหนึ่งชาวจีนผู้บุกเบิกธุรกิจการค้าข้าว มัน
สำปะหลัง และการทำเหมืองทางตอนเหนือของเกาะห้ในช่วงปี 1880-1890 ซึ่งภายหลังมีความ
ใกล้ชิดสนิทสนมกับสุลต่าน ถึงขั้นที่ได้รับกรรมสิทธิ์สัมปทานผูกขาดการค้าข้าวและส่งออกขายเป็น
เวลาถึง 20 ปี ลิม เลง เชียกเป็นเจ้าของนายอากรที่สำคัญคนหนึ่งในปีนัง มีเครือข่ายธุรกิจอยู่ทั่วทั้ง
แหลมมลายูตลอดจนเกาะสุมาตรา สัมปทานที่สร้างรายได้ให้กับลิมส่วนใหญ่มาจากการทำเหมือง
และการคมนาคม

ในส่วนของเกาะห้ นั้น สัมปทานส่วนใหญ่ของลิมอยู่ในเขตภูมิมทางตอนใต้ของเกาะห้
ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสัมปทานฝิ่นและดีบุก¹⁴³ ในส่วนนี้จะเห็นได้ว่าแต่ละตระกูลสามารถสร้างเครือข่าย
ธุรกิจไปได้ในหลากหลายพื้นที่ซึ่งเกิดเป็นข้อคำถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการธุรกิจของกลุ่ม
นายทุนจีน โดย วู เชียว อัน, Chinese Business in The Making of a Malay State, 1882-1941 ได้
อธิบายถึงการสร้างตัวแทนทางธุรกิจในกรณีของตระกูลลิม โดยการสร้างเครือข่ายทำธุรกิจในเกาะ
คะห้ผ่านนาย ชุย ซอ เยียน (Chui Cheoh Yuen) ซึ่งเป็นหัวหน้าชาวจีนและหัวหน้าอั้งยี่ในเกาะห้

¹⁴³ Ibid., 43.

หลังจากที่สุตตันอับดุล ฮามิดตกลงรับเงื่อนไขของรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษในการให้สัมปทานประมุขฝิ่นของปีนังและเกดะห์รวมกันในค.ศ. 1895 เพื่อแก้ปัญหาการค้าฝิ่นผิดกฎหมาย ปรากฏว่ากลุ่มนายทุนจีนรายใหญ่ที่ทรงอิทธิพลต่อเศรษฐกิจเกดะห์เหลือเพียงตระกูลซุง และตระกูลลิ้ม ดังจะเห็นได้จากตารางที่ 7 และ ตารางที่ 8 ต่อไปนี้

ตาราง 7: รายนามเจ้าภาษีฝิ่น ระหว่างค.ศ. 1895 -1909

ปีที่สัมปทาน	ค่าสัมปทานรายปี (เหรียญ)	ชื่อผู้สัมปทาน
1892-1894	44,000	Chew Sin Yong Choong Cheng Kean
1895-1897	103,000	Gan Hong Kee Choong Cheng Kean
1898-1900	125,000	Lim Kek Chuan Choong Cheng Kean
1901-1903	212,400	Lim Kek Chuan Choong Cheng Kean
1904-1906	561,000	Lim Kek Chuan Choong Cheng Kean
1907-1909	462,000	Lim Kek Chuan Choong Cheng Kean

ที่มา: Wu Xiao An, Chinese Business in The Making of a Malay State, 1882-1941, p87.

ตาราง 8: สัมปทานในเคดะห์ภายใต้กรรมสิทธิ์ของ Choong Cheng Kean
รวมถึงสัมปทานฝืนที่ร่วมกับ Lim Kek Chuan

ประเภท สัมปทาน	พื้นที่สัมปทาน	ระยะเวลา		ช่วงปี	ค่าเช่ารายปี (เหรียญ)
		ปี	เดือน		
ฝืน	ทั้งรัฐ	3	1	1898-1900	125,000
ฝืน	ทั้งรัฐ	3	0	1901-1903	212,400
ฝืน	ทั้งรัฐ	3	1	1904-1906	561,000
ฝืน	ทั้งรัฐ	3	0	1907-1909	462,000
บ่อนพ่น	โกตา เซตาร์	6	0	1897-1903	25,000
บ่อนพ่น	ซาลา	4	9	-	250
บ่อนพ่น	ซิงกีร์	4	1	1900-1904	600
ดื่บูก	กูลิม, บันดาร์,	5	0	1898-1903	7,200
มันสำปะหลัง	กูลิม, การากัน (Karagan)	6	0	1900-1906	7,000
หมู	โกตา เซตาร์	3	0	1900-1903	2,100
ภาษีศุลกากร	โกตา เซตาร์	6	0	1908-1914	46,000
โรงรับจำนำ	โกตา เซตาร์	6	0	1908-1914	8,000
สัตว์ปีกและปลา	ลังกาวิ	6	0	1904-1910	7,000
ภาษีส่งออก	ลังกาวิ	-	-	-	-
ภาษีศุลกากร	กัวลาลุมดา, เมอร์บีอก	2	7	1908-1911	19,000
โรงรับจำนำ	กัวลาลุมดา, เมอร์บีอก	6	0	1908-1914	1,000
บ่อนพ่น	กัวลาลุมดา, เมอร์บีอก	2	2	1908-1910	34,000
เหล้า	กัวลาลุมดา, เมอร์บีอก	2	2	1908-1910	10,000
โรงรับจำนำ	กูลิม	6	0	1909-1915	2,000
ภาษีส่งออกมัน สำปะหลัง	กัวลาลุมดา, เมอร์บีอก	2	7	1908-1911	7,000

ที่มา: Wu Xiao An, Chinese Business in The Making of a Malay State, 1882-1941,

อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มนายทุนจีนทั้งสองตระกูลต่างถือกรรมสิทธิ์สัมปทานในเคหะหีในสินค้าทุกเกือบทุกประเภท หรือแม้แต่เจ้าของกรรมสิทธิ์สัมปทานอื่น ๆ ที่มีใช้คนสองของตระกูลนี้ก็ล้วนแต่อยู่ในการดูแลของเครือข่ายระบบกงสีของทั้งสองตระกูลทั้งสิ้น

การใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยผ่านนายทุนจีนของเคหะหีไม่เพียงแต่จะไม่ต้องบริหารจัดการทรัพยากรเองแล้ว นายทุนจีนยังควบคุมกลไกการผลิตหลายประการดังนี้

1. ควบคุมแรงงานหรือก๊อปปี้เงิน ก๊อปปี้เงินถือว่าเป็นกลุ่มแรงงานสำคัญในการทำสัมปทานทุกประเภท โดยเฉพาะการทำเหมืองดีบุก และการเกษตรเพาะปลูกขนาดใหญ่ ชาวจีนที่อพยพเข้ามา มักมีค่าโดยสารเป็นทุนอยู่แล้ว แต่ด้วยความต้องการแรงงานที่มีเพิ่มขึ้น ผนวกกับคนพื้นเมืองที่มีภาระในระบบไพร่ ทำให้นายทุนต้องเกณฑ์แรงงาน โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอาณานิคมสตรีทส์ เซตเทิลเมนต์ ณ เวลานั้น ก๊อปปี้เงินเหล่านี้สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภทคือ ประเภทแรงไม่มีทุน ก๊อปปี้เงินนี้เดินทางมาขายแรงงานด้วยวิธีใช้ตัวสินเชื่อ ซึ่งต้องทำงานให้กับนายจ้างเพื่อแลกกับค่าโดยสารเป็นระยะเวลาตามข้อตกลง โดยการทำงานในช่วงระยะเวลาดังกล่าวจะไม่ได้รับเงินเดือน เพียงแต่ได้รับค่าอาหาร หรือเบี้ยเลี้ยงเล็ก ๆ น้อยเพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัว รวมถึงซื้อยาสูบ ก๊อปปี้เงินนี้เป็นกลุ่มที่สร้างผลประโยชน์แก่เหล่านายทุนเพราะเป็นแรงงานราคาถูกและยังสามารถควบคุมรายจ่ายของก๊อปปี้เงินได้ด้วยสัญญาตัวสินเชื่อ ก๊อปปี้ประเภทคือ กลุ่มแรงงานเสรีซึ่งมีอิสระในการเลือกทำงานกับนายจ้างใด ๆ ก็ได้

2. ระบบเจ้าภีนาชอกร หรือการสัมปทานเป็นการรักษาผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างรัฐกับเจ้าภีนั้น ๆ ในการหาผลประโยชน์จากก๊อปปี้ที่ไร้แรงงาน ระบบนี้ทำให้นายทุนกลายเป็นผู้มีอำนาจมากเนื่องจากสามารถคุมกำลังคนได้ และยังสามารถขายสินค้าที่ตนเองถือกรรมสิทธิ์อยู่ให้กับแรงงานได้อีกด้วย ในช่วงที่อุตสาหกรรมเหมืองแร่เฟื่องฟู เคหะหีได้ทำการประมูลภาษีสินค้าต่าง ๆ ที่บริการแรงงานจีนเหล่านี้ได้เช่น ฝิ่น สุรา บ่อนพนัน โรงรับจำนำ ไปจนถึงโรงโสเภณี ทั้งนี้อาจจะเป็นกลยุทธ์ให้ก๊อปปี้มอมเมาในอบายมุข เพื่อใช้บริการสัมปทานของตนเองการใช้วิธีเช่นนี้ทำให้มีเงินหมุนเวียนอยู่ในระบบ สร้างผลประโยชน์แก่เจ้าสัมปทานทำให้อีกเป็น

หนี้สิน และจ่ายมิใช่แรงงานเพื่อกลับมาเสพสิ่งมัวเมาต่อไป ลักษณะเช่นนี้มีได้เกิดขึ้นกับเพียงกฐีเหมืองดิบุกเท่านั้น แต่ยังพบในเขตเพาะปลูกขนาดใหญ่หลายพื้นที่¹⁴⁴

3. สมาคมลับ หรืออั้งยี่ ระบบนี้จะมีกะปิตันเป็นผู้นำสมาคม มีหน้าที่ควบคุมความเป็นอยู่ของคนจีนในทุก ๆ สายอาชีพ ผู้นำท้องถิ่นมาเลยส่วนแต่มีส่วนในการส่งเสริมสร้างอำนาจและความมั่นคงให้แก่กะปิตันเนื่องจากเป็นแหล่งแรงงานชั้นดี โดยปกติแล้วกฐีเงินที่อพยพเข้ามาใหม่จะถูกบังคับหรือเต็มใจให้เป็นสมาชิกสมาคมลับเพื่อแรกกับการคุ้มครองและแรกกับที่อยู่อาศัยซึ่งจะมีค่าธรรมเนียมค่าที่พักหรือมีการเรียไรอุดหนุนสมาคม

กล่าวโดยสรุป การขับเคลื่อนเศรษฐกิจเคคะหันนอกจากข่าวที่สร้างรายได้ให้กับเคคะหันอย่างมากแล้ว ดิบุกยังเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของรัฐ ผลของการเข้ามาของชาวจีนในการทำเหมืองดิบุก ทำให้เกิดการประมูลภาษีอื่น ๆ ที่สร้างรายได้ให้แก่เคคะหัน อีกหลายประการเช่น ภาษีฝิ่น และภาษีบ่อนพนัน เมื่อมองในภาพรวมแล้วเคคะหันสามารถใช้ประโยชน์จากระบบเจ้าภาษี-นายอากรสัมปทานได้ค่อนข้างดีและเป็นวิธีที่ได้รับเม็ดเงินที่ง่ายเพราะไม่จำเป็นต้องมีระบบการบริหารที่ยุงยากนัก สำหรับเชื้อสายพระราชวงศ์ที่มีที่ดินก็ไม่ต้องเผชิญกับความเสื่องราคาสินค้าเนื่องจากส่วนใหญ่นิยมปล่อยให้กลุ่มนายทุนจีนเช่าสัมปทานต่อ ชุมชนชาวจีนในเคคะหันจึงมีส่วนร่วมในแง่ของการเป็นเครือข่าย เป็นลักษณะเครือข่ายเช่นตระกูลลิ้มจากปีนังและตระกูลซุง ในเคคะหันซึ่งเป็นตระกูลที่สนิทสนมกับสุลต่าน บทบาทของทั้งสองตระกูลไม่เพียงเป็นสื่อกลางของเครือข่ายคนจีนในปีนังและเคคะหันเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงกลยุทธ์ของสุลต่านในการใช้ทั้งสองตระกูลเพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในภูมิภาคอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนัก โดยเฉพาะสุลต่าน अबดุล ฮามิด ซึ่งครองราชย์ตั้งแต่ ค.ศ. 1882 เป็นต้นมากับตระกูลชาวจีนที่กล่าวได้ว่าผูกขาดเศรษฐกิจและการเก็บภาษีอากรซึ่งเป็นรายได้ของเคคะหันทำให้เคคะหันเริ่มมีปัญหาทางการเงินในช่วงทศวรรษสุดท้ายของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นประเด็นที่จะอภิปรายในบทต่อไป

¹⁴⁴ John G. Butcher, "The Demise of the Revenue Farm System in the Federated Malay States," *Modern Asian Studies* 17, no. 3 (1983), 338.

บทที่ 4

การเสื่อมถอยทางเศรษฐกิจของเคดาห์สู่ภาวะล้มละลายใน ค.ศ.1905

ปัญหาด้านการเงินของเคดาห์ในรัชสมัยสุลต่านอับดุล ฮามิด ฮาลิม (ครองราชย์ ค.ศ. 1881-1943) ได้รับการศึกษาอย่างละเอียดในงานของชาออม อามัด โดยผู้ศึกษาใช้หลักฐานชิ้นสำคัญคือบันทึกรายรับ-รายจ่ายของรัฐ หรือที่เรียกว่า “สมุดบัญชีสุลต่าน” (Buku Kira-Kira Duli Yang Maha Mulia/Sultan’s Account Book) ซึ่งสะท้อนความเป็นจริงที่ว่าในขณะนั้นยังไม่ได้มีการแบ่งแยกระหว่างการเงินของรัฐกับการเงินของสุลต่าน ภายใต้ระบบการปกครองของเคดาห์ก่อนปี ค.ศ. 1905 สุลต่านมีอำนาจในการตัดสินใจด้านการเงินและการใช้จ่ายเงินตามที่พระองค์ต้องการ และดังที่ได้ชี้ให้เห็นในบทที่แล้วว่ารายได้ที่มาจากการประมุทภายีและรายได้อื่น ๆ โดยเฉพาะที่ดูแลโดยชาวจีนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับราชสำนักอย่างเช่น ลิม เลง เชียก หรือ ชุง เชนг เคียน จะถูกส่งมาถึงสุลต่านโดยตรง และบ่อยครั้งที่สุลต่านให้ชาวจีนเหล่านั้นเป็นตัวแทนในการใช้จ่ายเงิน การที่สุลต่านใช้อำนาจเต็มในการใช้จ่ายเงินจึงถูกมองว่าเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้การเงินของเคดาห์ล้มเหลวจนนำไปสู่ภาวะหนี้สินที่ทำให้ต้องกู้ยืมเงินจากสยาม และนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือการที่สยามตั้งที่ปรึกษาทางการเงินชาวอังกฤษเข้าไปดูแล เป็นจุดแรกที่ทำให้เคดาห์ขาดความสามารถในการดูแลกิจการภายในรัฐด้วยตนเองอย่างสมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม หลักฐานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งซึ่งชาออม อามัดได้นำมาใช้เช่นกันคือพระราชสาส์นหรือบันทึกโต้ตอบของสุลต่านอับดุล ฮามิด (The Sultan Hamid Correspondence Collection) ประกอบด้วยจดหมายโต้ตอบจำนวนมากเขียนเป็นภาษายาวี (Jawi Script) และที่ตกทอดมาจะรวมเป็นเล่มสมุดได้ 14 เล่ม หลักฐานนี้ได้รับการเปิดเผยในค.ศ. 1982 มีการนำมาปรับเป็นตัวเขียนอักษรโรมันหรือรูมี (Rumi Script) ปัจจุบันหลักฐานชิ้นนี้ได้รับการยกย่องจาก ยูเนสโก (UNESCO) ให้เป็น “The Memory of World Registra” เมื่อค.ศ. 2001 รายละเอียดสำคัญของหลักฐานชิ้นนี้ได้รับการสรุปโดย มาฮานี มุซา (Mahani Musa) ในบทความเรื่อง “The Memory of the World Register: The Sultan Abdul Hamid Correspondence and Kedah History” (2015) โดยให้

รายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นมาของหลักฐาน สรุปรายเนื้อหาของแต่ละเล่ม และจัดกลุ่มเนื้อหาออกเป็น 5 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 - การโต้ตอบในรูปแบบของสุลต่านและบรรพตฐาน (เล่ม 2, 3, 5, 8, 10) ซึ่งประกอบด้วยพระราชสาส์นของสุลต่าน มกุฎราชกุมาร ขุนนางท้องถิ่น และผู้สัมปทานชาวจีน

กลุ่มที่ 2 - จดหมายที่เกี่ยวข้องกับข้อตกลงสัมปทานต่าง ๆ ของเกะห์ (เล่ม 7, 9) ซึ่งประกอบด้วยรายชื่อผู้สัมปทานชาวจีนและประเภทของรายได้

กลุ่มที่ 3 - งบประมาณของรัฐ (เล่ม 1, 2) ซึ่งประกอบด้วยแหล่งที่มาของรายได้และรายละเอียดงบประมาณ รวมถึงค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับพระราชวัง ฉลองพระองค์ เครื่องใช้ราชสำนัก งานเฉลิมฉลอง และเรื่องอื่น ๆ

กลุ่มที่ 4 - สมุดบันทึกพระราชวัง (Palace Diaries เล่ม 4) ที่ระบุการประพาสและเสด็จกลับจากสยาม-เกะห์ ของสุลต่านอับดุลฮามิดกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และการเยี่ยมชมของปีนังของสุลต่าน รวมทั้งการเยี่ยมชมของขุนนางเกะห์ที่กรุงเทพฯ

กลุ่มที่ 5 - มติของสภาแห่งรัฐตั้งแต่ ค.ศ.1905 (เล่ม 11) เมื่อมีการจัดตั้งสภาแห่งรัฐ (ประกอบด้วยการประชุม กฎหมาย และอื่น ๆ)

แม้งานเขียนชิ้นนี้จะมีได้ถ่ายทอดเนื้อความจากเอกสารชั้นต้นทั้งหมด แต่ก็ได้สรุปใจความจากบันทึกโต้ตอบซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของเกะห์ ดังนั้น ในบทนี้ ผู้ศึกษาจะนำเสนอสาเหตุและปัจจัยการเสื่อมถอยทางเศรษฐกิจของเกะห์ที่นำไปจนสู่การล่มสลายใน ค.ศ.1905 ตามที่ได้มีการอภิปรายไว้ในงานของชารอม আহมัด และงานของมาฮานี มุซา พร้อมทั้งพยายามจะตอบคำถามว่าปัญหาด้านการเงินของเกะห์นั้นเกิดจากการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยไม่ระมัดระวังของสุลต่านอับดุล ฮามิดหรือมีปัจจัยอื่นใดประกอบด้วย

1. ข้อสังเกตเกี่ยวกับรายรับและรายจ่ายของเกะห์

สิ่งแรกที่ผู้ศึกษาอย่างเช่นชารอม আহมัด และมาฮานา มุณีสังเกตเห็นจากการพิจารณา รายรับ-รายจ่ายของเกะห์ตามที่ปรากฏใน“สมุดบัญชีสุลต่าน” คือตัวเลขที่ปรากฏแสดงว่าสถานะการเงินของเกะห์ในช่วงทศวรรษ 1880 นั้นอยู่ในสภาพดี มีสภาพคล่องจากรายจ่ายที่น้อยกว่า รายรับเป็นส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้จากตารางที่ 9 ซึ่งแสดงรายรับและรายจ่ายของเกะห์ระหว่าง

ค.ศ. 1896-1889 [-ผู้เขียนเป็นผู้จัดเส้นใต้จำนวนรายรับที่มากกว่ารายจ่ายในปีที่เกิดขึ้น-] ดังนั้นสถานะทางการเงินของเคดะห์จึงอยู่ในเกณฑ์ที่ควรจะเป็นตามการฟื้นตัวของเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลดังกล่าวขัดแย้งกับข้อเท็จจริงที่ว่า เศรษฐกิจของเคดะห์เริ่มถดถอยตั้งแต่ ค.ศ. 1886 ซึ่งพบได้ใน “บันทึกโต้ตอบของสุลต่าน” (Sultan’s Correspondence) ที่บ่งบอกว่ามีปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานะการเงินของเคดะห์ ยกตัวอย่างเช่น “บันทึกโต้ตอบของสุลต่าน” เล่มที่ 2: T.H. 1304–1312/A.D. 1886–1894 หมวดที่ 1 ระบุว่าสุลต่านอับดุล ฮามิดตัดสินพระทัยลดเบี้ยหวัดเงินปีของคนกู ตีอาอูดดิน หรือตงกูติน และตงกูโยโซฟผู้เป็นอาทั้ง 2 คนซึ่งเคยได้รับเป็นจำนวน 11,200 และ 5,600 เหรียญต่อปีจะถูกลดลง 1,500 และ 1,000 เหรียญต่อปีตามลำดับ ข้อมูลในบันทึกโต้ตอบเล่มเดียวกันยังชี้ให้เห็นว่าข้าราชการบางส่วนไม่ได้รับเงินเดือนเนื่องจากเงินคงคลังไม่เพียงพอ สุลต่านอับดุลฮามิดจึงทรงแก้ปัญหาด้วยการปรับลดเงินเดือนของเจ้าหน้าที่รัฐทั้งหมดให้สอดคล้องกับรายได้ของรัฐจากแหล่งต่าง ๆ ¹⁴⁵

ตาราง 9: รายรับและรายจ่ายของเคดะห์ จาก Sultan’s Account Book ค.ศ. 1896-1889

ปี	เดือน	รายได้	ค่าใช้จ่าย	ยอดคงเหลือ
1896	สิงหาคม	35,373.63	33,508.71	1,864.49
	กันยายน	3,791.58	2,458.94	1,332.63
	ตุลาคม	3,092.63	1,157.72	1,307.62
	พฤศจิกายน	3,067.60	1,673.87	1,393.74
	ธันวาคม	14,004.43	4,800.78	9,123.75
รวม 5 เดือน		<u>59,329.87</u>	<u>43,680.02</u>	<u>15,022.66</u>
1897	มกราคม	17,486.24	3,649.66	13,837.07
	กุมภาพันธ์	38,777.07	28,724.60	10,052.46
	มีนาคม	64,196.29	21,950.63	42,245.65
	เมษายน			

¹⁴⁵ Mahani Musa, "The Memory of the World Register: The Sultan Abdul Hamid Correspondence and Kedah History," 56.

ปี	เดือน	รายได้	ค่าใช้จ่าย	ยอดคงเหลือ
	พฤษภาคม	52,691.39	31,005.23	21,686.16
	มิถุนายน	156,202.60	8,090.15	148,112.45
	กรกฎาคม	151,372.44	75,944.19	75,428.42
	สิงหาคม	78,778.24	20,768.67	58,009.57
	กันยายน	59,769.56	6,167.68	53,601.88
	ตุลาคม	57,690.71	12,690.42	45,000.29
	พฤศจิกายน	47,244.43	21,646.20	25,598.21
	ธันวาคม	31,494.73	22,664.58	8,833.15
		21,405.40	10,330.73	11,074.60
รวม 12 เดือน		<u>777,106.10</u>	264,632.74	513,479.91
1898	มกราคม	19,959.74	11,348.34	8,611.39
	กุมภาพันธ์	19,420.18	3,956.28	15,463.95
	มีนาคม	38,493.77	21,360.69	17,133.08
	เมษายน	31,550.87	15,107.52	16,443.35
	พฤษภาคม	23,872.64	7,130.46	16,742.17
	มิถุนายน	23,257.76	7,667.97	15,589.78
	กรกฎาคม	29,993.74	9,106.11	20,887.63
	สิงหาคม	123,248.12	52,040.39	71,207.73
	กันยายน	75,229.46	50,076.76	25,152.67
	ตุลาคม	28,710.40	21,180.79	7,529.20
	พฤศจิกายน	66,736.36	39,041.35	27,794.61
	ธันวาคม	43,823.24	32,832.65	10,990.59
รวม 12 เดือน		<u>524,296.28</u>	270,949.31	253,546.15

ปี	เดือน	รายได้	ค่าใช้จ่าย	ยอดคงเหลือ
1899	มกราคม	20,708.35	10,060.03	10,648.32
	กุมภาพันธ์	64,330.43	23,074.43	41,256.00
	มีนาคม	-	78,623.78	-
	เมษายน	-	36,057.80	-
รวม		-	147,816.04	-

ที่มา: Sharom Ahmat, Tradition and Change in a Malay State : The Economic and political Development of Kedah 1878-1923, 48.

ในปีต่อมาคือค.ศ. 1889 มีการกล่าวถึงหนี้สินที่เพิ่มขึ้นอีกมากจนในที่สุดสุดด้าน अबดุล ฮามิดต้องนำเงินประกันภาษีประมุข (Revenue Farm Deposit) ซึ่งเป็นเงินที่ต้องคืนให้เจ้าภาษี เมื่อหมดสัญญาทำภาษีแล้วมาใช้ในการจ่ายหนี้สิน ยกตัวอย่างเช่น เมื่อมีการจ่ายเงินประกันภาษีการพนันเขตคูลิม 14,000 เหรียญ สุดด้านได้หักจากเงินก้อนนี้ 10,000 เหรียญไปจ่ายหนี้ เป็นต้น¹⁴⁶

ซารอม อามัดอธิบายความแตกต่างระหว่างข้อมูลในบัญชีรายรับ-รายจ่ายกับปัญหาการเงินตามที่ปรากฏในบันทึกโต้ตอบของสุดด้านว่าเกิดจากวิธีการทำบัญชี กล่าวคือ หากดูตัวอย่างรายรับ-รายจ่ายแต่ละเดือนของเขตกัวลา มูดา และเมอร์บ็อก ระหว่าง ค.ศ. 1883-1886 ที่แสดงไว้ในตารางที่ 10 ซึ่งรายได้มาจากภาษียาง ฝิ่น บ่อนการพนัน ไม้ ข้าว ยาสูบ เกลือ อ้อย และเป็ด ไก่ จะเห็นได้ว่ารายรับ-รายจ่ายที่ควรจะเป็นจริงของเขตจะคล้ายคลึงกับที่ปรากฏในตารางนี้ นั่นคือ รายรับจะคงที่เนื่องจากเป็นเงินที่ได้มาจากการประมุขภาษีทุก 3 หรือ 4 ปีขณะที่รายจ่ายอาจจะขึ้นและลงตามจริง

¹⁴⁶ Sharom Ahmat, Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923, 47.

ตาราง 10: ตารางรายรับ-รายจ่ายแต่ละเดือนของ กัวลามูดา และ เมอร์บีอก ค.ศ.1883-1886

ปี ค.ศ. 1883 / เดือน	รายได้ ¹⁴⁷	รายจ่าย ¹⁴⁸	ยอดคงเหลือ
มกราคม	4,383.24	4,480.82	-96.58
กุมภาพันธ์	4,383.24	4,250.64	132.60
มีนาคม	4,383.24	4,043.66	339.58
เมษายน	4,383.24	4,068.51	314.73
พฤษภาคม	4,383.24	4,082.25	300.99
มิถุนายน	4,383.24	3,956.53	426.71
กรกฎาคม	4,383.24	3,576.99	806.25
สิงหาคม	4,383.24	4,926.99	-534.75
กันยายน	4,383.24	4,979.10	-595.86
ตุลาคม	4,383.24	5,227.33	-844.09
พฤศจิกายน	4,383.24	2,672.93	1,710.31
ธันวาคม	4,383.24	3,746.87	636.37
รวม	52,598.88	50,012.62	2,586.26
ปี ค.ศ.1884 / เดือน	รายได้	รายจ่าย	ยอดคงเหลือ
มกราคม	4,383.24	3,662.18	721.06
กุมภาพันธ์	4,383.24	3,724.72	658.52
มีนาคม	4,383.24	3,569.19	814.05
เมษายน	4,383.24	4,428.98	-45.74
พฤษภาคม	4,383.24	3,708.77	674.47

¹⁴⁷ รายได้ทั้งหมดในตารางเป็นรายได้จากเขต กัวลามูดา และ เมอร์บีอก เท่านั้น

¹⁴⁸ รายจ่ายที่เห็นมิได้เป็นเป็นรายจ่ายของเขต กัวลามูดา กับ เมอร์บีอก เพียงอย่างเดียว ยังรวมถึงค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ของสุดต่านและค่าเบี่ยงของขุนนาง

ปี ค.ศ. 1883 / เดือน	รายได้ ¹⁴⁷	รายจ่าย ¹⁴⁸	ยอดคงเหลือ
มิถุนายน	4,383.24	2,294.81	2,388.43
กรกฎาคม	4,383.24	5,290.56	-907.32
สิงหาคม	4,383.24	2,494.18	1,589.06
กันยายน	4,383.24	4,918.88	-535.64
ตุลาคม	4,083.24	2,872.96	1,210.28
พฤศจิกายน	22,353.18	28,146.98	-5,793.80
ธันวาคม	3,580.00	5,055.62	-1,475.62
รวม	69,465.58	70,167.83	-702.25
ปี ค.ศ.1885 / เดือน	รายได้	รายจ่าย	ยอดคงเหลือ
มกราคม	3,580.00	3,408.93	171.07
กุมภาพันธ์	3,580.00	4,538.26	-958.26
มีนาคม	3,993.09	3,644.97	348.12
เมษายน	3,580.00	3,168.67	411.33
พฤษภาคม	3,580.00	3,546.35	33.65
มิถุนายน	8,495.83	8,279.48	216.35
กรกฎาคม	3,395.83	3,438.83	-43.00
สิงหาคม	3,462.50	3,737.51	-275.01
กันยายน	3,462.50	3,481.96	-19.46
ตุลาคม	3,462.50	3,532.73	-70.23
พฤศจิกายน	3,462.50	3,454.43	8.07
ธันวาคม	3,462.50	3,402.05	60.45
รวม	47,557.25	47,634.17	-76.92
ปี ค.ศ.1886 / เดือน	รายได้	รายจ่าย	ยอดคงเหลือ
มกราคม	3,462.50	3,362.52	99.98
กุมภาพันธ์	14,912.50	14,901.21	11.29

ปี ค.ศ. 1883 / เดือน	รายได้ ¹⁴⁷	รายจ่าย ¹⁴⁸	ยอดคงเหลือ
มีนาคม	3,462.50	3,412.33	50.17
เมษายน	3,462.50	3,785.79	-323.29
พฤษภาคม	3,462.50	3,384.77	77.73
มิถุนายน	3,462.50	3,160.65	301.85
กรกฎาคม	7,862.50	5,892.96	1,969.54
สิงหาคม	3,462.50	3,593.29	-130.79
กันยายน	<u>14,291.58</u>	<u>12,480.79</u>	<u>1,810.79</u>
ตุลาคม	5,685.66	5,749.69	-64.03
รวม	63,530.24	59,754.00	3,776.24

ที่มา: Sharom Ahmat, Tradition and Change in a Malay State : The Economic and political Development of Kedah 1878-1923, 51-52.

ดังนั้น ข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นตามตารางที่ 9 คือผู้ทำบัญชีนำเงินกู้และเงินประกันภาษีมารวมไว้ในรายรับของเคดาห์ด้วย ซึ่งเงินส่วนนี้เป็นจำนวนที่สูงมาก ดังปรากฏในตารางที่ 11 ซึ่งแสดงว่าระหว่างค.ศ. 1896-1900 เคดาห์มีหนี้สินจากเงินกู้รวมแล้วถึง 367,880 เหรียญ ที่สำคัญเมื่อแยกเงินกู้และเงินประกันภาษีออกจากรายรับทั้งหมดพบว่าเงินรายได้ของเคดาห์ที่มาจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจจริง ๆ เป็นจำนวนค่อนข้างน้อย ในตารางที่ 11 จะเห็นได้ว่ารายได้จริงหลังจากนำยอดเงินกู้ออกไปแล้วในปี 1896 อยู่ที่ 18,767.65 เหรียญ และปี 1897 อยู่ที่ 120,044.89 เหรียญ สอดคล้องกับประมาณการรายได้ของเคดาห์ของกงสุลอังกฤษในปี 1889 จะอยู่เพียง 170,000 เหรียญเท่านั้น¹⁴⁹

¹⁴⁹ Sharom Ahmat, Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923, 53.

ตาราง 11: รายได้ของกษัตริย์ ค.ศ.1896-1889

ปี/เดือน	รายได้จากสัมปทาน	ค่าเช่าเกาะปีนัง	ค่ามรดกสัมปทาน	เงินกู้	ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	รวม
1896						
สิงหาคม	1,126.00	833.33	3,650.00	54,400.00	-	60,009.33*
กันยายน	1,926.66	-	-	-	-	1,926.66
ตุลาคม	926.66	833.33	-	-	-	1,759.99
พฤศจิกายน	922.65	833.33	-	-	-	1,755.98
ธันวาคม	1,272.36	833.33	5,610.00	4,800.00	-	12,515.69
รวม	6,174.33	2,533.32	9,260.00	59,200.00	-	77,967.62
1897						
มกราคม	2,860.00	833.33	4,394.31	-	-	8,087.64
กุมภาพันธ์	1,026.66	833.33	150.00	22,680.00	250.00	24,939.99
มีนาคม	1,033.82	833.33	41,166.66	10,500.00	-	53,633.81
เมษายน	926.66	833.33	8,000.00	-	675.75	10,435.74
พฤษภาคม	1229.11	833.33	32,500.00	100,000.00	-	134,562.44
มิถุนายน	926.66	833.33	500.000	-	-	2,259.99
กรกฎาคม	966.66	833.33	1,550.00	-	-	3,349.99
สิงหาคม	926.66	833.33	-	-	-	1,759.59
กันยายน	2058.66	833.33	-	-	1,196.83	4,088.42
ตุลาคม	926.66	833.33	-	-	48.15	2,240.14
พฤศจิกายน	936.66	833.33	3,900.00	-	226.52	5,892.51
ธันวาคม	931.66	833.33	-	10,500.00	290.80	12,571.79
รวม	14,759.87	10,000.00	92,160.97	143,680.00	3,124.05	263,724.89

*ยอดรวมรายรับในตารางนี้อาจไม่ตรงตามตารางรายรับและรายจ่ายของกษัตริย์ จาก Sultan's Account Book ปี 1896-1899 เนื่องจากคิดเงินสิ้นเดือนซึ่งไม่ใช่รายรับจริงออก

ปี/เดือน	รายได้จากสัมปทาน	ค่าเช่าเกาะป็นัง	ค่ามัลจำสัมปทาน	เงินกู้	ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	รวม
1898						
มกราคม	1,822.33	833.33	-	6,000.00	252.35	8,908.01
กุมภาพันธ์	1,471.45	833.33	8,500.00	-	-	10,804.78
มีนาคม	1,856.59	833.33	19,450.00	-	904.00	23,044.87
เมษายน	1,854.46	833.33	11,730.00	-	-	14,417.79
พฤษภาคม	766.66	833.33	5,000.00	-	829.78	7,429.77
มิถุนายน	1,291.34	833.33	-	4,000.00	390.91	6,515.58
กรกฎาคม	6,269.52	833.33	7,200.00	-	101.10	14,403.93
สิงหาคม	1,027.16	833.33	-	100,000.00	500.00	102,360.49
กันยายน	766.66	833.33	1,500.00	-	891.72	3,991.71
ตุลาคม	1,484.39	833.33	-	-	1,190.00	3,507.72
พฤศจิกายน	933.33	833.33	-	55,000,000	2,168.00	58,934.66
ธันวาคม	1,460.36	833.33	12,000.00	-	1,734.62	16,028.31
รวม	19,164.25	10,000.00	65,380.000	165,000.00	7,963.37	267,50.62
1899						
มกราคม	3,981.06	833.33	1,450.00	-	3,532.50	9,796.89
กุมภาพันธ์	1,261.66	833.33	4,700.00	2,000.00	2,630.14	11,380.13
มีนาคม	ไม่พบข้อมูล	ไม่พบข้อมูล	ไม่พบข้อมูล	ไม่พบข้อมูล	ไม่พบข้อมูล	ไม่พบข้อมูล
เมษายน	ไม่พบข้อมูล	ไม่พบข้อมูล	ไม่พบข้อมูล	ไม่พบข้อมูล	ไม่พบข้อมูล	ไม่พบข้อมูล
รวม	5,242.72	1,666.66	6,150.00	2,000.00	6,163.65	2,1177.02

ที่มา : Sharom Abmat. Tradition and Change in a Malay State : The Economic and political Development of Kedah 1878-1923 Kuala Lumpur: Art Printing Works Sdn. Bhd., 1983, 55-

2. สาเหตุของปัญหาทางการเงินของเกะหะ

ปัญหาทางการเงินเกิดขึ้นจากอะไร ทั้งชาวมุสลิม อหัมมัด และ มาฮานี มุชาฮิ์ให้เห็นการใช้
จ่ายเงินของสุลต่านและพระราชวงศ์ที่ฟุ่มเฟือย และการกักเงินจำนวนมากเกินความสามารถที่จะ
ใช้คืนรวมทั้งดอกเบี้ยได้ อย่างไรก็ตาม เงินรายได้ของเกะหะที่มีจำนวนค่อนข้างน้อยตามที่กล่าวไว้
ข้างบนทำให้ต้องหาสาเหตุเพิ่มเติมว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ซึ่งสามารถสรุปรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

2.1 ค่าใช้จ่ายของเกะหะ

ตั้งแต่ปี 1840 ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกะหะกลับมามีฟื้นตัวอีกครั้งคือเรื่องของกำลังคน ซึ่ง
เกะหะเป็นรัฐที่อยู่บนสังคมศักดินา สุลต่านหรือชนชั้นนำสามารถเรียกใช้กำลังคนผ่านระบบไพร่
เพื่อใช้ตามแต่วัตถุประสงค์ เช่นปี 1880 มีการขูดคลองเพื่อรองรับและการขยายตัวของท่าเรือ
ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ชนชั้นขุนนางได้เกณฑ์ไพร่มาทำงานเพื่อแลกกับอาหาร¹⁵⁰ ต่อมาใน ค.ศ.1897
ในรัชสมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราโชบายที่จะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ได้มี
การจัดตั้งมณฑลไทรบุรี ทั้งนี้พระองค์ตระหนักถึงอิทธิพลของอังกฤษที่พยายามจะแทรกแซงประเทศ
ราชของสยาม จึงทรงพยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองรวมไปถึงการพัฒนาพื้นฐานด้าน
เศรษฐกิจให้ทัดเทียมตะวันตก¹⁵¹ แนวนโยบายนี้ผลักดันให้เกะหะต้องพัฒนาระบบพื้นฐาน
เศรษฐกิจด้วย ตามบันทึกโต้ตอบของสุลต่านปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับความร่วมมือสยามในการสร้าง
ความก้าวหน้าในภาคเศรษฐกิจโดยเฉพาะการเกษตรและการขูดคลอง การออกแบบการก่อสร้าง
ถนนและทางรถไฟเชื่อมต่อเกะหะไปยังพื้นที่อื่น ๆ เช่น รัฐเประและภาคใต้ของสยาม รวมถึงการตั้ง
เสาโทรเลข¹⁵² อย่างไรก็ตาม การพัฒนาปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจเหล่านี้ไม่ได้ทำให้รัฐต้องนำเงิน
รายได้มาใช้มากเท่าที่คิด เนื่องจากในบันทึกโต้ตอบของสุลต่านมีการระบุว่าเกะหะใช้การบังคับ
แรงงานจากระบบไพร่ซึ่งหมายถึงอาจไม่มีการจ่ายค่าแรงหรือมีก็เป็นเพียงค่าอาหารเล็กน้อย
เท่านั้น ดังนั้น ภายใต้ระบบกษัตริย์ที่มีอำนาจเต็ม การใช้จ่ายเงินสำหรับจ่ายค่าแรงจึงแทบจะไม่มี

¹⁵⁰ ชวลีชัย วัฒน, *ประเทศราชของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*, 256.

¹⁵¹ Ibid., 256-57.

¹⁵² Sharom Ahmat, *Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923*, 59.

ค่าใช้จ่ายของรัฐไม่มีรายจ่ายในส่วนการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานที่จะเป็นต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจระยะยาว

ในทางตรงกันข้าม เกดะห์มีรายจ่ายส่วนใหญ่ไปกับเงินเดือนของข้าราชการและพระราชวงศ์ดังที่กล่าวไปในตอนต้น รายจ่ายในส่วนนี้อาจจะจำเป็นต่อความมั่นคงทางการเมืองภายใน เนื่องจากโครงสร้างทางการเมืองของเกดะห์ยึดโยงอยู่กับหัวหน้าเขตแดนต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเชื้อพระวงศ์ การจ่ายเงินเดือนประจำอาจจะเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้หัวหน้าเขตแดนเหล่านี้ยอมที่จะอยู่ใต้คำสั่งของสุลต่านและสุลต่านเองก็ทราบดีถึงผลกระทบต่อการเมืองภายในถ้าพระองค์ปรับลดผลประโยชน์ของผู้นำท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม ตามบันทึกโต้ตอบของสุลต่าน ค่าใช้จ่ายจำนวนมากที่สุดมาจากค่าใช้จ่ายส่วนพระองค์ ในบันทึกโต้ตอบพบว่ามีพระราชสาส์นจำนวนไม่น้อยกล่าวถึงการใช้จ่ายเงินที่ฟุ่มเฟือยของสุลต่าน अबดุล ฮามิด ซึ่งโดยอุปนิสัยส่วนพระองค์แล้วทรงพระทัยกว้าง และทรงพระสำราญเมื่อได้พระราชทานสิ่งของฟุ่มเฟือยแก่พระราชวงศ์ นอกจากนี้ยังทรงใช้เงินไปกับการซื้อเครื่องเพชร การสร้างพระราชฐานส่วนพระองค์ รวมถึงการพระราชทานที่ดินพร้อมเงินให้แก่เชื้อสายพระราชวงศ์หรือบุคคลที่พระองค์โปรดปรานอยู่บ่อยครั้ง¹⁵³

ในปีค.ศ. 1895 สุลต่าน अबดุล ฮามิดทรงประจวบ Sultan's Correspondence Book No. 6: SAHCC T.H. 1314-1317/A.D. 1896-1899 ระบุถึงค่าใช้จ่ายในพระราชวังรวมถึงเงินเดือนราชการ ค่าใช้จ่ายในการรื่นรมย์ต่าง ๆ และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ค่าธรรมเนียมสำหรับแพทย์ และผู้ดูแลระบุงูไวในหนังสือเล่มนี้ว่า ในขณะที่ทรงประจวบสุลต่าน अबดุล ฮามิดทรงพระราชทานเงินจะให้เงินกับพระมหาลีพระชายาหลายพระองค์ และพระราชทานเงินแก่ผู้อื่น (ไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่าเป็นใคร) ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสุลต่าน และข้อมูลจากหนังสือเล่มนี้ยังพบว่าสุลต่านทรงโปรดเสวยน้ำจิ้มที่เคล้ากับเล่นพนัน 3 ปี ต่อพระองค์กลับมาปฏิบัติหน้าที่ของพระองค์ทั้ง ๆ อากาศประชวรยังไม่ดีขึ้นจึงทำให้มีค่าใช้จ่ายรักษาอาการประชวรที่สูงเกิดขึ้นบ่อยครั้ง¹⁵⁴ ซึ่งชาวมอฮาหมัดได้จำแนกรายจ่ายของเกดะห์ระหว่าง ค.ศ. 1896-1899 ไว้ดังปรากฏในตารางที่ 12 จะเห็นได้

¹⁵³ Ibid., 62.

¹⁵⁴ Ibid., 62-63.

ตาราง 12: รายจ่ายของคณะที่ ค.ศ.1896-1889

ปี/เดือน	ค่าใช้จ่ายทั่วไป	เงินเดือนราชการในวัง	เงินพระราชทานส่วนพระองค์	เงินจ่ายคืนคำมัดเจ้าสัมปทาน	ดอกเบียเงินกู้	เงินต้นพนัน	เงินเข้าห้องพระคลัง	รวม
ค.ศ.1896								
สิงหาคม	1,162.83	92.00	1,040.00	74.30	34,677.33	1,443.00	-	38,499.46
กันยายน	696.67	92.00	785.69	74.30	-	-	800.00	2,448.66
ตุลาคม	430.71	92.00	90.00	74.30	300.00	-	800.00	1,787.01
พฤศจิกายน	433.60	92.00	330.00	52.08	-	-	800.00	1,707.68
ธันวาคม	2,975.21	92.00	616.00	96.52	320.27	-	800.00	4,900.00
รวม	5,699.02	460.00	2,861.69	371.50	35,297.60	1,443.00	3,200	39,342.81
ค.ศ.1887								
มกราคม	1,539.30	217.00	920.00	74.30	110.00	-	800.00	3,659.60
กุมภาพันธ์	16,365.65	102.00	3382.00	74.30	5,800.00	450.00	5,800.000	28,960.95
มีนาคม	9,669.52	297.00	1,501.00	6,815.23	900.000	925.00	1,214.00	21,321.75
เมษายน	9,381.53	122.00	570.00	1,980.33	10,750.00	200.00	8,011.70	31,015.56
พฤษภาคม	5,172.57	132.00	718.00	52.08	-	-	800.00	6,874.65
มิถุนายน	21,585.22	92.00	3,825.000	74.30	20,571.00	7,237.00	19,800.00	76,184.52
กรกฎาคม	10,270.81	92.00	635.00	74.30	4,797.12	-	4,800.00	20,669.17
สิงหาคม	1,852.06	93.00	745.00	52.08	-	390.00	2,800.00	5,932.06
กันยายน	2,692.17	93.00	2,454.00	52.08	1,182.00	779.16	4,800.00	12,690.41
ตุลาคม	14,999.30	93.00	1,134.00	118.74	1,300.00	-	4,000.00	21,645.04
พฤศจิกายน	4,910.63	112.00	3,319.000	1,096.52	6,915.28	-	5,500.00	21,853.42
ธันวาคม	2,011.74	113.00	1,002.00	52.08	400.00	755.00	6,000.00	10,323.82
รวม	103,436.55	1,558.00	17,205.00	10,596.34	53,363.40	10,736.16	38,525.00	235,420.45

ปี/เดือน	ค่าใช้จ่ายทั่วไป	เงินเคียน ราชการในวัง	เงินพระราชทาน ส่วนพระองค์	เงินจ่ายคืน ค้ำจี้จำสัปปทาน	ดอกเบี้ยเงินกู้	เงินเล่นพนัน	เงินเข้า ห้องพระคลัง	รวม
1898								
มกราคม	7,070.16	113.00	2,218.00	96.52	1,050.00	-	-	10,547.68
กุมภาพันธ์	1,551.78	73,000	955.00	485.41	-	843.00	-	3,908.19
มีนาคม	5,590.11	118.00	4,005.00	1,976.52	290.00	250.00	9,124.40	21,354.03
เมษายน	10,727.74	118.00	4,200.00	52.08	-	-	-	15,097.82
พฤษภาคม	1,962.33	148.00	4484.00	377.77	2,067.00	590.00	1,500.00	7,129.10
มิถุนายน	952.22	163.00	2,063.79	1,200.00	592.00	700.00	-	5,671.01
กรกฎาคม	1,905.11	193.00	1,424.00	-	5,540.00	370.00	-	9,132.11
สิงหาคม	34,044.62	193.00	5,033.00	1,149.52	3,033.10	800.00	6,875.70	51,128.94
กันยายน	31,510.88	133.00	6,850.00	-	3,689.77	7,700.00	1,000.00	50,883.65
ตุลาคม	ไม่พอข้อมูล	ไม่พอข้อมูล	ไม่พอข้อมูล	ไม่พอข้อมูล	ไม่พอข้อมูล	ไม่พอข้อมูล	ไม่พอข้อมูล	ไม่พอข้อมูล
พฤศจิกายน	6,750.60	135.00	1,720.00	4,500.00	12,634.00	2,150.00	11,055.000	38,944.60
ธันวาคม	11,830.41	118.00	5,980.50	312.51	7,123.30	5,160.00	600.00	31,133.72
รวม	132,503.07	1,723.00	52,942.29	13,216.99	39,173.17	24,098.00	30,145.10	266,0091.62
1899								
มกราคม	3,039.00	132.00	715.00	633.33	-	5,500.00	-	10,019.42
กุมภาพันธ์	1,412.73	320.67	4,055.25	697.49	68.00	9,195.00	5,679.00	23,428.14
มีนาคม	32,108.02	708.81	4,725.23	490.00	27,913.83	4,810.00	6,280.00	76,882.91
เมษายน	14,711.55	900.81	2,825.00	1,437.48	4,810.90	7,0000.00	4,127.00	35,802.74
รวม	53,271.39	2,062.29	12,320.50	3,258.30	32,792.73	26,505.00	16,086.00	146,133.21

ที่มา : Sharom Ahmat. Tradition and Change in a Malay State : The Economic and political Development of Kedah 1878-1923 Kuala Lumpur: Art Printing Works Sdn. Bhd., 1983, 64-

ว่าจำนวนค่าใช้จ่ายที่มากที่สุดคือหมวดค่าใช้จ่ายทั่วไป ถัดมาคือค่าดอกเบี้ยเงินกู้ และเงินพระราชทานส่วนพระองค์ สำหรับค่าใช้จ่ายทั่วไปนั้น ชารอม আহมัดกล่าวว่าเป็นประกอบไปค่าใช้จ่ายส่วนพระองค์ อาทิ ค่าพระโอสถ ค่าบำรุงซ่อมแซมพระราชวัง ค่าเบี้ยเลี้ยงเงินเดือนแก่ราชวงศ์ และเงินที่ให้กับเอเยนต์หรือตัวแทนราชสำนักที่ปีนังและสิงคโปร์เพื่อจ่ายเป็นค่าสินค้าที่จำเป็นแก่รัฐบาลเคดะห์และของพระองค์เอง นอกจากนี้ ยังรวมถึงค่าใช้จ่ายมหาศาลที่ถูกใช้เพื่อซื้อเครื่องเพชร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการซื้อแหวนเพชรให้แก่ราชินิกุลผู้หญิง รวมไปถึง การสร้างพระราชฐานใหม่¹⁵⁵

2.2 การกู้เงินของสุลต่าน

หลักฐานสำคัญที่ชี้ให้เห็นความชบเซาทางเศรษฐกิจของเคดะห์ปรากฏใน Sultan's Correspondence เล่มที่ 5: SAHCC T.H. 1308–1313/A.D. 1890–1895 ซึ่งประกอบด้วยหนังสือ 2 เล่ม หนังสือเล่มแรกประกอบด้วยจดหมายจากสุลต่าน अबดุล ฮามิดถึงนายนิวบรอนเนอร์ (Neubronner) กงสุลสยามในปีนังเกี่ยวข้องกับหลายเรื่อง เช่นสัมปทานฝิ่นใน Kulim และกัวลาลุมดา นอกจากนี้ ยังมีพระราชสาส์นส่วนพระองค์ หนึ่งในนั้นคือจดหมายที่ทรงเขียนถึงกงสุลสยามในปีนัง เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม ค.ศ. 1891 เพื่อขอให้เขาเป็นผู้ค้ำประกันเงินกู้จากกษัตริย์สยาม สุลต่าน अबดุล ฮามิดทรงมีพระราชสาส์นถึงกงสุลสยามในปีนัง เพื่อขอให้ลิม เลง เชียก เจ้าภาษีคนสำคัญจากปีนังที่กู้เงินจากสยามเป็นจำนวน 100,000 เหรียญ แต่ก็ไม่เพียงพอ ปีต่อมาสุลต่านขอให้ลิม เล็ง เชียกหาเงินกู้เพิ่มอีก 50,000 เหรียญ ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่าการหาเงินกู้เพิ่มครั้งนี้เพื่อนำไปผ่อนชำระเงินกู้จากสยามเมื่อปีก่อน¹⁵⁶ พระราชสาส์นในเล่มนี้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างสุลต่านกับลิม เลง เชียกผู้ซึ่งได้รับเลือกให้จัดการเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับสินเชื่อทางการเงินระหว่างเคดะห์และสยามด้วย

ต่อมาในค.ศ. 1895 เคดะห์ประสบปัญหาใหญ่ด้านการเงิน เนื่องจากเคดะห์ไม่มีเงินจ่ายคืนค้ำมัดจำภาษีประมุขให้แก่ผู้ถือสิทธิ์ เช่นการผิคนัดชำระค้ำมัดจำภาษีฝิ่นและยาสูบรวม 30 เดือน

¹⁵⁵ Mahani Musa, "The Memory of the World Register: The Sultan Abdul Hamid Correspondence and Kedah History," 65.

¹⁵⁶ Sharom Ahmat, *Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923*, 49.

จำนวนเงินเดือนละ 3,301.40 เหรียญ สุลต่านทรงแก้ไขสถานการณ์โดยการกู้เงินเพิ่มจากพ่อค้าชาว จีนและพ่อค้าอินเดียที่ปีนัง¹⁵⁷ ปีต่อมาในค.ศ. 1896 ราชยา มุคา ซึ่งเป็นอุปราชทำหน้าที่ดูแลราชการ แทนสุลต่านที่ประชวรในขณะนั้นทรงเห็นว่าเกดะห์ไม่สามารถหาเงินมาชดใช้ค้ำมัดจำได้จึงได้ทำ การกู้เงินเพิ่มจากสยามอีกครั้ง ซึ่งในครั้งนี้องค์ทรงใช้เงินค้ำมัดจำจากการประมุขภายาสุบ และฝืนเป็นหลักประกันในการกู้เงิน หนี้สินที่เพิ่มขึ้นจึงทวีคูณขึ้นเรื่อย ๆ ในเวลาอันรวดเร็ว การ ใช้เงินค้ำมัดจำดังกล่าว นำมาซึ่งปัญหาการไม่มีเงินค้ำมัดจำคืนแก่เจ้าภายี และระหว่างที่รอสยาม อนุมัติเงิน ราชยา มุคาต้องให้อัครเสนาบดี (Chief Minister) กู้เงินมาใช้ชั่วคราวอีก 30,000 เหรียญ เพื่อใช้จ่ายสิ่งที่จำเป็นเร่งด่วน¹⁵⁸

ปี 1899 เจ้าหนี่ของเกดะห์เริ่มกดดันให้สุลต่านจ่ายชำระหนี้ หนึ่งในเจ้าหนี่คือ หลี โป (Lee Poh) เจ้าภายีรายหนึ่งในเกดะห์ได้ออกมาเรียกร้องให้ทางราชสำนักชำระหนี้ที่คิดไว้ 32,000 เหรียญ หลังจากค้างชำระมาหลายปี เหตุการณ์นี้ทำให้ราชยา มุคาต้องเขียนหนังสือไปยังนาย นิบรวาน์เนอร์ กงสุลสยามที่ปีนังเพื่อขอความช่วยเหลือและคำแนะนำ โดยราชยา มุคากล่าวว่า สุลต่านไม่มีเจตนาที่จะหลบเลี่ยงการชำระหนี้ แต่รัฐไม่มีเงินจริง ๆ นายนิบรวาน์เนอร์ขอให้หลี โป รับผิดชอบของสุลต่านที่จะผ่อนชำระรายนี้รายเดือน เดือนละ 900 เหรียญพร้อมดอกเบี้ยการกู้ เงินในลักษณะนี้ยังคงเกิดขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งเมื่อถึงปี 1899 ยอดเงินกู้ของสุลต่านอยู่ที่ 369,880 เหรียญ จำนวนหนี้ยังไม่นับรวมหนี้ที่เกิดจากการค้ำมัดจำสัมปทาน หนี้จากสินค้าต่าง ๆ ที่รัฐบาล นำไปใช้ และหนี้ที่เกิดจากการค้างจ่ายเงินเดือนราชวงศ์และเหล่าราชการ¹⁵⁹

ในปี 1902 สุลต่านทำการกู้เงินก้อนใหญ่จำนวน 234,000 เหรียญ จากชาวทวีปที่ปีนัง โดยการกู้ยืมครั้งนี้สุลต่านได้สั่งให้โกะ บุน เค็ง (Goh Boon Keng) เจ้าภายีรายใหญ่ของเกดะห์ ใน เขต กัวลามุคา และ เมอร์บีอก เป็นนายหน้ากู้เงิน และเพื่อจะได้เงินกู้จำนวนนี้ สุลต่านจ้างอง พระราชวังของพระองค์ที่ปีนังเพื่อเป็นหลักประกัน โดยมีเงื่อนไขการชำระที่ 80 เดือน เดือนละ 2,925 เหรียญ ยังไม่รวมดอกเบี้ย และให้โกะ บุน เค็งเป็นผู้จ่ายค่าผ่อนชำระ โดยนำเงินที่ได้จากการ ประมุขภายีมาจ่าย ต่อมาในปี ค.ศ. 1904 สุลต่านให้เจ้าภายีเงินอีกคนในเกดะห์เป็นนายประกันกู้เงิน

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid.

อีก 120,000 เหรียญ โดยมีข้อตกลงเป็นการผ่อนชำระเป็นเวลา 30 เดือน เดือนละ 4,000 เหรียญ ซึ่งให้เจ้าภาษีเป็นผู้จ่ายค่าผ่อนชำระ โดยใช้เงินจากค่าภาษีเช่นเดียวกับกรณีของ โกะ บุน เค็ง¹⁶⁰

การกู้เงินของเกษตรกรที่อธิบายไปในข้างต้นจะพบแนวโน้มการกู้เงินที่เพิ่มจำนวนเงินมากขึ้นตามการกู้แต่ละครั้ง สาเหตุหลักของการกู้เงินคือการกู้เพื่อนำเงินก้อนใหม่มาจ่ายให้หนี้ก้อนเก่า และการหาเงินมาชำระค่ามัดจำที่ต้องจ่ายคืนให้แก่เจ้าภาษี ในประเด็นของเงินมัดจำค่าเช่าภาษีตามที่ได้อธิบายไปในบทที่แล้วเกี่ยวกับระยะเวลาการถือสิทธิ์สัมปทาน ซึ่งปกติเฉลี่ยอยู่ที่ 4 ปีต่อสัญญา แต่เนื่องจากระบบสัมปทานของเกษตรกรถูกผูกขาดอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มคนเงินกลุ่มใหญ่เพียงแค่ 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มตระกูลติม และตระกูลซุง ตระกูลคนเงินซึ่งมีความสนิทใกล้ชิดกับสุลต่านทำให้บางสัมปทานมีระยะเวลาถือสิทธิ์ถึง 10 – 20 ปี¹⁶¹ อันหมายถึงจำนวนเงินมัดจำที่เพิ่มขึ้นตามระยะเวลาถือเช่า และเป็นปัญหาตามมาเมื่อสุลต่านไม่สามารถหาเงินจำนวนมากมาจ่ายคืนให้แก่เจ้าสัมปทานได้ นำไปสู่สาเหตุการกู้เงินเพิ่มจากแหล่งอื่นเพื่อนำมาหมุนเวียนใช้จ่ายในกิจกรรมและคืนค่ามัดจำของเจ้าสัมปทาน

ยิ่งไปกว่านั้นสุลต่านยังนำเงินจากค่ามัดจำไปชำระเงินกู้ที่เร่งด่วนก่อน ซึ่งเกิดผลเสียต่อการชำระคืนภายหลังเช่น ค.ศ. 1889 สุลต่าน अबดุล ฮามิด ทรงใช้รายได้จากการเงินมัดจำสัมปทานเพื่อชำระเงินกู้บางส่วนของพระองค์ เช่น เมื่อเมื่อพระองค์ได้รับเงินมัดจำจำนวน 14,000 เหรียญ จากสัมปทานบ่อน้ำมันในเขตกุลิมพระองค์ทรงใช้เงินจำนวน 10,000 เหรียญ ทันทีเพื่อชำระหนี้เงินกู้ที่จวนครบกำหนด¹⁶² การผิดชำระคืนเงินค่ามัดจำให้แก่เจ้าสัมปทานเมื่อครบกำหนดเป็นสิ่งที่ค่อนข้างมีผลต่อความมั่นคงทางการเมืองอยู่ไม่น้อย เนื่องจากเจ้าสัมปทานสามารถดำเนินคดีกับอังกฤษและสยามได้ ซึ่งอาจมีผลกระทบกับการเมืองและเปิดโอกาสให้สยามและอังกฤษเข้ามาแก้ปัญหาซึ่งถือเป็นการแทรกแซงอำนาจ

หลังจาก ค.ศ. 1890 เงินที่สุลต่านกู้ยืมเพื่อแก้วิกฤตการณ์ทางการเงินของรัฐได้เพิ่มขึ้นอย่างมาก มกุฎราชกุมาร ตนกู अबดุล อาซิช (Tunku Abdul Aziz)¹⁶³ ราชานูดาได้เสด็จไปกรุงเทพฯ เพื่อกู้เงินโดยไม่ระบุเหตุผล อย่างไรก็ตาม รายงานของอังกฤษ ได้ตีความถึงความเชื่อมโยงเกี่ยวกับ

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Ibid., 27.

¹⁶² Ibid., 47.

¹⁶³ ตนกู अबดุล อาซิช ผู้ได้รับการแต่งตั้งเป็นมกุฎราชกุมารในปี 1881 โดยสยาม

อาการประชวรของสุลต่าน รายงานกล่าวว่าในขณะที่สุลต่านทรงประชวรพระองค์ทรงให้ความช่วยเหลือกับใครก็ตามที่ต้องการความช่วยเหลือทางการเงินหรือพระราชทานของขวัญราคาแพงให้¹⁶⁴ คนกู้อับดุล อาซิซ พยายามควบคุมสถานการณ์แต่ก็ล้มเหลวเนื่องจากรายได้จากภาษีประมุขจะถูกจ่ายให้กับสุลต่านโดยตรง สถานการณ์ทางการเงินเลวร้ายยิ่งขึ้นเมื่อสุลต่านอับดุล ฮามิดตัดสินใจจัดงานอภิเษกสมรสยิ่งใหญ่ให้กับบุตรทั้งห้าของพระองค์พร้อมกันในปี 1904 ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องมีมูลค่ารวม 43-44 ล้านเหรียญ¹⁶⁵

เมื่อสุลต่านอับดุล ฮามิดประชวรหนัก วาน ฮাজার (Wan Hajar) พระราชมารดาของพระองค์ทรงอยู่ภายใต้อิทธิพลของคนกู้อับดุล อาซิซ ได้ลงนามในพระราชสาส์นซึ่งต่อมาได้ถูกส่งไปยังกรุงเทพฯ เพื่อขออนุญาตจัดตั้งสภาผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ สยามปฏิเสศคำขอเนื่องจากกรุงเทพฯ เห็นว่าสุลต่านแข็งแรงดี¹⁶⁶ การก่อตั้งของสภาผู้สำเร็จราชการมีความสำคัญเพราะจะช่วยให้อำนาจของรัฐบาลถูกถ่ายโอนจากสุลต่านไปยังสภา

2.3 ปัจจัยที่ทำให้รายได้ของเคดะห์มีจำนวนน้อย

จากที่กล่าวมาย่อมเป็นที่แน่ชัดว่าปัญหาทางการเงินของเคดะห์มาจากการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยของสุลต่านอับดุล ฮามิดทั้งที่เป็นค่าใช้จ่ายส่วนพระองค์และที่เกี่ยวข้องกับพระราชวงศ์ ถึงกระนั้นก็ตาม การที่รายได้ของเคดะห์ในช่วงทศวรรษ 1880 ตกประมาณ 200,000 เหรียญต่อปีได้รับการมองว่าเป็นรายได้ที่ไม่มากนัก ทำให้ต้องหาคำอธิบายว่าเศรษฐกิจของเคดะห์สามารถพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพหรือไม่ ซึ่งจากผลงานการศึกษาอย่างเช่นของซารอม อาหมัด และ พรรณงาม เก่าธรรมสาร และอื่น ๆ มีข้อมูลที่ชี้ให้เห็นว่าปัญหาด้านรายได้ของเคดะห์นั้นอาจจะเกิดขึ้นจากปัจจัยที่มาจากโครงสร้างเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม ดังต่อไปนี้

¹⁶⁴ Mahani Musa, "The Memory of the World Register: The Sultan Abdul Hamid Correspondence and Kedah History," 68.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Ibid.

2.3.1 ระบบไพร่และปัญหาการถือครองที่ดิน

โดยพื้นฐานแล้วเศรษฐกิจของเคดะห์มาจากการทำเกษตรกรรมโดยมีการปลูกข้าวกิน 90% ของจำนวนประชากรทั้งหมด นอกจากจะผลิตเพื่อยังชีพแล้ว ราษฎรชาวเคดะห์ยังต้องอยู่ในระบบไพร่ (Hasil Kerah) ซึ่งหมายความว่าต้องสร้างผลผลิตเพื่อเป็นรายได้ให้แก่ชนชั้นปกครอง ตามแต่ที่ชนชั้นปกครองจะเรียกร้องด้วย ชาวตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษมักจะมองว่าระบบไพร่ทำให้ราษฎรส่วนใหญ่ขาดกำลังใจในการสร้างผลผลิตที่นอกเหนือไปจากการเลี้ยงตนและส่งเป็นภาษีให้แก่ชนชั้นสูง

ระบบไพร่ถือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของเคดะห์ เนื่องจากระบบดังกล่าวไม่เอื้ออำนวยต่อการสร้างผลผลิต เจ้าของที่ดินหรือชนชั้นสูงสามารถเรียกใช้แรงงานโดยไม่จ่ายค่าตอบแทนจากไพร่ หรือเรียกขอส่วนแบ่งจากผลผลิตได้ตามที่ต้องการเป็นเหตุให้ไพร่อาจจะขาดความกระตือรือร้นที่จะสร้างผลผลิตส่วนเกินมากไปกว่าการผลิตเพื่อพอเหลือเลี้ยงชีพและเก็บไว้เป็นเมล็ดพันธุ์ในการทำเพราะปลูกฤดูกาลหน้า อย่างไรก็ตาม ทั้งชาวมุสลิม อหัมมัด และ จอห์น กัลลิก เห็นพ้องต้องกันว่าในกรณีของเคดะห์ซึ่งเป็นรัฐเกษตรกรรมและประชากรค่อนข้างเบาบาง เจ้านายและขุนนางจะระมัดระวังไม่ใช้สิทธิตามระบบไพร่มากเกินไปเพราะหากราษฎรถูกกดขี่มาก อาจจะอพยพย้ายถิ่น ซึ่งเป็นสิ่งที่กลุ่มผู้ปกครองไม่ต้องการให้เกิด¹⁶⁷

ปัญหาสำคัญที่ทำให้ราษฎรชาวมลายูของเคดะห์ไม่สามารถขยายผลผลิตทางการเกษตรได้มากเท่าที่ควรอยู่ที่การถือครองที่ดินซึ่งราษฎรไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง โดยธรรมเนียมแล้ว กรรมสิทธิ์ผลประโยชน์ในที่ดินตกเป็นของกษัตริย์และชนชั้นสูง อาทิ หัวหน้าเขตแดนต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเชื้อสายพระราชวงศ์ สุลต่านจะยกกรรมสิทธิ์ให้เป็นผลประโยชน์ตอบแทนเงินเดือน (Ampun Kermia) ซึ่งเจ้าของกรรมสิทธิ์เหล่านี้จะได้รับส่วนแบ่งจากผลผลิตที่ราษฎรเพาะปลูกแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทได้แก่

1. Pawah คือการแบ่งสัดส่วนของผลผลิตแก่เจ้าที่ดิน ตามแต่เจ้าของที่นั้น ๆ จะเรียกร้อง
2. Bagi dua คือการแบ่งสัดส่วนผลผลิตกับเจ้าของที่ดินคนละครึ่ง

¹⁶⁷ John Michael Gullick, *Indigenous Political Systems of Western Malaya*, (Berg Publishers, 1988), 125.

นอกเหนือจากการเสียภาษีเป็นผลผลิตแล้ว ในบางครั้งไพร่ยังต้องใช้แรงงานตามระบบไพร่หรือที่เรียกระบบนี้ว่า Corvee¹⁶⁸ ในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินนี้ สุลต่านอับดุล ฮามิด ได้พยายามแก้ไขโดยออกกฎหมายให้มีการออกโฉนดที่ดินแก่ราษฎรใน ค.ศ. 1883 โดยราษฎรที่ได้โฉนดต้องจ่ายภาษีที่ดิน (Land Tax) นอกจากนั้น ยังมีการออกกฎหมายให้ยกเลิกการเกณฑ์แรงงานของราษฎรที่เสียภาษีที่ดินด้วย แม้แต่ผู้ที่เคยได้รับผลประโยชน์จากที่ดินที่พระราชทานให้ก็ให้ถือว่าเป็นเจ้าของที่ดินและต้องเสียค่าเช่า (Paid Rent) ให้กับหลวง¹⁶⁹ สุลต่านอับดุล ฮามิดน่าจะสังเกตเห็นว่าการเก็บภาษีที่ดินประเภทนี้น่าจะทำได้ให้กับพระองค์และรัฐมากขึ้น ผลประโยชน์ไม่ไปตกอยู่ในมือของพระราชวงศ์และขุนนางอย่างที่เคย

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ ระบบนี้มีปัญหาเนื่องจากกลุ่มชนชั้นสูงซึ่งเคยได้รับสิทธิเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ตามระบบไพร่ไม่ยอมจ่ายค่าเช่าที่ดิน และในส่วนของราษฎรที่เสียภาษีที่ดินก็ยังคงเกณฑ์แรงงานจากเจ้านายขุนนางอยู่ดี นอกจากนั้น การให้กรรมสิทธิ์โดยขาดการสำรวจรังวัดพื้นที่ทำให้เกิดปัญหา โดยเฉพาะระหว่างราษฎรกับชาวจีนที่ประมวลภาษีได้ยาก เนื่องจากภาษีได้ยากจะครอบคลุมแหล่งผลิตที่เป็นทั้งที่ดินที่ทำเหมืองและพื้นที่สองข้างทางน้ำ เช่นแม่น้ำ ซึ่งมักเป็นพื้นที่ที่ราษฎรชาวมลายูจับจองทำการเกษตร¹⁷⁰ แรงกดดันจากพระราชวงศ์และขุนนางทำให้สุลต่านอับดุล ฮามิดต้องยกเลิกระบบภาษีที่ดินไปใน ค.ศ. 1887 ดังนั้น การเป็นเจ้าของที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการผลิตจึงยังไม่เกิดขึ้นจนกระทั่งคณะที่เข้าเป็นรัฐได้อารักขาของอังกฤษหลัง ค.ศ. 1909

2.3.2 ระบบเจ้าภาษี-นายอากร

ดังที่กล่าวแล้วว่าในรัชสมัยสุลต่านอับดุล ฮามิด รายได้หลักของรัฐมาจากการประมวลภาษีให้กับพ่อค้าชาวจีน แม้แต่พระราชวงศ์และขุนนางที่ได้รับพื้นที่ที่สามารถเก็บผลประโยชน์ได้เองแทนเงินเดือนก็มักจะเปิดประมวลภาษีอากรในพื้นที่นั้น ๆ ด้วย ระบบนี้ได้รับการเลือกใช้เพื่อให้

¹⁶⁸ Phan-Ngam Gothamasan, "Some Aspects of the Political and Economic Systems of the Nineteenth Century Northern Malay States: Kedah, Kelantan and Trengganu a Comparative View," 148.

¹⁶⁹ Sharom Ahmat, **Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923**, 71.

¹⁷⁰ Phan-Ngam Gothamasan, "Some Aspects of the Political and Economic Systems of the Nineteenth Century Northern Malay States: Kedah, Kelantan and Trengganu a Comparative View," 148.

มีเงินเข้าคลังหลวงอย่างแน่นอนโดยไม่ต้องสร้างระบบจัดเก็บภาษีและหาคนมาทำงาน และทำให้สถาบันกษัตริย์มีความมั่นคงเพราะชาวจีนมักไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง นอกจากนี้ ยังมีการคาดหวังว่าชาวจีนที่ประมูลภาษีได้จะทำหน้าที่เปิดพื้นที่การผลิตและผลักดันให้ราษฎรผลิตมากขึ้นเพราะยิ่งผลิตมีมากขึ้นเท่าไร เจ้าภาษีก็จะได้ผลกำไรมากขึ้นเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับราษฎรนั้น ระบบเจ้าภาษี-นายอากรอาจไม่ได้กระตุ้นการผลิตในลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรแต่กลับนำเกษตรกรไปผูกติดกับกลไกของระบบ โดยการทำให้เกษตรกรติดหนี้ ชารอม อาหมัด ได้ยกตัวอย่างความโชคร้ายของเกษตรกรเมื่อเจ้าภาษีชาวจีนชื่อว่า พัว ฮิน ลอง (Phuah Hin Leong) ได้เสนอต่อสุลต่านว่าจะช่วยเหลือเกษตรกรโดยการให้กู้เงินสุลต่านทรงเห็นชอบด้วยจึงได้ประกาศว่าผู้ใดที่ต้องการกู้เงินให้นำที่ดินมาจำนอง เงื่อนไขนี้กดดันให้เกษตรกรที่กู้เงินต้องผลิตพืชผลเพิ่มขึ้นเพื่อนำส่วนต่างไปจ่ายเงินกู้ให้ได้ตามที่เจ้าภาษีต้องการตามเวลาที่กำหนดขณะนั้นแล้วจะถูกยึดที่ดิน¹⁷¹ สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่าระบบเจ้าภาษี-นายอากรผลักดันการผลิตเพื่อผลผลิตที่จะปล่อยสู่ตลาดอันหมายถึงรายได้ที่เพิ่มขึ้นของชนชั้นนำ¹⁷²

ในภาพรวม ระบบเจ้าภาษี-นายอากรสามารถทำรายได้ให้กับเกะห์และทำให้ภาคการเกษตรเติบโต กู เค จิน (Khoo Kay Jin) ในงานศึกษาเรื่อง “Revenue Farming and State Centralisation in Kedah” กล่าวว่าภายใต้การผลักดันของพ่อค้าชาวจีนและการใช้ระบบประมูลภาษี ผลผลิตข้าวของโกตา เซตาร์ ทำรายได้เพิ่มขึ้น 67% จาก 30,000 เป็น 50,000 เหรียญต่อปีในช่วงระยะเวลา 10 ปี นอกจากนั้น ธุรกิจโรงรับจำนำและการจำนองที่ดินเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าการทำเกษตรกรรมในเกะห์เข้าสู่การผลิตเพื่อขายมากขึ้น¹⁷³ แต่ขณะเดียวกันระบบเจ้าภาษี-นายอากรก็อาจทำหน้าที่ปิดกั้นทั้งการขยายตัวของรายได้รัฐและการเติบโตของเศรษฐกิจ ในแง่รายได้ของรัฐเป็นที่ทราบกันดีว่าเงินประมูลภาษีน้นน้อยกว่าที่รัฐจะเก็บได้เองเสมอ และเจ้าภาษีจะไม่ลังเลที่จะขอลดหย่อนหากมีปัญหากเกิดขึ้น ตัวบ่งชี้ที่ดีคือการขยายตัวของรายได้รัฐหลังจากที่สยามส่งที่

¹⁷¹ Sharom Ahmat, *Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923*, 18.

¹⁷² นายอากรส่วนใหญ่คือคนจีนฮกเกี้ยน และเนื่องจากระบบเจ้าภาษีนายอากรเป็นกำลังหลักของเศรษฐกิจเกะห์ชาวจีนจึงถูกนับว่าเป็นชนชั้นปกครองด้วย

¹⁷³ Khoo Khay Jin, "Revenue Farming and State Centralisation in Nineteenth-Century Kedah," 134.

ปรีกษาชาวอังกฤษเข้ามาดูแลใน ค.ศ. 1905 และเมื่อเกดะห์เข้าเป็นรัฐใต้อารักขาของอังกฤษใน ค.ศ. 1909 รายได้รัฐเพิ่มจาก 402,638 เหรียญใน ค.ศ. 1905 เป็น 1,046,425 เหรียญใน ค.ศ. 1907 และ 1,838,152 เหรียญใน ค.ศ. 1911¹⁷⁴

ระหว่าง ค.ศ. 1890-1900 รายได้หลักที่มาจาก การประมุลภาษีคือภาษีฝิ่นและฝิ่นดิบ เฉลี่ยประมาณ 200,000 เหรียญต่อปี รองลงมาคือข้าวซึ่งทำรายได้ครั้งหนึ่งของฝิ่น อันดับ 3 คือภาษีการพนัน ที่เหลือมาจากภาษีเหล้า ยาสูบ ดินบุก มันสำปะหลัง ไม้ โรงจํานํ้า และผลผลิตอื่น ๆ¹⁷⁵ ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่าเงินที่ได้จากการประมุลภาษีนั้นเป็นเงินที่ได้จากชาวจีนเป็นส่วนใหญ่ (ฝิ่น การพนัน) และเกี่ยวข้องกับแรงงานชาวจีนที่ทำดินบุก แต่ในภาคการเกษตรซึ่งน่าจะมาเป็นอันดับหนึ่งของเกดะห์ ดูเหมือนว่าระบบเจ้าภาษีไม่ได้ผลักดันการผลิตเท่าที่ควร ยิ่งไปกว่านั้น งานของ วู เซี่ยว อันชี้ให้เห็นว่าแรงกดดันจากรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษที่บีบงทำให้สุดตํานอับดุล ฮามิดต้องยอมให้มีการประมุลภาษีฝิ่นของเกดะห์พร้อมกับภาษีฝิ่นของปีนัง และรับประมุลจากเจ้าภาษีเจ้าเดียวกัน ตั้งแต่ ค.ศ. 1895 ซึ่งลดการแข่งขันและอาจทำให้ราคาประมุลน้อยลงกว่าที่ควรเป็น¹⁷⁶ ดู เคน จินยังแสดงความเห็นด้วยว่าการที่เกดะห์พึ่งพารายได้จากการประมุลภาษีเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์มีผลในการจํากัดการเติบโตของเศรษฐกิจ เนื่องจากการประมุลภาษีจะถูกแยกส่วนตามเมืองและเขตต่าง ๆ ทำให้ตลาดภายในไม่รวมเป็นหนึ่งเดียว บางครั้ง เวลาที่ราษฎรผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคเล็ก ๆ น้อย ๆ และนำไปขายต่างเขตจะถูกเก็บภาษีโดยเจ้าของสัมปทานภาษีของเขตนั้น ทำให้แรงจูงใจในการผลิตเพื่อขายลดลง¹⁷⁷

¹⁷⁴ Sharom Ahmat, **Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923**, 116.

¹⁷⁵ Phan-Ngam Gothamasan, "Some Aspects of the Political and Economic Systems of the Nineteenth Century Northern Malay States: Kedah, Kelantan and Trengganu a Comparative View," 149.

¹⁷⁶ Wu Xiao An, **Chinese Business in the Making of a Malay State, 1882-1941: Kedah and Penang**, 76.

¹⁷⁷ Khoo Khay Jin, "Revenue Farming and State Centralisation in Nineteenth-Century Kedah," 136.

2.3.3 นโยบายของอังกฤษต่อเกะห้

งานศึกษาต่าง ๆ เช่นงานของ วู เชียว อัน มักจะมองว่าในภาพรวมความใกล้ชิดระหว่าง เกะห้กับปีนังเป็นผลดีต่อเกะห้ แต่จะเห็นได้ว่ามีหลายกรณีที่เกะห้ตกอยู่ในสถานะเสียเปรียบ อย่างไรก็ตามการประมวลภาษีฝิ่นรวมกันทั้งที่เกะห้และปีนังที่ได้กล่าวข้างบน แต่ผลกระทบสำคัญของการที่มีรัฐบาลอังกฤษอยู่ที่ปีนังและความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับสยามคือความกังวลของทั้งสองฝ่ายว่าจะมีชาติตะวันตกเข้ามาแทรกแซงกิจการภายในของเกะห้ สยามกังวลว่าอังกฤษจะบีบบังคับจนมายึดครองขณะที่อังกฤษกังวลว่าสยามจะเปิดโอกาสให้ชาวยุโรปชาติอื่นมาหาผลประโยชน์ในเกะห้ ผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามที่ซารอม আহมัดสรุปไว้ว่า “ผลสุดท้ายของนโยบายของอังกฤษคือการปิดกั้นเกือบจะทั้งหมดของการที่จะเข้ามาลงทุนทำเหมืองและทำไร่ในเกะห้ระหว่าง ค.ศ. 1897-1904 ขณะที่นโยบายดังกล่าวตอบสนองความต้องการของอังกฤษ นโยบายเหล่านั้นก็มีส่วนในการทำให้เกะห้ไม่พัฒนาทางเศรษฐกิจเท่าที่ควร”¹⁷⁸

กล่าวโดยสรุป การศึกษาในบทนี้ชี้ให้เห็นว่าปัญหาเกี่ยวกับการเงินของเกะห้ในรัชสมัยสุลต่านอับดุล ฮามิดเริ่มมาตั้งแต่ทศวรรษ 1880 ซึ่งผู้ที่ทำการศึกษาเสนอว่าเป็นผลมาจากการขาดระบบบริหารการเงินที่แยกระหว่างรายได้ของรัฐกับรายได้ส่วนพระองค์ของสุลต่าน เมื่อสุลต่านและพระราชวงศ์มีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินรายได้จึงนำไปสู่การกู้หนี้ยืมสินจำนวนมากจนไม่สามารถใช้คืนได้ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากการศึกษาที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่านอกเหนือจากเหตุผลที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการใช้จ่ายของราชสำนักแล้ว ยังมีปัจจัยที่ทำให้รายได้ของเกะห้ไม่มากเท่าที่ควรและเศรษฐกิจไม่เติบโต ซึ่งมาจากโครงสร้างการปกครองและโครงสร้างเศรษฐกิจของเกะห้เองในขณะนั้น ได้แก่ปัญหาที่ดินและระบบไพร่ ปัญหาที่มาจากระบบเจ้าภาษี-นายอากร นอกจากนั้น การที่เกะห้เป็นรัฐเล็กที่อยู่ระหว่างอังกฤษกับสยาม ก็ทำให้ไม่มีอิสระในการเลือกรับผู้ลงทุน

เป็นที่น่าสนใจว่าใน ค.ศ.1905 หลังจากการกู้ยืมและการมาถึงของที่ปรึกษาทางการเงินของสยาม¹⁷⁹ สถานะทางการเงินของเกะห้อยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่าน ตามที่ซารอม আহมัดระบุไว้โดย

¹⁷⁸ Sharom Ahmat, *Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923*, 34.

¹⁷⁹ ตามข้อตกลงสยามให้เกะห้ยืมเงิน 2,600,000 เหรียญ ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 6 ต่อปี โดยเกะห้ต้องยอมให้รัฐบาลสยามแต่งตั้งที่ปรึกษาซึ่งจะช่วยในด้านการบริหารงานคลังของรัฐ อ้างอิงจาก Sharom Ahmat, *Kedah-Siam Relations, 1821-1905*, 116-117.

ก่อนหน้านั้นจนถึง ค.ศ.1905 ระบบการเงินไม่ได้จำแนกให้ชัดเจนรายได้และค่าใช้จ่ายของรัฐกับค่าใช้จ่ายของสุลต่านและราชวงศ์ การมีที่ปรึกษาชาวอังกฤษจากสยามเข้าไปดูแลจึงนำไปสู่การปรับโครงสร้างการบริหารใหม่ที่ทำให้ กิจกรรมทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเงินเริ่มเป็นระบบมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว แม้สุลต่านจะยังคงมีอำนาจเด็ดขาดในรัฐและประชาชนของพระองค์ แต่ส่งผลให้สุลต่านและพระราชวงศ์ไม่มีอำนาจสิทธิ์ขาดในรายได้ของรัฐอีกต่อไป ส่วนเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ เช่น การบังคับใช้แรงงาน สัมปทาน ทาส พระราชทานเงินช่วยเหลือ (Ampun Kurmia) และสิทธิพิเศษด้านการลดหย่อนภาษีสำหรับสมาชิกขุนนางและผู้มีหัวหน้าเขตแดนตามหมู่บ้าน (Mukim) เองก็ถูกยกเลิก เปลี่ยนเป็นการบังคับหรือทำร่างผ่านทางกฎหมาย เหล่าขุนนางและชนชั้นสูงของเกดะห์ไม่ยอมรับการปกครองดังกล่าวอย่างเต็มที่ แต่ก็พยายามปรับตัวตามเศรษฐกิจของรัฐกับระบบทุนนิยมที่เกิดขึ้น

บทที่ 5

บทสรุป

ผลงานการศึกษาลบดับนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของรัฐเกะห์ตั้งแต่ ค.ศ. 1842 ถึง 1905 โดยพิจารณาว่าช่วงที่เกะห์กลับสู่ความสัมพันธ์ที่ดีกับสยามหลังค.ศ. 1842 กลุ่มผู้นำของเกะห์มีการบริหารจัดการรัฐอย่างไรที่ทำให้เกะห์สามารถฟื้นตัวและฟื้นฟูเศรษฐกิจไปในทางที่ดีขึ้นและเหตุใดจึงไม่สามารถรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นนั้นไว้ได้ เนื่องจากเมื่อถึง ค.ศ. 1905 การเงินของเกะห์อยู่ในสภาพล้มละลาย มีหนี้สินจำนวนมากจนต้องกู้ยืมเงินจากสยาม รวมทั้งศึกษาผลกระทบของการเข้ามาจับตลาดทางเศรษฐกิจของชาวจีนว่าส่งผลหรือไม่อย่างไรต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลังทศวรรษ 1880 และศึกษาการเข้าสู่สถานะเสื่อมถอยทางเศรษฐกิจของเกะห์ที่นำไปสู่การแทรกแซงของสยามอีกครั้งในค.ศ.1905

จากการศึกษาพบว่าหลังจากเกะห์สิ้นสุดสงครามกับสยามใน ค.ศ.1841 สภาพบ้านเมืองเกะห์โดยทั่วไปอยู่ในสภาพที่เกือบจะรกร้าง มีประชากรลดลงกว่าตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 เนื่องจากผู้คนอพยพออกไปยังพื้นที่โดยรอบโดยเฉพาะปิ่นังและโพรวินซ์ เวลสเลย์ซึ่งเป็นเขตปกครองของอังกฤษ ภายใต้การปกครองของสุลต่านไซนัล ราจิต มูอัคซัม ซาห์ (ครองราชย์ ค.ศ. 1845-1854) จึงเป็นการเริ่มต้นรัชสมัยที่ต้องแบกรับภาระในการฟื้นฟูบ้านเมือง สิ่งสำคัญที่สุดที่เกะห์ต้องแก้ปัญหาคือการสร้างความมั่นคงทางการเมืองหลังจากตกอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม อันเป็นปัจจัยพื้นฐานนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ

การอธิบายถึงสาเหตุปัจจัยที่ทำให้เกะห์ประสบความสำเร็จในการฟื้นฟูเศรษฐกิจหลัง ค.ศ. 1842 ต้องอาศัยความเข้าใจสถานะแวดล้อมทางการเมืองเป็นอันดับแรก เนื่องจากการอพยพเคลื่อนย้ายของประชากรซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการผลิตกลับเข้าสู่เกะห์จะเกิดขึ้นและกิจกรรมทางเศรษฐกิจจะดำเนินไปได้ด้วยดีก็ต่อเมื่อรัฐมีความสงบเรียบร้อย จากการพิจารณาเรื่องราวของเกะห์ก่อน ค.ศ. 1842 พบว่าสาเหตุที่ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางการเมืองซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตของประชากรเกิดจากทั้งปัจจัยภายนอก ได้แก่ปัญหาความขัดแย้งกับศูนย์อำนาจอื่น โดยเฉพาะสยามซึ่งนำไปสู่การทำสงคราม และยังเกิดจากความขัดแย้งภายใน โดยเฉพาะภายในกลุ่ม

พระราชวงศ์ที่แย่งชิงความเป็นใหญ่ และเมื่อพิจารณาเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งก่อนและหลังค.ศ. 1842 พบว่าปัญหาทั้งสองประการได้รับการแก้ไขในระดับหนึ่ง

ในส่วนของปัจจัยภายนอก ได้แก่ความสัมพันธ์กับสยามนั้น ความขัดแย้งอันยาวนานในทศวรรษ 1820 และ 1830 ทำให้ทั้งสองผ่านเปลี่ยนท่าทีที่มีต่อกัน หลัง ค.ศ. 1842 จึงพบว่าทั้งสองฝ่ายสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สุลต่านองค์ต่อ ๆ มาแห่งเกดะหัยยอมรับอำนาจที่เหนือกว่าของสยาม ขณะเดียวกันสยามเองก็ตระหนักถึงการเข้าแทรกแซงกิจการภายในเกดะหัยซึ่งก่อให้เกิดการต่อต้านจากชาวเกดะหัยนำไปสู่ความวุ่นวายอยู่เสมอซึ่งไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ การยุติความขัดแย้งระหว่างสยามกับเกดะหัยทำให้เกดะหัยมีความมั่นคงทางการเมืองอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน เปิดโอกาสให้จัดแจงกิจการภายในของเกดะหัยได้

หลังปี 1842 สยามยังมีบทบาทในการแก้ไขความขัดแย้งภายในราชวงศ์ของเกดะหัย ซึ่งส่งผลกระทบต่อสถานะของกษัตริย์ การสร้างความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์มีความสำคัญเนื่องจากโลกทัศน์ของชาวมลายูนั้นให้ความสำคัญต่อ “พระราชา” หรือ “สภาวะการมีพระราชา” ต่อการดำรงอยู่ของรัฐและการดำเนินชีวิตของราษฎร ความสำคัญของ “พระราชา” ในโลกทัศน์ของชาวมลายูที่ทำให้ความมั่นคงของรัฐขึ้นอยู่กับความสงบเรียบร้อยภายในราชสำนักอยู่ไม่น้อย ในกรณีของเกดะหัยหลัง ค.ศ. 1842 จะเห็นความพยายามในการแก้ไขและป้องกันความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการสืบราชสมบัติ ซึ่งสยามมีบทบาทสำคัญในการไกล่เกลี่ย ประนีประนอมและเลือกสรรสุลต่านพระองค์ใหม่ให้ ความสามารถที่จะตกลงเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติและการจัดสรรผลประโยชน์ระหว่างสุลต่านและพระราชวงศ์ถือเป็น โชคอันดีของเกดะหัยในช่วงเวลาที่กำลังฟื้นฟูเศรษฐกิจ

จากการค้นคว้าเพื่อหาปัจจัยในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของเกดะหัย พบว่านอกจากปัจจัยด้านการเมืองที่มีส่วนสำคัญกับเศรษฐกิจของเกดะหัยแล้ว ปัจจัยด้านกำลังคนก็เป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเกดะหัยเริ่มเด่นชัดขึ้นเมื่อชาวจีนเริ่มอพยพเข้ามาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้นเพื่อหนีภัยธรรมชาติและภัยการเมืองในประเทศ โดยเฉพาะปีนังที่เปิดรับการค้าเสรีดึงดูดคนจีนให้เข้ามาตั้งรกราก ชาวจีนเหล่านี้เริ่มขยายแหล่งทำมาหากินเข้ามายังเกดะหัย บริเวณเขตภูมิแหล่งดีบุกขนาดใหญ่ทางตอนใต้ติดกับ โพรวินซ์ เวลสเลย์เป็นในช่วงเวลาเดียวกันที่เกดะหัยเริ่มมีการแหล่งปลูกข้าวควบคู่ไปกับการขุดคลอง

การเข้ามาของชาวจีนสร้างการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเกะหื้ออย่างเห็นได้ชัดในการทิศทางของสินค้าที่ผลิตในไค้รัฐ มิใช่เพียงแต่ข้าวที่เป็นพืชเศรษฐกิจ ชาวจีนยังทำการปลูกพืชที่สร้างรายได้อีกหลายชนิด อาทิ มันสำปะหลัง พริกไทย หรือแม้แต่สินค้าแปรรูปอื่น ๆ เช่น สาเก และข้าวเปลือก ช่วงปลายศตวรรษที่ 19 รัชสมัยสุลต่าน สุลต่านอับดุล ฮามิด ฮาลิม ซาห์ (ค.ศ. 1881-1934) ชาวจีนมีบทบาทสำคัญในฐานะแรงงานในอุตสาหกรรมเหมืองแร่ในเขตภูคิม และกัวลา มูดา ผลพวงจากการทำเหมืองทำให้การค้าสินค้าประเภทฝิ่น บ่อนพนัน และอื่น ๆ เพื่อรองรับแรงงานจีนเหล่านี้เติบโตตามไปด้วย อาจกล่าวได้ว่ากุลิจินได้เข้ามาเปลี่ยนรูปแบบเศรษฐกิจของเกะหื้อจากเดิมที่เน้นการทำเกษตรทำความถนัดของชาวมลายูเช่นการส่งออกข้าวอันเป็นสินค้าสำคัญที่ช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจของเกะหื้อในช่วงแรก ภายหลังจากการเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของคนจีน กลุ่มภานีสินค้าที่เป็นรายได้หลักของเกะหื้อกลายเป็นสินค้าจำพวกฝิ่น ยาสูบ และแหล่งอบายมุขต่าง ๆ

เกะหื้อได้รับผลประโยชน์จากแรงงานจีนทั้งด้านกำลังคนและผู้บริโภคหลักของรัฐ แม้ว่าชาวจีนจะไม่ใช่ชนกลุ่มใหญ่ของรัฐแต่ก็สามารถควบคุมระบบเศรษฐกิจไว้ได้อย่างชัดเจน ทั้งการเป็นเจ้าของนาขายอากร เป็นแรงงาน เป็นผู้บริโภค ในแง่ของกลุ่มนายทุนหรือเจ้าของนาขายอากร คนจีนเป็นกลุ่มเครือข่ายทางธุรกิจระหว่างปีนังกับเกะหื้อ สุลต่านทรงมีความสนิทสนมกับนายทุนจีนผู้มีอิทธิพลในเกะหื้ออย่างตระกูลซุง และตระกูลลิม ผ่านการอุปถัมภ์ ในขณะเดียวกันก็อาศัยความสัมพันธ์และอิทธิพลกลุ่มคนจีนเหล่านี้เป็นตัวกลางหรือตัวแทนในบริหารเศรษฐกิจของรัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างคนจีนและเชื้อสายพระราชวงศ์ถูกเน้นย้ำให้เห็นชัดเจน เมื่อพระราชวงศ์ที่ได้รับพระราชทานที่ดินจากสุลต่านหรือแม้แต่สุลต่านเองเลือกที่จะให้คนจีนเช่าสัมปทานภาษีต่าง ๆ ซึ่งอาจสร้างรายได้มากกว่าลงมือทำด้วยตนเอง

ปลายศตวรรษที่ 19 ระบบเจ้าภาษี-นายอากรกลายเป็นแหล่งรายได้หลักของเกะหื้อ มีเพียงกลุ่มตระกูลคนจีนเพียงไม่กี่ตระกูลเท่านั้นที่สามารถผูกขาดการประมูลทำภาษีได้ ขณะเดียวกันในช่วงเวลาเดียวกันนั้น เกะหื้อเริ่มประสบปัญหาด้านการเงินซึ่งเป็นผลส่วนหนึ่งมาจากการที่ไม่ได้มีการแบ่งแยกระหว่างการเงินของรัฐกับการเงินของสุลต่าน ภายใต้อำนาจการปกครองของเกะหื้อก่อนปี ค.ศ. 1905 สุลต่านมีอำนาจในการตัดสินใจด้านการเงินและการใช้จ่ายเงินตามที่พระองค์ต้องการ รายได้ที่มาจากาการประมูลภาษีและรายได้อื่น ๆ โดยเฉพาะที่ดูแลโดยชาวจีนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับราชสำนักจะถูกส่งมาถึงสุลต่านโดยตรง และบ่อยครั้งที่สุลต่านให้ชาวจีน

เหล่านั้นเป็นตัวแทนในการใช้จ่ายเงิน การที่สุลต่านใช้อำนาจเต็มที่ในการใช้จ่ายเงินจึงถูกมองว่าเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้การเงินของเคาะห์ล้มเหลวจนนำไปสู่ภาวะหนี้สินที่ทำให้ต้องกู้ยืมเงินจากสยาม และนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือการที่สยามตั้งที่ปรึกษาทางการเงินชาวอังกฤษเข้าไปดูแล เป็นจุดแรกที่ทำให้เคาะห์ขาดความสามารถในการดูแลกิจการภายในรัฐด้วยตนเองอย่างสมบูรณ์

จากการศึกษาพบว่าปัญหาเกี่ยวกับการเงินของเคาะห์ในรัชสมัยสุลต่านอับดุล ฮามิด เริ่มมาตั้งแต่ทศวรรษ 1880 ซึ่งผู้ที่ทำการศึกษาเสนอว่าเป็นผลมาจากการขาดระบบบริหารการเงินที่แยกระหว่างรายได้ของรัฐกับรายได้ส่วนพระองค์ของสุลต่าน เมื่อสุลต่านและพระราชวงศ์มีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินรายได้จึงนำไปสู่การกู้หนี้ยืมสินจำนวนมากจนไม่สามารถใช้คืนได้ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากการศึกษาที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่านอกเหนือจากเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับการใช้จ่ายของราชสำนักแล้ว ยังมีปัจจัยที่ทำให้รายได้ของเคาะห์ไม่มากเท่าที่ควรและเศรษฐกิจไม่เติบโต ซึ่งมาจากโครงสร้างการปกครองและโครงสร้างเศรษฐกิจของเคาะห์เองในขณะนั้น ได้แก่ปัญหาที่ดินและระบบไพร่ ปัญหาที่มาจากระบบเจ้าภาษี-นายอากร นอกจากนั้น การที่เคาะห์เป็นรัฐเล็กที่อยู่ระหว่างอังกฤษกับสยาม ก็ทำให้ไม่มีอิสระในการเลือกรับผู้ลงทุน

โดยสรุป การศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของรัฐเคาะห์ ค.ศ. 1842-1905 ไม่เพียงแต่ให้ข้อมูลและความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจของรัฐเคาะห์ แต่ยังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจกับการเมืองซึ่งเกิดควบคู่กันไป ที่สำคัญ การศึกษาทำให้เข้าใจประวัติศาสตร์ของรัฐจารีตในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นรัฐสมัยใหม่ จากรัฐเผชิญกับศูนย์อำนาจที่ใหญ่ได้แก่สยามด้วยการทำสงครามหรือการอ่อนน้อมในรูปแบบของรัฐบรรณาการมาสู่การเข้าสู่ความเป็นรัฐสมัยใหม่ภายใต้ระบอบอาณานิคมของอังกฤษ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- C.M. Turnbull. **ประวัติศาสตร์มาเลเซีย สิงคโปร์และบรูไน**. แปลโดย ทองสุก เกตุโรจน์. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2540.
- ชวลี วัฒนกลาง. **ประเทศราชของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.
- ชวลีพร วิรุณหะ. **บุหงารายา : ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของชาวมลายู**. กรุงเทพฯ: ศักดิโสภณการพิมพ์, 2551.
- ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม. **ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น**. กรุงเทพฯ: แพรวพิทยา, 2516.
- บาร์บารา วัดสัน อันดาชา และ ลีโอนาร์ด วาย อันดาชา. **ประวัติศาสตร์มาเลเซีย**. แปลโดย พรรณี นัทรพลรักษ์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย, THE TOYOTA FOUNDATION, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2549.
- พรรณงาม เก้าธรรมสาร. "การเมืองไทยในหัวเมืองปักษ์ใต้ในอดีตกับจุดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ." ใน **คาสมูทรในราชอาณาจักรไทย**. ชงยุทธ ชูแว่น บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: นาคร, 2550.
- พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ : ฉบับตัวเขียน. กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2548.
- วรุณศิริ วัฒนอารณชัย, "การสะสมทุนของชาวจีนในมลายู ค.ศ. 1819-1900" (สารนิพนธ์, สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530).
- ศรีสมร ศรีเบญจพลางกุล. **ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา**. สถาบันราชภัฏสงขลา: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 20 กันยายน 2544.
- สมมาตร เพ็ญสุตร, "พัฒนาการของกลุ่มอิสลามนิยมในมาเลเซียตะวันออกเฉียงใต้ ค.ศ. 1900-1957" (สารนิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530).
- หลวงอุดมสมบัติ (จัน). **จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (ฉบับปรับปรุง)**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, 2554.
- อุดม นิปรียาย, "นครศรีธรรมราชกับการปกครองหัวเมืองมลายู ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2367- 2394" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521).

- เอ. ซี. มิลเนอร์. เกอราจาอัน: วัฒนธรรมการเมืองมลายูในยุคก่อนอรุณรุ่งของระบอบอาณานิคม. แปลโดย ชนิตา พรหมพยัคฆ์ เพื่อกศสม. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2551.
- เอน.เจ.ไรอัน. การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์. แปลโดย ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข. กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2526.

ภาษาอังกฤษ

- Cheng Siok Hwa. "The Rice Industry of Malaya: A Historical Survey." **Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society** 42, no. 2 (216) (1969).
- Falarti, Maziar Mozaffari. **Malay Kingship in Kedah: Religion, Trade, and Society**. Rowman & Littlefield, 2013.
- John G. Butcher. "The Demise of the Revenue Farm System in the Federated Malay States." **Modern Asian Studies** 17, no. 3 (1983).
- John Michael Gullick. **Indigenous Political Systems of Western Malaya**. Berg Publishers, 1988.
- . "Kedah 1821-1855: Years of Exile and Return." **Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society** 56, no. 2 (245) (1983).
- . "Kedah in the Reign of Sultan Ahmad Tajuddin 2 (1854-1879)." **Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society** 58, no. 2 (249) (1985).
- . **Malay Society in the Late Nineteenth Century: The Beginnings of Change**. Oxford University Press, USA, 1987.
- Khoo Khay Jin. "Revenue Farming and State Centralisation in Nineteenth-Century Kedah." ใน **The Rise and Fall of Revenue Farming** บรรณาธิการ: Springer, 1993.
- Kobkua Suwannathat-Pian. "The Kedah Succession Crisis 1879—1882." **Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society** 62, no. 2 (257) (1989).
- . **Thai-Malay Relations: Traditional Intra-Regional Relations from the Seventeenth to the Early Twentieth Centuries**. Oxford University Press, USA, 1988.
- Mahani Musa. "The Memory of the World Register: The Sultan Abdul Hamid Correspondence and Kedah History." **Kajian Malaysia** 33 (2015).
- Phan-Ngam Gothamasan. "Some Aspects of the Political and Economic Systems of the Nineteenth Century Northern Malay States: Kedah, Kelantan and Trengganu a Comparative View." **Journal of the Siam Society** 1970-1980 69, no. 9 (1984).

Rom D Hill. **Rice in Malaya: A Study in Historical Geography**. Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1977.

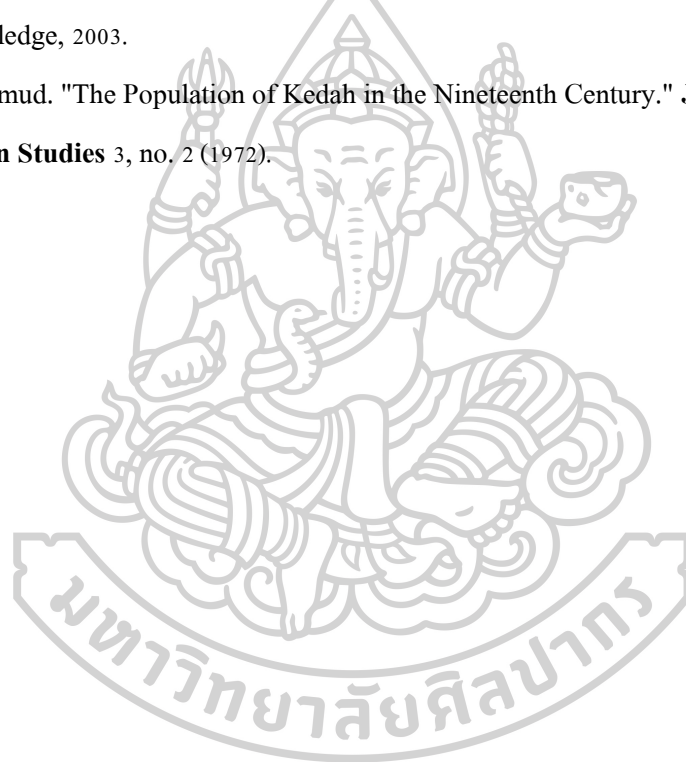
Sharom Ahmat. "Kedah-Siam Relations, 1821-1905." **Journal Malayan Branch Royal Asiatic Society** 30, no. pt 3 (1957).

———. **Tradition and Change in a Malay State : The Economic and Political Development of Kedah 1870-1923**. Kuala Lumpur: Art Printing Works Sdn. Bhd, 1983.

Victor Purcell. **The Chinese in Malaya**. Oxford Univ. Press, 1948.

Wu Xiao An. **Chinese Business in the Making of a Malay State, 1882-1941: Kedah and Penang**. Routledge, 2003.

Zaharah Mahmud. "The Population of Kedah in the Nineteenth Century." **Journal of Southeast Asian Studies** 3, no. 2 (1972).

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นายรัฐวัฒน์ ทัพคง
วัน เดือน ปี เกิด	21 มกราคม 2534
สถานที่เกิด	สระบุรี
วุฒิการศึกษา	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ที่อยู่ปัจจุบัน	21 หมู่ 1 ตำบลพระยาต อำเภอสืบหา จังหวัดสระบุรี 18160

